

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
BIZNESA, VADĪBAS UN EKONOMIKAS FAKULTĀTE
Finanšu un grāmatvedības nodaļa

DARBA SAMAKSA UN AR TO SAISTĪTO NODOKĻU SLOGA
ANALĪZE DAŽĀDU LATVIJAS REPUBLIKAS NODOKĻU
MAKSĀTĀJU VEIDOS

Work remuneration and related tax burden analysis and comparison between
different types of taxpayers

DIPLOMDARBS

Profesionālās bakalaura studiju programmas grāmatvedība, analīze un audits

Autors: Dace Kravale
Studenta apliecības nr.: dk14081
Darba vadītājs: docētāja Maiga Kasale

RĪGA 2018

ANOTĀCIJA

Katram darba ņēmējam, neatkarīgi no tā izvēlēta nodokļu maksātāja statusa, ir jābūt labi informētam un zinošam par to, kā tiek aprēķināta viņa darba alga, kādi atvieglojumi viņam pienākas, un kādi nodokļi un kādā apmērā tie tiek ieturēti no aprēķinātās darba algas.

Diplomdarba mērķis ir izpētīt darba samaksas sistēmu, tās aprēķināšanas kārtību un ar to saistīto nodokļu slogu dažādu nodokļu maksātāju veidos, izstrādāt priekšlikumus darba samaksas un ar to saistīto nodokļu ekonomiski izdevīgākā varianta izvēlei gan no darba devēja, gan no darba ņēmēja puses.

Pētījuma rezultātā tika noskaidrotas darba samaksas un nodokļu aprēķināšanas kopīgās un atšķirīgās iezīmes un ekonomiskais izdevīgums SIA, SIA MUNM un pašnodarbinātā nodokļu maksātāju statusos.

Atslēgas vārdi: darba samaksa, laika darba alga, akordalga, darbaspēka nodokļi, iedzīvotāju ienākuma nodoklis, valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, mikrouzņēmumu nodoklis, solidaritātes nodoklis, nodokļu slogs

ANNOTATION

Every worker, regardless of the taxpayer's choice, should be well informed about how his salary is calculated, what kind of benefits he is entitled to, and what kind of taxes must be paid from the salary.

The aim of the Diploma paper is to study the wage system, its calculation procedure and the associated tax burden in the form of various taxpayers, to work out proposals for choosing the most economical option for wages and related taxes from both the employer and the worker.

As a result of this research will be cleared the common and distinctive features and cost-effectiveness of the salary and tax calculation in SIA, SIA MUNM and self-employed taxpayer's status were determined.

Keywords: wages, time wage, accord wage, labor taxes, personal income tax, social security contributions, micro-enterprise tax, solidarity tax, tax burden

SATURS

APZĪMĒJUMU SARAKSTS	5
IEVADS	6
1. DARBA SAMAKSAS UN AR TO SAISTĪTO NODOKĻU TEORĒTISKAIS RAKSTUROJUMS	9
1.1. Darba tirgus un tā ietekmējošie faktori.....	9
1.2. Darba samaksas jēdziena un tās veidu raksturojums.....	13
1.2. Darbaspēka nodokļi	19
1.2.1. Iedzīvotāju ienākuma nodoklis.....	20
1.2.2. Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas.....	28
1.2.3. Solidaritātes nodoklis	33
1.2.4. Mikrouzņēmuma nodoklis.....	34
2. DARBA SAMAKSAS APRĒĶINĀŠANA UN AR TO SAISTĪTO NODOKĻU PIEMĒROŠANAS KĀRTĪBA DAŽĀDU LATVIJAS REPUBLIKAS NODOKĻU MAKSĀTĀJU VEIDOS	38
2.1. Latvijas Republikas uzņēmējdarbības formu raksturojums.....	38
2.2. Sabiedrība ar ierobežotu atbildību, kas nodokļus maksā vispārējā kārtībā	40
2.3. Pašnodarbinātais, kas ir valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu veicējs.....	46
2.4. Sabiedrība ar ierobežotu atbildību, kas ir mikrouzņēmuma nodokļu maksātājs	48
3. DARBA SAMAKSA UN AR TO SAISTĪTO NODOKĻU SLOGA ANALĪZE DAŽĀDU LATVIJAS REPUBLIKAS NODOKĻU MAKSĀTĀJU VEIDOS.....	52
3.1. Praktiskie piemēri darba algas aprēķināšanā	52
3.2. Nodokļu sloga analīze SIA, SIA MUNM un pašnodarbinātā nodokļu maksātāju veidiem	56
SECINĀJUMI	62
PRIEKŠLIKUMI.....	66
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI.....	67

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

FM – Finanšu ministrija

VID – Valsts ieņēmumu dienests

EDS – Elektroniskā deklarēšanas sistēma

IIN – Iedzīvotāju ienākuma nodoklis

VSAOI – Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas

MUN – Mikrouzņēmuma nodoklis

MUNM – Mikrouzņēmuma nodokļa maksātājs

VSAA – Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra

MU – Mikrouzņēmums

SIA – Sabiedrība ar ierobežotu atbildību

IEVADS

Darba samaksa kā sociāla parādība ir apskatāma no dažādiem viedokļiem. No vienas puses tā ir maksa par darbaspēka pakalpojumiem, samaksa par cilvēka spēju un prasmju izmantošanu noteikta laika periodā, ko var atļauties darba devējs produkcijas ekonomiskās ražošanas vai pakalpojuma sniegšanas procesā. Nereti uzņēmuma lielākās izmaksas veido tieši darbaspēka izmaksas, tādējādi darba samaksas sistēmai un uzskaitēi uzņēmumā ir jābūt sakārtotai un smalki izplānotai. Un no otras puses, darba samaksa ir darba ņēmēju galvenais iztikas avots, tādējādi darba ņēmējiem ir svarīgi skaidri izprast darba samaksas veidošanās procesu un no tās ieturēto nodokļu slogu. Katram darba ņēmējam, neatkarīgi no tā izvēlētajā nodokļu maksātāja statusa, ir jābūt labi informētam un zinošam par to, kā tiek aprēķināta viņa darba alga, kādi atvieglojumi viņam pienākas, un kādi nodokļi un kādā apmērā tie tiek ieturēti. It īpaši šobrīd, kad tiek plaši runāts par jauno nodokļu reformu, kas ietver arī darbaspēka nodokļu izmaiņas.

Diplomdarba mērķis ir izpētīt darba samaksas sistēmu, tās aprēķināšanas kārtību un ar to saistīto nodokļu slogu dažādu nodokļu maksātāju veidos, izstrādāt priekšlikumus darba samaksas un ar to saistīto nodokļu ekonomiski izdevīgākā varianta izvēlei gan no darba devēja, gan no darba ņēmēja puses.

Diplomdarba mērķa sasniegšanai tiek izvirzīti šādi uzdevumi:

1. Raksturot Latvijas darba tirgu un tā ietekmējošos faktoros;
2. Sniegt teorētisko raksturojumu par darba samaksas jēdzienu, tās veidiem un piemērojamajiem nodokļiem;
3. Raksturot un izpētīt sabiedrības ar ierobežotu atbildību (SIA), sabiedrības ar ierobežotu atbildību mikrouzņēmuma nodokļu maksātāja (SIA MUNM) un pašnodarbinātā nodokļu maksātāju formas un darba samaksas aprēķināšanas un nodokļu piemērošanas kārtību;
4. Salīdzināt darba samaksas un ar to saistīto nodokļu slogu dažādos nodokļu maksātāju veidos;
5. Izdarīt secinājumus un izstrādāt priekšlikumus, kurš no nodokļu maksātāju veidiem ir ekonomiski izdevīgāks gan no darba devēja, gan no darba ņēmēju skatu punkta.

Diplomdarbs sastāv no trim nodaļām. No tām pirmajā nodaļā autore aplūko darba tirgu un tā ietekmējošos faktoros, jo, lai sāktu aplūkot darba samaksu, vispirms ir jāaplūko makroekonomiskā un mikroekonomiskā vide, kurā darba ņēmēji un darba devēji var veidot darba tiesiskās attiecības, lai izprastu, kas šo vidi galvenokārt ietekmē. Tālāk autore pieskaras darba samaksas vēsturiskajai attīstībai, skaidro darba samaksas jēdzienu, apskatot dažādu

autoru definīcijas, kā arī raksturo darba samaksas veidus un darba samaksai piemērojamos nodokļus. Papildus šīs nodaļas ietvaros, autore salīdzina Latvijā noteiktās minimālās darba samaksas pieauguma tempus un aplūko vīriešu un sieviešu vidējo atalgojumu kopš iestāšanās Eiropas Savienībā.

Otrajā nodaļā tiek raksturoti SIA, SIA MUNM un pašnodarbinātā nodokļu maksātāju veidi un to darba samaksas aprēķināšanas kārtība. Autore otro nodaļu sāk ar uzņēmējdarbības formu raksturojumu, lai izklāstītu Latvijā pieejamo uzņēmējdarbības uzsākšanas formas, kas savā starpā lielākoties atšķiras ar grāmatvedības uzskaiti, nodokļu maksāšanas kārtību, kā arī tiesisko atbildību. Turpinājumā autore ir pētījusi Latvijas likumdošanas aktus, kas regulē darba samaksas un nodokļu aprēķināšanas un piemērošanas kārtību, lai trešajā nodaļā, pamatojoties uz iegūto teorētisko bāzi, varētu veikt salīdzinošo darba samaksas aprēķināšanu un nodokļu sloga analīzi dažādiem nodokļu maksātājiem.

Lai sasniegtu diplomdarba mērķi, trešajā nodaļā tiek sniegts darba samaksas un ar to saistīto nodokļu sloga salīdzinājums SIA, SIA MUNM un pašnodarbinātā statusā, minot konkrētus piemērus, lai nobeigumā varētu sniegt savu vērtējumu par darbaspēka nodokļu sloga salīdzinājumu minētajos nodokļu maksātāju veidos.

Pētījumā izmantotas vispārpieņemtās ekonomiskās un statistiskās **analīzes metodes**. Kvalitatīvās pētīšanas metodes - aprakstošā metode, Latvijas un ārvalstu speciālās literatūras, zinātnisko publikāciju un likumdošanas aktu analīze. Kvantitatīvās pētīšanas metodes - ekonomiskās statistikas metodes, t.sk., dinamikas rindu analīze, datu grafiskās attēlošanas un analīzes metodes, izmantojot Microsoft Excel programmu.

Teorētiskā pētījuma periods ir laika posmā no 2004. gada līdz 2018. gadam. Veicot salīdzinošo datu analīzi, autore izmantoja Centrālās statistikas bāzes un Finanšu ministrijas publiskotos statistikas datus par Latvijas darba tirgu un darbaspēka nodokļiem, lai atspoguļotu gan esošo situāciju, gan palūkoties uz retrospektīvo datu attīstību laika posmā pēc iestāšanās Eiropas Savienībā. **Praktiskā pētījuma periods** ir 2018. gads. Autore veica likumdošanas aktu analīzi par 2018. gadu, lai pētījumā iekļautu aktuālos likumu grozījumus, kas attiecas uz 2018. gadu.

Temata sašaurinājuma raksturojums – diplomdarbā tiek aplūkoti tikai SIA, SIA MUNM un pašnodarbinātā nodokļu maksātāju veidi, to darba samaksas aprēķināšanas kārtība un nodokļu sloga analīze. Autore ir izvēlējusies apskatīt tikai šos nodokļu maksātāju veidus, jo pēc autores domām tie ir trīs visizplatītākie nodokļu maksātāju statusi, un ierobežotā apjoma dēļ nav apskatījusi pārējo nodokļu maksātāju veidu darba samaksas un ar to saistīto nodokļu aprēķināšanas un ieturēšanas kārtību.

Pētījuma informatīvo bāzi veido izmantotās literatūras un datu avotu grupas:

- Zinātniskā literatūra un publikācijas;
- Periodiskie izdevumi;
- Latvijas grāmatvedību un nodokļus reglamentējošie likumi,
- LR koncepcijas un citi normatīvie akti;
- Latvijas Centrālās Statistikas Bāzes pieejamie dati;
- Internetā publicētie raksti un pieejamā informācija.

Diplomdarba teorētiskās un praktiskās daļas izstrādē tika izmantotas zemsvītras atsauces, kas pēc autores domām ir piemērotāks veids, jo uzreiz var redzēt avotu, uz kuru autore atsaucas.

1. DARBA SAMAKSAS UN AR TO SAISTĪTO NODOKĻU TEORĒTISKAIS RAKSTUROJUMS

1.1. Darba tirgus un tā ietekmējošie faktori

Darba tirgus ir visai interesants, delikāts, tomēr arī pietiekami komplicēts sociāli ekonomisko sakarību atspoguļojums. Darba tirgus un tā līdzsvara nodrošināšana ir viena no šodienas ekonomikas problēmām. Nākotnē darba tirgus nozīme var tikai pieaugt, jo darba attiecību jomas attīstība būtiski nosaka valsts ekonomisko izaugsmi kopumā. Latvijas izaugsmes modeļa pamatā ir uz zināšanām balstīta tautsaimniecība, tādēļ cilvēku kapitāla uzkrāšana ir būtiskākais nosacījums ekonomikas izaugsmes veicināšanai. Kvalificēta darbaspēka esamība nodrošina gan darba produktivitātes pieaugumu, gan arī ārzemju investīciju piesaisti.

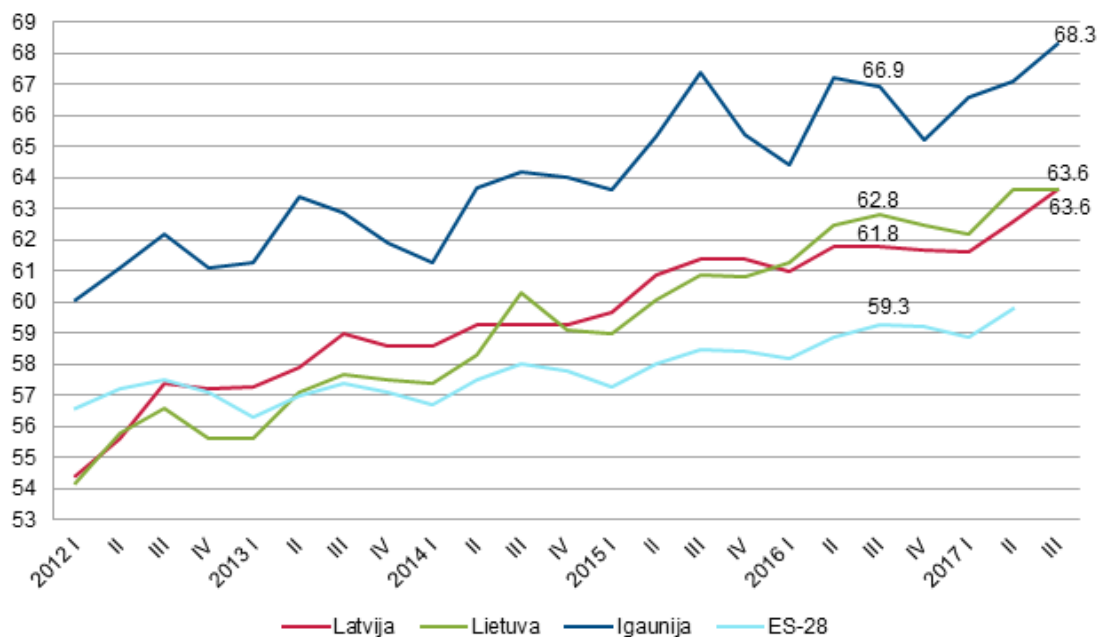
Vēsturiski un metodoloģiski darba tirgus mikroekonomiskā analīze ir šī tirgus izpētes pirmsākumi. Sākotnēji darba tirgus tika vienkāršoti pielīdzināts preču tirgum, izmantojot preču tirgus regulēšanas nosacījumus, un bija nepieciešams laiks, lai ekonomiskā doma pārlicinātos, ka darba tirgum ir sava specifika. Darba tirgus specifika to tieši saista ar cilvēku, bet cilvēks personificē darbaspēku ar potenciālām darba spējām, kas iespējamās kvalifikācijas dēļ piemīt cilvēkam. Darbs ir darbaspēka patērēšanas process. Darbaspēks nevar būt prece, jo tas nav atdalāms no sava īpašnieka. Tieši šeit slēpjas cilvēkkapitāla specifika, jo cilvēks brīvā tirgus saimnieciskajā sistēmā nevar būt pārdošanas objekts kā ražošanas iekārtas vai tehnoloģijas. Vispusīga darba tirgus analīze un regulēšana ietver gan mikroekonomikas, gan makroekonomikas sakarības, un būtībā tās viena otru papildina. Darba samaksa un nodarbinātība ir atkarīgas no atsevišķa uzņēmuma vai darbinieka izaugsmes iespējām, kuras nosaka makroekonomiskā vide valstī.¹

Darba tirgus analīzi autore sāks ar darba piedāvājuma apskatu. Darba piedāvājumu ietekmē vairāki faktori – demogrāfiskā situācija valstī, darba ņēmēju kvalifikācijas līmenis, darba algas līmenis un indivīda izvēle starp atpūtas un darba laiku.

Latvijas demogrāfiskā situācija nav iepriecinoša. Iedzīvotāju skaits darbspējas vecumā, no 15 līdz 63 gadiem, samazinās, zemās dzimstības un darbaspēka emigrācijas uz ārzemēm ietekmē. Galvenais emigrācijas cēlonis ir zemais atalgojums. Darbaspēka migrācija samazina darbaspēka piedāvājumu un, ņemot vērā nelabvēlīgo demogrāfisko situāciju, var negatīvi ietekmēt Latvijas ekonomisko izaugsmi.

¹ Gods U., *Mikroekonomika*. Rīga: SIA "Biznesa augstskola Turība", 2008. 286 - 287. lpp

Darbspēka struktūra un kvalifikācija nav mazsvarīgs faktors darba piedāvājuma tirgū. 2017. gada 3. ceturksnī Latvijā bija visaugstākais nodarbinātības līmenis pēdējo divdesmit gadu laikā – 63,6 %. Tikai 2008. gada 2. ceturksnī nodarbinātības līmenis pārsniedza 63 % un bija 63,1 %. 2017. gada 3. ceturksnī Latvijā bija nodarbināti 903,0 tūkstoši iedzīvotāju vecumā no 15 līdz 74 gadiem, kas ir par 8,0 tūkstošiem vairāk nekā pirms gada. Salīdzinot ar iepriekšējo ceturksni, 2017. gada 3. ceturksnī nodarbinātības līmenis palielinājās par 1,0 procentpunktu, bet nodarbināto skaits – par 11,3 tūkstošiem. Lielākais nodarbināto skaita pieaugums bija vecuma grupā 45–54 gadi un 55–64 gadi (attiecīgi 5,8 un 2,8 tūkstoši).

1.1.att. Nodarbinātības līmenis Baltijas valstīs un vidēji Eiropas Savienībā pa ceturkšņiem (%)¹

Kopš 2012. gada 4. ceturkšņa nodarbinātības līmenis Latvijā ir pārsniedzis Eiropas Savienības (ES) dalībvalstu vidējo līmeni (2017. gada 2. ceturksnī ES – 59,8 %). 2017. gada 3. ceturksnī tas bija vienāds ar nodarbinātības līmeni Lietuvā (63,6 %), bet bija zemāks nekā Igaunijā (68,3 %).²

Tā kā darbaspēka kvantitatīvie faktori pārsniedz ES vidējos rādītājus un izaugsmes potenciāls nav liels, darbaspēka kvalitatīvais faktors būs noteicošais, lai paaugstinātu Latvijas produkcijas konkurētspēju starptautiskajā tirgū un veicinātu ekonomikas izaugsmi. Tādējādi ir būtiski uzlabot izglītības sistēmu. Taču, pieņemot, ka visi cilvēki varētu iegūt pasaules līmeņa izglītību, ir jāspēj piedāvāt atbilstošs darbs ar atbilstošu samaksu. Šobrīd lielā daļā Latvijas teritorijas šādas darba vietas netiek piedāvātas un arī atalgojuma līmenis ir zems.

¹ Centrālā Statistikas Pārvalde. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/notikumi/2017-gada-3-ceturksni-nodarbinatibas-limenis-latvija-bija-augstakais-20-gadu-laika-44310.ht> (skatīts 27.11.2017)

² Turpat

Autore piedāvā 1.1. tabulā apskatīt darba ņēmēju ienākumu sadalījumu pēc mēneša neto darba samaksas lieluma.

1.1.tabula

Darbinieku sadalījums pēc mēneša neto darba samaksas lieluma Latvijā (%)¹

	2016. gada 3. ceturksnis	2017. gada 2. ceturksnis	2017. gada 3. ceturksnis
Darbinieki	100,0	100,0	100,0
Līdz 450.00 EUR	44,0	39,2	38,9
<i>Tai skaitā darbinieki, kuri saņēma minimālo darba algu vai mazāk</i>	20,1	18,9	18,7
450.01 – 700.00 EUR	30,9	31,8	32,8
700.01 – 1400.00 EUR	17,7	19,7	20,8
1400.01 EUR un vairāk	2,5	3,7	2,7
Netika aprēķināta un izmaksāta	3,5	3,4	2,9
Nav norādīta	1,4	2,2	1,9

Kā liecina Centrālās statistikas pārvaldes darbaspēka apsektie dati, tad 2017. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar 2016. gada 3. ceturksni, darbinieku (darba ņēmēju) īpatsvars, kuru darba samaksa pēc nodokļu nomaksas bija līdz 450,00 eiro mēnesī, ir samazinājies līdz 38,9 % (kritums par 5,1 procentpunktu). 149,3 tūkstoši jeb 18,7 % darbinieku saņēma minimālo algu vai mazāk. Gada laikā to īpatsvars ir samazinājies par 1,4 procentpunktiem. Darbinieku īpatsvars, kuru neto darba samaksa bija no 450,01 līdz 700,00 eiro, gada laikā palielinājās par 1,9 procentpunktiem (2017. gada 3. ceturksnī – 32,8 %). Darbinieku īpatsvars ar neto darba samaksu no 700,01 līdz 1400,00 eiro pieauga par 3,1 procentpunktu (2017. gada 3. ceturksnī – 20,8 %). Darbinieku īpatsvars, kuru neto darba samaksa bija virs 1400 eiro, gada laikā palielinājās par 0,2 procentpunktiem (2017. gada 3. ceturksnī – 2,7 %).² Lai arī minimālās darba algas saņēmēju skaits samazinās, autore secina, ka liela daļa Latvijas iedzīvotāju saņem zemas ienākumus, kas nerada pievilcīgu darba tirgu potenciālajiem darba ņēmējiem, un tie meklē dažādas citas alternatīvas. Tādējādi liela daļa kvalificēta darbaspēka emigrē uz citām ES valstīm, kur atalgojuma līmenis ir augstāks. Darbaspēka trūkums Latvijā var nopietni ietekmēt tautsaimniecības izaugsmi. Un lai cīnītos ar darbaspēka trūkumu, darba devēji ir spiesti strauji palielināt algas. Un nereti algas pieaug straujāk nekā darba ražīgums, kas samazina Latvijas produkcijas konkurētspēju pasaules tirgos. Darbaspēka emigrācija ir signāls darba devējiem un valsts institūcijām, ka darba attiecību un darbaspēka nodokļu likumdošana nav sakārtota. Zems

¹ Autore veidota tabula, izmantojot CSB datus. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/notikumi/2017-gada-3-ceturksni-nodarbinatibas-limenis-latvija-bija-augstakais-20-gadu-laika-44310.ht>

² Centrālā Statistikas Pārvalde, [Skatīts 27.11.2017] Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/notikumi/2017-gada-3-ceturksni-nodarbinatibas-limenis-latvija-bija-augstakais-20-gadu-laika-44310.ht> (skatīts 27.11.2017)

atalgojums liecina par augstu aplokšņu algu risku, un tādējādi cilvēki ir pakļauti zemam sociālo garantiju atbalstam.

Darba samaksai ir jānodrošina elementāri izdzīvošanas nosacījumi, tomēr rodas jautājums, kāpēc tās apmērs ievērojami atšķiras dažādās pasaules valstīs? Pirmkārt darba algu nosaka darba piedāvājums un darba pieprasījums. Otrkārt, darba piedāvājums ir atkarīgs no darba robežprodukta naudas izteiksmē, kas arī galvenokārt nosaka algas līmeni. Darba robežprodukta vērtība ir neoklasiskās skolas paradigma, kas ir saistīta ar angļu ekonomista A. Maršala vārdu. Darba robežprodukta vērtības izteiksmes pamatā ir darba ražīgums, kurš ir agregatīvs rādītājs un ietver daudzus faktoros – kapitālu, tehnoloģijas, dabas resursus, darba kvalitāti, pārvaldi un darba organizāciju. Šie faktori būtībā ir jebkuras ekonomiskās attīstības indikators. Darba ražīgums un ar to saistītā robežprodukta vērtības izteiksme ir galvenais faktors, kas nosaka darba algas līmeni un diferenciācijas pamatu. Lai Latvija sasniegtu Rietumeiropas valstu darba samaksas līmenim jāpanāk, lai arī pie mums darba ražīgums būtu tik pat augsts kā tur. Un treškārt, tā ir cilvēkkapitāla teorētiskā piesaiste darba algas teorētiskajiem postulātiem. Investīcijas cilvēkkapitālā, izglītībā un veselības aizsardzībā, lielā mērā nosaka gan darba produktivitāti, gan arī darba algas līmeni. Bez nopietniem ieguldījumiem cilvēkkapitālā nav iedomājams ekonomiskais progress.¹ No iepriekš minētā, autore, piedāvā šādu loģisku sakarību shēmu:

1.2. attēls Darba samaksas ietekmējošo faktoru sakarību shēma.²

Investīcijas cilvēkkapitālā ietekmē atsevišķu indivīdu darba samaksu. Izglītības līmeņa ietekme uz darba samaksu ir ievērojama. Cilvēki ar augstāko izglītību vidēji saņem par 48% lielāku algu nekā cilvēki ar vidējo izglītību. Savukārt nodarbinātie bez vidējās izglītības saņem par 9% zemāku algu nekā nodarbinātie ar vidējo izglītību.³ Protams, ka produktivitāte ir saistīta arī ar konkrētā indivīda darba spējām, talantu un attieksmi pret darbu, tomēr izglītības līmenis ir viens no galvenajiem produktivitātes rādītājiem.

¹ Gods U., *Mikroekonomika*. Rīga: SIA "Biznesa augstskola Turība", 2008. 314 - 315. lpp

² Turpat, 315. lpp

³ O. Krasnopjorovs, K. Vilerts. Vai izglītībai Latvijā ir ietekme uz algu? Latvijas Banka. 02.12.2015. Pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/vai-izglitiba-latvija-ir-ietekme-uz-algu> (skatīts 27.11.2017)

1.2. Darba samaksas jēdziena un tās veidu raksturojums

Vēsturiski vislielāko nozīmi atalgojuma noteikšanā ir ieņēmis amats. Gan antīkajā pasaulē, gan arī sākot no mūsu ēras pirmajiem gadiem, ikviens darba devējs, nolīgšot sev darba ņēmēju vienojās par samaksu, ņemot vērā amatu, ko darba ņēmējs veiks, piemēram, tas varēja būt ārsts, dārznieks vai tēlnieks. Amats noteica atalgojuma lielumu, veidu, samaksas ātrumu un cilvēka dzīves kvalitāti kopumā.

Ekonomisko paradigmu maiņa pār gadsimtiem ir būtiski ietekmējusi darba devēju un darba ņēmēju savstarpējās attiecības, kas likumsakarīgi ir ietekmējusi arī darba algas lielumu. Klasiskās ekonomiskās skolas aizsācējs Viljams Petijs (1623. – 1687.) uzskatīja, ka darba samaksai ir jābūt tik lielai, lai nenomirtu badā. Savukārt klasiskās ekonomiskās teorijas pamatlicējs Ādams Smits (1723. – 1790.) uzskatīja, ka labklājības pamatā ir visas tautas lietderīgs darbs, par kuru tiek saņemta atlīdzība atbilstoši darba ņēmēja spējām un ieguldītajam darbam. Pagājušā gadsimta 60.–70. gadi spēcīgi iezīmē kompetences lomas pieaugumu, nosakot atalgojumu. Izcilam profesionālim savā nozarē darba devējs sāk maksāt ievērojami vairāk, tā iegūstot priekšrocības sev citu uzņēmumu vidū, tādējādi speciālists var sākt saņemt vairāk nekā vadītājs, un tā jau ir sava veida revolūcija personāla vadībā un organizāciju attīstībā.¹

Darba samaksa ir viens no aktuālākajiem jautājumiem mūsdienu sabiedrībā, jo tā skar ikvienu darba ņēmēju un darba devēju, kā arī valsti, kurai ir noteikti pienākumi attiecībā uz darba samaksas regulēšanu. Darba samaksas jēdziens Latvijas Republikas likumdošanas aktos un dažādos literatūras avotos tiek definēts atšķirīgi, tādējādi autore piedāvā apskatīt dažu autoru darba samaksas jēdziena definējumu kopīgās un atšķirīgās iezīmes. Darba samaksas jēdzienu visprecīzāk definē Darba likuma 59. pants, kurš nosaka, ka *darba samaksa ir darbiniekam regulāri izmaksājamā atlīdzība par darbu, kura ietver darba algu un normatīvajos aktos, darba koplīgumā vai darba līgumā noteiktās piemaksas, kā arī prēmijas un jebkuru cita veida atlīdzību saistībā ar darbu.*² No šīs definīcijas izriet, ka darba samaksa sastāv ne tikai no darba algas, bet arī prēmijas, piemaksām un cita veida atlīdzībām, ja tās konkrētajā situācijā ir piemērojamas. Darba alga ir darbiniekam katru mēnesi aprēķinātā regulārā atlīdzība par darbu, kas var būt izteikta kā fiksēta vai mainīga pamatalga.

Lielākajā daļā zinātniskās literatūras grāmatās autori, piemēram, G. Pelše, I. Ruperte, M. Rurāne, I. Leibus, R. Grigorjeva, A. Jesemčika, A. Svarinska, M. Januša

¹ Ešenvalde I., *Personāla praktiskā vadība*. Rīga: SIA „Merkurijs LAT”, 2004., 159. lpp

² LR likums *Darba Likums*. 20.06.2001 (aktuālā redakcija). Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=26019> (skatīts 02.11.2017)

citē Darba likuma 59. panta darba samaksas definīciju, bet ir arī literatūras avoti, kuros autori ir interpretējuši un vienkāršojuši darba samaksas jēdzienu. Piemēram, autori E.Zaiceva, O. Zadorožnaja, L. Krutikiva un S. Pikule darba samaksu definē šādi – „*darba samaksa ir darba līguma, kas noslēgts starp darbinieku un darba devēju, priekšmets*”; I.Ešenvalde darba samaksu definē šādi „*atalgojums ir visu monetāro un nemonetāro atlīdzību kopums, ko darba devējs maksā darbaņēmējam par paveikto darbu*”; U. Gods darba samaksu definē šādi – “*Darba alga ir samaksa par darba pakalpojumu, par noteiktu tā rezultātu.*”, savukārt V. Praude un J. Beļčikovs darba samaksu definē šādi „*darba samaksa ir atlīdzība, kuru darbinieks regulāri saņem par paveikto darbu*”. Autore uzskata, lai arī visas iepriekš uzskaitītās definīcijas raksturo darba samaksu, taču tās pilnībā neatklāj kopējo darba samaksas jēdziena būtību, neatklājot darba samaksas sastāvdaļas, kas ir jāiekļauj darba samaksas formulējumā. Autore uzskata, ka apvienojot visas šīs definīcijas, var iegūt pilnvērtīgu un darba samaksas jēdziena precīzi raksturojošu definīciju. Autore darba samaksu formulētu šādi – *darba samaksa ir darba līgumā, kas noslēgts starp darbaņēmēju un darba devēju, noteiktā darbiniekam regulāri izmaksājama atlīdzība par paveikto darbu, kas ietver darba līgumā noteikto darba algu, piemaksas, darba koplīgumā vai darba līgumā noteiktās prēmijas un jebkuru citu monetāru vai nemonetāru atlīdzību saistībā ar darbu.*

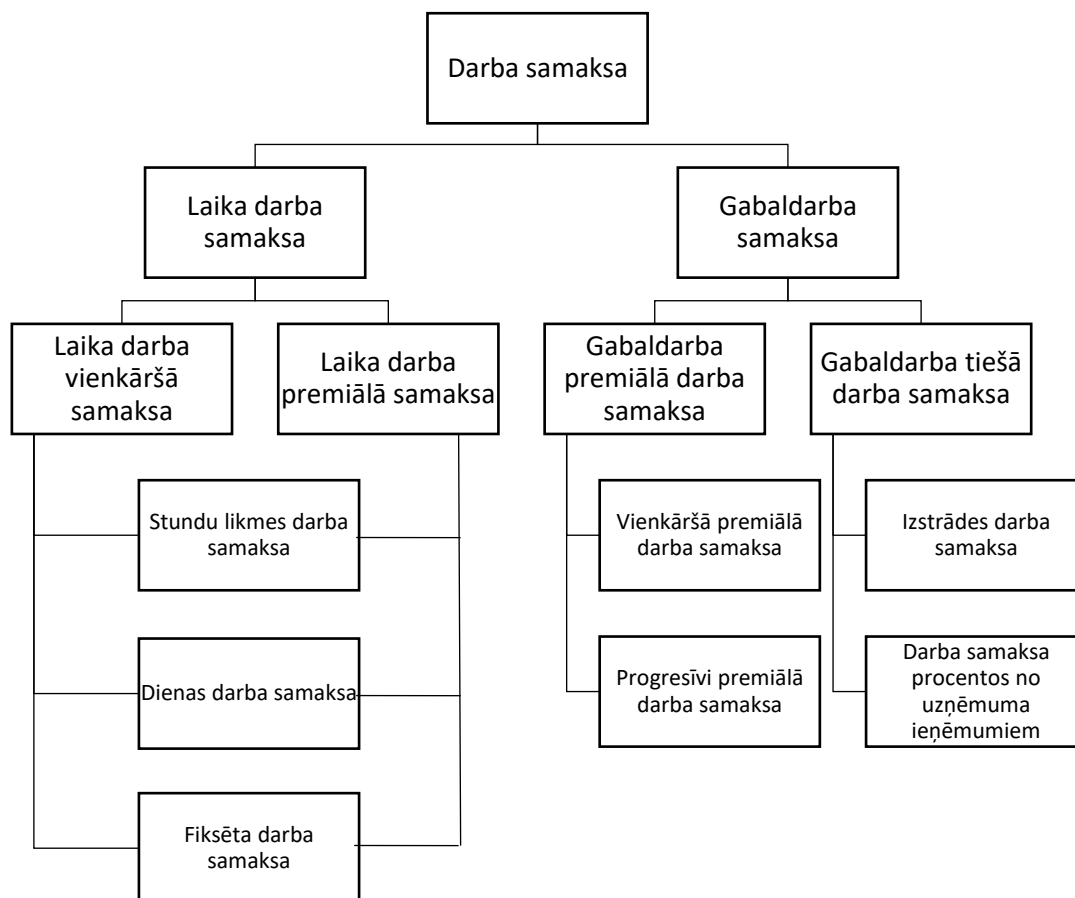
Vēsturiski ir izveidojušās divas darba samaksas sistēmas – laika darba un gabaldarba jeb akorda algas sistēma. Katrai darba samaksas sistēmai ir savi trūkumi un priekšrocības. Šobrīd Latvijā nav stingru priekšrakstu, tieši kādu darba samaksas sistēmu jāizmanto uzņēmumā vai, apmaksājot kāda konkrēta darbinieka vai speciālista darbu. Darba samaksas sistēmas izvēle, kādu konkrētu darba samaksas sistēmu izvēlēties un kādai darbinieku kategorijai to pielietot, ir paša uzņēmuma ziņā.¹ Izvēloties un nosakot konkrēto darba samaksas sistēmu, konkrētajam darbam, konkrētajam darbiniekam vai konkrētajai darbinieku kategorijai jāatceras, ka katra darba samaksas sistēma atbilst noteiktam darba veidam. Nepareiza darba samaksas sistēmas izvēle var radīt zaudējumus, negatīvi ietekmējot uzņēmuma peļņu, kā arī radīt situācijas, kad darba process kļūst nekontrolējams, vai arī cilvēki pārāk daudz strādās un maz saņems, kas var novest pie darbinieku pārslodzes, palielinot avāriju un nelaimes gadījumu rašanās risku uzņēmumā.²

Darba likuma 62. pants nosaka, ka *laika darba algu aprēķina atbilstoši faktiski nostrādātajam darba laikam neatkarīgi no paveiktā darba daudzuma. Savukārt akorda algu aprēķina atbilstoši paveiktā darba daudzumam neatkarīgi no laika, kādā tas ir veikts. No šīs*

¹ Zaiceva E., Zadorožnaja O., Krutikova L., Pikule S. *Darba algas uzskaitē*. Rīga: SIA „Beno Prese” 2005., 10. lpp

² Turpat, 11. lpp

definīcijas izriet, ka laika darba samaksas pamatā ir samaksa par nostrādāto laiku, un gabaldarba jeb akorddarba samaksas sistēmas pamatā ir samaksa par veikto darba apjomu. Lai pārskatāmāk aplūkotu darba samaksas sistēmu veidus autore ir izveidojusi 1.3. attēlu.

1.3. att. Darba samaksas sistēmas veidi Latvijā¹

Pirmais darba samaksas veids ir laika darba samaksas sistēma, kurā tiek izdalīti trīs darba samaksas aprēķināšanas veidi:

- 1) pēc noteiktas samaksas likmes par vienu stundu;
- 2) pēc noteiktās samaksas likmes par vienu darba dienu;
- 3) pēc noteiktās fiksētās samaksas par vienu mēnesi.

Darba samaksa, izmantojot stundas tarifa likmi, paredz, ka katram darbiniekam precīzi tiek uzskaitīts nostrādāto stundu skaits. Šāds darba samaksas veids ir piemērots darbiniekiem, kas strādā maiņu darbu, saskaņā ar slīdošo grafiku uzskaitot nostrādāto laiku, ja tiek izmantota summētā darba laika uzskaitē.

Darba samaksa izmantojot dienas likmi paredz, ka darbinieks tiek pieņemts darbā uz nepilnu darba laiku, uzskaitot nostrādāto dienu skaitu. Šāds darba samaksas veids ir izdevīgs par vienas reizes vai īslaicīgu darbu.

¹ Autors veidots attēls. Avots: **Zaiceva E., Zadorožnaja O., Krutikova L., Pikule S.** *Darba algas uzskaitē*. Rīga: SIA „Beno Prese” 2005., 11. lpp

Fiksēta darba samaksa ir fiksētas darba samaksas summa noteikšana par mēnesī, kas nav atkarīga no nostrādāto stundu skaita mēnesī, bet, kas pienākas darbiniekam, strādājot normālu darba laiku, Latvijā tās ir 40 stundas nedēļā.¹

Otrais darba samaksas veids ir akorda algas samaksas sistēma. To bieži dēvē arī par gabaldarba samaksas sistēmu. Akorda algas sistēmas pamatā ir kvantitatīvie rādītāji un noteiktie izcenojumi apjoma rādītāja vienībai. Akorda algas sistēmas būtība ir tā, ka darbinieka darba samaksa ir atkarīga no izstrādātas produkcijas kvantitātes un kvalitātes. Citiem vārdiem sakot, atšķirībā no stundas tarifa likmes darba samaksas sistēmas, izmantojot gabaldarba jeb akorda samaksas sistēmu, darba devējam ir jāņem vērā ne tikai darba stundas, ko nostrādājis darbinieks, bet arī saražotās produkcijas kvalitāte. Lai varētu novērtēt saražotās produkcijas kvalitāti, uzņēmumā ir nepieciešams izstrādāt darba normēšanas sistēmu.² Darba normēšana ir nepieciešama, lai aprēķinot darba algu, būtu skaidras izstrādes normas un laika normas katras konkrētās operācijas vai darba veikšanai ražošanas vai pakalpojuma sniegšanas procesā.

Visiem darba laika sistēmas un gabaldarba veidiem var piemērot arī premiālās piemaksas. Premiālo piemaksu noteikumus izstrādā katrs uzņēmums individuāli, precīzi nosakot kritērijus prēmiju aprēķināšanai, pielāgojot tos saimnieciskās darbības specifikai. Šāda veida prēmijas var tikt aprēķinātas kā noteiktas procentuālās daļas no kopējiem mēneša pārdošanas ieņēmumiem vai absolūta summa. Laika darba un gabaldarba premiālā samaksas sistēma paredz, ka bez darba algas par faktiski nostrādāto laiku, darbiniekiem tiek izmaksātas arī prēmijas vai piemaksas par paveikto darbu, kuras ir atrunātas darba līgumā.

Atalgojumu sistēmas uzdevums ir noteikt organizācijā skaidrus un saprotamus principus, kas paredz, cik, kam un, par ko tiek maksāts, lai darbinieki būtu motivēti, censtos pēc iespējas labāk veikt savu darbu, sasniegt noteiktos mērķus un tajā pašā laikā – lai tie saņemtu iekšēji taisnīgu, darba tirgum un organizācijas iespējām atbilstošu atalgojumu.³ Atalgojuma sistēmas politikas izstrāde uzņēmumā ir faktisko darba attiecību pamats, kas nosaka darba devēja un darba ņēmēja savstarpējās attiecības. Autore uzskata, ka katram uzņēmējam būtu jāizstrādā sava uzņēmuma atalgojuma sistēmas politika, kurā tiek konkrēti atrunāti piemērojamie darba samaksas sistēmas veidi katrai darbinieku kategorijai, kā arī piemērojamās piemaksas un prēmijas, kas tiek maksātas darbiniekiem par labi un kvalitatīvi paveiktu darbu, kas kalpo kā motivācija darbiniekiem strādāt efektīvāk.

¹ **Zaiceva E., Zadorožnaja O., Krutikova L., Pikule S.** *Darba algas uzskaitē*. Rīga: SIA „Beno Prese” 2005., 12. lpp

² Turpat, 15. lpp

³ **Ešenvalde I.**, *Personāla praktiskā vadība..* Rīga: SIA „Merkurijs LAT”, 2004., 153. lpp

Darba samaksa ir lielā mērā atkarīga no ekonomiskās situācijas valstī. Makroekonomisko vidi Latvijā, kurā darbojas uzņēmēji, regulē valsts institūcijas. Tās arī nosaka tiesiskos ietvarus, kuros notiek darba devēju un algoto darbinieku dialogs – vienošanās par darba apstākļiem, tā saturu un samaksu. Minimālā darba alga nedrīkst būt mazāka par valsts noteikto minimumu. Minimālās mēneša darba algas apmēru normālā darba laika ietvaros, kā arī minimālās stundas tarifa likmes aprēķināšanu nosaka Ministru kabinets.

Saskaņā ar Ministru Kabineta noteikumiem Nr. 656 minimālā mēneša darba alga normālā darba laika ietvaros 2017. gadā bija 380 eiro. Jaunā nodokļu reforma nosaka, ka, sākot ar 2018. gada 1. janvāri, minimālā mēneša darba alga tiks palielināta līdz 430 eiro.

1.2. tabula

Minimālā mēneša darba algas un stundas tarifa likmes Latvijā no 2004. līdz 2017. gadam¹

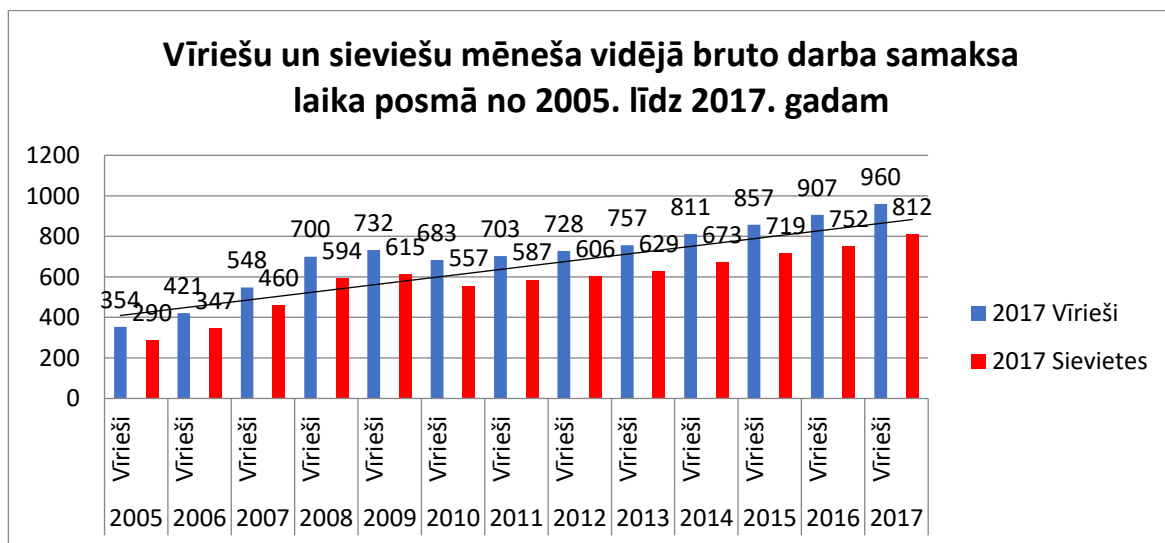
Periods	Minimālā mēneša alga	Stundu tarifa minimālā likme	Dotās normas regulējošie MK noteikumi
01.01.2004.-31.12.2005.	80,00 Ls	0,474 Ls/stundā	Nr. 535 no 23.09.2003.
01.01.2006.-31.12.2006.	90,00 Ls	0,535 Ls/stundā	Nr. 790 no 25.10.2005.
01.01.2007.-31.12.2007.	120,00 Ls	0,713 Ls/stundā	Nr. 858 no 17.10.2006.
01.01.2008.-31.12.2008.	160,00 Ls	0,962 Ls/stundā	Nr. 592 no 28.08.2007.
01.01.2008.-31.12.2008.	160,00 Ls	0,962 Ls/stundā	Nr. 592 no 28.08.2007.
01.01.2009.-31.12.2009.	180,00 Ls	1,083 Ls/stundā	Nr. 791 no 23.09.2008.
01.01.2010.-31.12.2010.	180,00 Ls	1,083 Ls/stundā	Nr. 791 no 23.09.2008.
01.01.2011.-31.12.2011.	200,00 Ls	1,189 Ls/stundā	Nr. 1096 no 30.11.2010.
01.01.2012.-31.12.2012.	200,00 Ls	1,189 Ls/stundā	Nr. 1096 no 30.11.2010.
01.01.2013.-31.12.2013.	200,00 Ls	1,203 Ls/stundā	Nr. 1096 no 30.11.2010.
01.01.2014.-31.12.2014.	320,00 €	1,933 €/stundā	Nr. 665 no 27.08.2013.
01.01.2015.-31.12.2015.	360,00 €	2,166 €/stundā	Nr. 665 no 27.08.2013.
01.01.2016.- 31.12.2016.	370,00 €	Normālā darba laika ietvaros:	Nr. 656 no 24.11.2015.
		$TL_{\min} = MDA / h$	
		Summētā darba laika uzskaites sistēmā:	
		$TL_{\min v} = MDA * n / h_p$	
01.01.2017.-31.12.2017.	380,00 €	Normālā darba laika ietvaros:	Nr. 656 no 24.11.2015.
		$TL_{\min} = MDA / h$	
		Summētā darba laika uzskaites sistēmā:	
		$TL_{\min v} = MDA * n / h_p$	

Lielākā daļa darbinieku, kuriem darba samaksa ir minimālās darba algas apmērā, strādā privātajā sektorā, tāpēc tās paaugstināšanai ir būtiska nozīme privātā sektora atalgojuma regulēšanai. Minimālās darba algas paaugstināšana visbūtiskāk ietekmē tos darbiniekus, kuru darba samaksa ir vienāda ar valsts noteikto minimālo algu, jo darba devējs būs spiests ievērot

¹ Minimālās darba algas apmērs 1991. – 2017. gads. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/darba_tirgus/minimala_darba_alga/minmen11102012.pdf (skatīts 04.11.2017)

likuma normas un paaugstināt algu. Vienlaikus darba devējam paaugstināsies darbaspēka izmaksas, tāpēc tas var veicināt bezdarba pieaugumu. Tomēr līdzšinējie pētījumi liecina, ka privātajā sektorā strādājošie saņem nelegālos ienākumus, tā saucamās „aploksņu algas”, tādējādi reālās darbaspēka izmaksas nepieaugs tik lielā apmērā kā minimālā darba alga. Izstrādājot koncepciju, visi iepriekš minētie apsvērumi lika pieņemt, ka minimālās darba algas paaugstināšana būtiski neietekmēs bezdarba līmeņa izmaiņas. Regulāra minimālās algas paaugstināšana uzlabos konkurētspēju tiem uzņēmumiem, kuri maksā nodokļus no visas darba algas, salīdzinot ar tiem, kuri maksā nodokļus no minimālās darba algas, bet pārējo atalgojumu izsniedzot „aploksnēs”. Minimālās darba algas paaugstināšana paredz legalizēt lielāku darba algas daļu, no kuras tiek maksāti nodokļi.¹

Latvijā, tāpat kā citās valstīs, sievietes, kas strādā algotu darbu, vidēji pelna mazāk nekā vīrieši, turklāt kopš gadsimta sākuma mēneša darba samaksas pirms nodokļu nomaksas atšķirība starp abiem dzimumiem ir pakāpeniski augusi. Darba likuma 60. pants nosaka, ka darba devējam ir pienākums noteikt vienlīdzīgu darba samaksu vīriešiem un sievietēm par tādu pašu darbu vai vienādas vērtības.

1.4.att. Vīriešu un sieviešu mēneša vidējā bruto darba samaksa Latvijā no 2005. līdz 2017. gadam²

Aplūkojot 1.4. attēlu, autore secina, ka vidējai bruto darba samaksai pa gadiem ir tendence pieaugt, kas ir vērtējams pozitīvi, bet vēl joprojām vīrieši saņem lielāku bruto darba samaksu salīdzinot ar sievietēm. 2017.gadā sieviešu vidējā mēneša bruto darba samaksa bija par 15,4%

¹ Eiropas Savienības struktūrfondu Nacionālās programmas „Darba tirgus pētījumi” projekta „Labklājības ministrijas pētījumi” Darba algas un to ietekmējošie faktori. Rīga, nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” un SIA FACTUM, 2006. 21 lpp.

²Autores veidota tabula, pamatojoties uz Centrālās statistikas pārvaldes datu bāze. *Iedzīvotāju un sociālie procesi. Darba samaksas ikgadējie dati.* Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala_ikgad_dsamaksa/?tablelist=true&rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0 (skatīts 04.11.2017)

zemāka nekā vīriešiem, un salīdzinājumā ar 2016.gadu šis rādītājs ir samazinājies par 1,7 procentpunktiem.

Kā atzīmē CSP, algu atšķirības ar diskrimināciju viennozīmīgi nevarot skaidrot, jo ir dažādi iemesli, kāpēc sievietes ir zemāk atalgotas. Vairums sieviešu strādā nozarēs, kur vidējais atalgojums ir zems - izmitināšanas, ēdināšanas un sadzīves pakalpojumu uzņēmumos, mākslas un izklaides nozarē, tirdzniecībā, veselības un sociālās aprūpes iestādēs.¹

1.2. Darbaspēka nodokļi

Lai objektīvi vērtētu darba samaksu, ir jāvērtē arī nodokļu sistēma valstī. Latvijā pie darbaspēka nodokļiem var attiecināt:

- ✓ iedzīvotāju ienākuma nodokli (turpmāk tekstā – IIN);
- ✓ valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (turpmāk tekstā – VSAOI);
- ✓ mikrouzņēmumu nodokli (turpmāk tekstā – MUN);
- ✓ solidaritātes nodokli (spēkā no 2016.gada).

Darbaspēka nodokļi ietekmē gan darbaspēka pieprasījumu, gan piedāvājumu, jo tie maina darba devēja izmaksas un darba ņēmēja neto atalgojumu. Faktiskā ietekme ir atkarīga no darba tirgus piedāvājuma elastībām. Darbaspēka nodokļi ietekmē arī pārējo darba tirgus un sociālo regulējumu ietekmi – piemēram, tādu kā minimālā darba alga, bezdarbs un sociālā apdrošināšana, pabalsti, darba tiesiskās attiecības u.c., kā arī darba vietu radīšanas tempu, jo īpaši mazāk produktīvo darbu gadījumā. Tāpat dažādas sabiedrības grupas darbaspēka nodokļu izmaiņas ietekmē atšķirīgi, jo indivīdu reakcija uz neto algas izmaiņām ir ļoti atšķirīga un ir atkarīga gan no personīgajiem iemesliem, gan ģimenes stāvokļa u.c.²

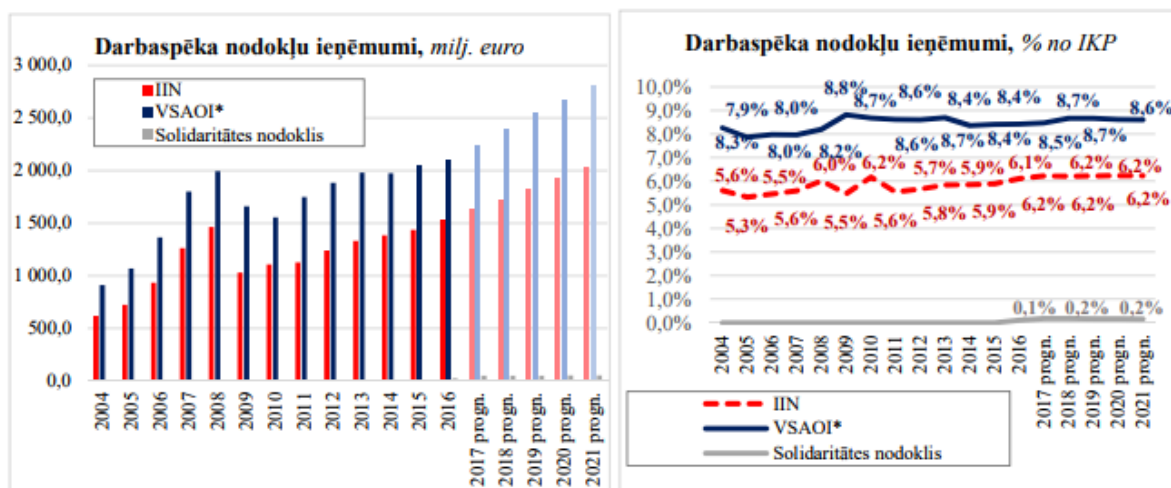
Darbaspēka nodokļi ietekmē lēmumu par dalību darba tirgū, darba stundām, kā arī ilgtermiņa lēmumus par izglītību un profesiju. Tāpat darbaspēka nodokļu slogs ietekmē arī lēmumu par izvairīšanos no nodokļu nomaksas (ēnu ekonomiku), kā arī veidu kādā saņemt papildu labumus vai arī papildu garantijas saistībā ar darbu, tā, piemēram, dodot priekšroku dienesta automašīnai nevis tiešam algas pielikumam. Darba devēju darbaspēka nodokļi ietekmē tādā apmērā, kādā tie tiek pārnesti uz viņa izmaksām – tie sadārdzina darbaspēka izmaksas un samazina tā produktīvas izmantošanas iespējas. Būtiska nozīme ir arī starptautiskai konkurētspējai. Ienākuma nodokļi lielākā mērā nekā patēriņa un īpašuma nodokļi ietekmē

¹ *Latvijā darba samaksas atšķirības starp sievietēm un vīriešiem arvien pieaug.* LETA, 2016. gada 9. oktobris. Pieejams: <http://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/latvija-darba-samaksas-atskiribas-starp-sievietem-un-viriesiem-arvien-pieaug.a204611/> (skatīts 04.11.2017)

² Valsts Nodokļu politikas pamatnostādnes 2018.-2021.gadam. Finanšu ministrija, 2017. gada 2. maijs.19. lpp. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/files/nodoklupolitika/FMPamnp_02%2005%202017.pdf (skatīts 04.11.2017)

lēmumus par darbu, uzkrājumiem un investīcijām, tāpēc no nodokļa sloga pārnese no ienākumiem uz patēriņu un īpašumu var gaidīt pozitīvu efektu uz nodarbinātību un izaugsmi. Savukārt ienākuma nodokļi labāk nekā patēriņa nodokļi var nodrošināt sabiedrības ienākumu pārdali un progresivitāti, kas arī ir būtiski tautsaimniecības ilgtspējai.¹

Darbspēka nodokļi ir būtisks valsts budžeta ieņēmumu avots. 2016.gadā IIN, VSAOI un solidaritātes nodokļa ieņēmumi veidoja aptuveni 49,3% no kopējiem nodokļu ieņēmumiem.

1.5. att. Darbspēka nodokļu ieņēmumi Latvijā no 2004. līdz 2020. gadam.²

2016.gadā VSAOI ieņēmumi sasniedza 2 104,9 milj. eiro jeb 8,4% no IKP, solidaritātes nodokļa ieņēmumi – 25,8 milj. eiro jeb 0,1% no IKP, bet IIN ieņēmumi – 1 528,7 milj. eiro jeb 6,1% no IKP. Kopā 2016.gadā darbspēka nodokļu ieņēmumi bija 3 659,4 milj. eiro jeb 14,6% no IKP. Prognozēts, ka 2017.gadā darbspēka nodokļu ieņēmumi pieaugs, sasniedzot 3 916,6 milj. eiro jeb 14,9% no IKP.

1.2.1. Iedzīvotāju ienākuma nodoklis

Viens no nozīmīgākajiem nodokļiem Latvijā ir IIN, ar ko apliek fiziskas personas gūtos ienākumus, un tas sastāv no:

- ✓ algas nodokļa, ko par darbinieka gūtajiem ienākumiem aprēķina un maksā darba devējs;
- ✓ nodokļa par ienākumiem no saimnieciskās darbības, ja tie nav UIN objekts, un nodokļa no citiem ienākuma avotiem;
- ✓ nodokļa par ienākumu no kapitāla, tajā skaitā no kapitāla pieauguma;
- ✓ patentmaksas par atsevišķu veidu saimnieciskās darbības veikšanu;

¹ Valsts Nodokļu politikas pamatnostādnes 2018.-2021.gadam. Finanšu ministrija, 2017. gada 2. maijs. 19. lpp. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/files/nodoklupolitika/FMPamnp_02%2005%202017.pdf (skatīts 04.11.2017)

² Turpat, 20. lpp

✓ mikrouzņēmumu nodokļa daļas, kas tiek aprēķināts un piemērots atbilstoši kārtībai, ko nosaka Mikrouzņēmumu nodokļa likums;

✓ sezonas laukstrādnieku ienākuma nodokļa, kas tiek piemērots un aprēķināts balstoties uz attiecīgajā sezonā gūtajiem ienākumiem par laukstrādnieka saimnieciskās darbības veikšanu.¹

IIN maksātāji ir:

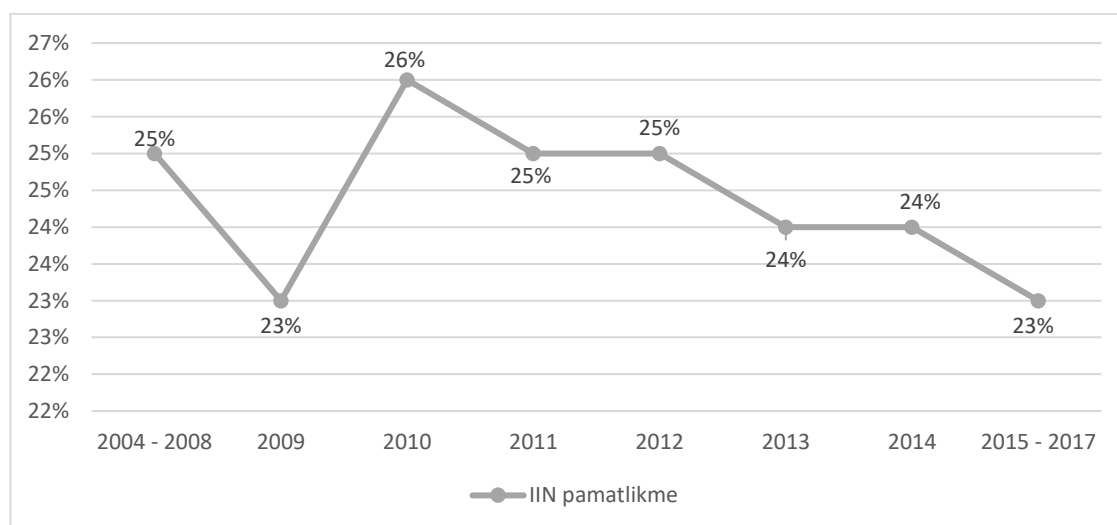
1) fiziskās personas, kuras ir iekšzemes nodokļu maksātāji (rezidenti) un taksācijas periodā guvušas ienākumus Latvijas Republikā un/vai ārvalstīs;

2) fiziskas personas, kuras ir ārvalstu nodokļu maksātāji (nerezidenti) un taksācijas periodā ir guvušas ienākumus Latvijas Republikā;

3) fiziskās personas – individuālo uzņēmumu, kā arī zemnieku un zvejnieku saimniecību īpašnieki, kuri taksācijas periodā ir guvuši ienākumus, kas nav aplikti ar UIN;

4) fiziskās personas – mikrouzņēmuma īpašnieki, atbilstoši Mikrouzņēmumu nodokļa likumam.²

Latvijā lielāko nodokļu slogu darba ņēmējam uzliek iedzīvotāju ienākuma nodoklis, un autore piedāvā 1.6. attēlā aplūkot IIN likmes attīstības dinamiku pa gadiem.

1.6. att. IIN Likmes Latvijā no 2004. līdz 2017. gadam, %.

Apskatot 1.6. attēlu, var secināt, ka IIN vispārējā likme no 2004. gada līdz pat 2008. gadam bija nemainīga – 25%. 2009.gadā tā tika samazināta uz 23%, bet ekonomiskās krīzes laikā, lai neradītu būtisku nodokļu ieņēmumu kritumu, jau nākamajā – 2010.gadā – IIN likme tika atkal paaugstināta uz 26%. 2011.gadā IIN likme tika samazināta no 26% uz 25%, tai pašā

¹ Valsts Nodokļu politikas pamatnostādnes 2018.-2021.gadam. Finanšu ministrija, 2017. gada 2. maijs. 21. lpp. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/files/nodoklupolitika/FMPamnp_02%2005%202017.pdf (skatīts 04.11.2017)

² Turpat, 22. lpp

laikā, lai nodrošinātu sociālā budžeta ilgtspēju, darba ņēmēja VSAOI likme tika palielināta no 9% uz 11%. Nākamās IIN likmes izmaiņas notika 2013.gadā, kad IIN likme tika samazināta no 25% uz 24%, bet 2015.gadā IIN likme tika samazināta uz 23%.¹ IIN likmei pa gadiem ir tendence svārstīties. Pozitīvais ir tas, ka IIN likmei, pēdējos gados, ir tendence samazināties, kas samazina nodokļu slogu darba ņēmējiem.

Nodokļu reformas ietvaros, kas, stāsies spēkā sākot ar 2018. gada 1. janvāri, IIN tiks piemērots progresīvais nodoklis. Progresīvais nodoklis ir nodoklis, kura nodokļa likme pieaug, palielinoties vērtībai, kas apliekama ar nodokli. Šāda veida nodokli ievieš, lai samazinātu nodokļu slogu cilvēkiem ar mazāku maksātspēju, pārnesot nodokļu slogu uz iedzīvotājiem ar lielāku maksātspēju, lai cilvēki ar mazāku algu maksātu mazāk nodokļus, nekā cilvēki, kam alga ir lielāka, tādējādi mazinot iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzību. Nodokļu reforma paredz, ka sākot ar 2018. gada 1. janvāri Latvijā stāsies spēkā likuma grozījumi un progresīvās iedzīvotāju ienākuma nodokļu likmes, kas jāmaksā no gada apliekamā ienākuma, izņemot likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 15.panta 5., 7., 8., 9., 10., 11., 12. un 13.daļā noteiktos ienākuma veidus, būs:²

- 20% – gada ienākumam (izņemot likuma par IIN 9.pantā minētos neapliekamos ienākumus) līdz 20 004 EUR;
- 23% – gada ienākuma (izņemot likuma par IIN 9.pantā minētos neapliekamos ienākumus) daļai, kas pārsniedz 20 004 EUR, bet nepārsniedz 55 000 EUR;
- 31,4% – gada ienākuma (izņemot likuma par IIN 9.pantā minētos neapliekamos ienākumus) daļai, kas pārsniedz 55 000 EUR.

Jāatzīmē, ka Latvijā atsevišķiem ienākuma veidiem tiek piemērotas atšķirīgas IIN likmes. Kā piemēram, ienākumiem no algota darba, kuri nepārsniegs 1667 eiro mēnesī piemēros IIN likmi 20 % apmērā, savukārt ienākumiem, kuri pārsniegs 1667 eiro mēnesī piemēros IIN likmi 23 % apmērā. Ja darba ņēmējs nebūs iesniedzis algas nodokļa grāmatiņu, algota darba ienākumam piemēros nodokļa likmi 23% apmērā.³

Ienākumam no kapitāla, arī ienākumam no kapitāla pieauguma (piemēram, dividendēm, procentu ienākumam) turpmāk, sākot ar 2018. gadu, IIN likme būs ir 20% (iepriekš 10%), bet nodokļa likme ienākumam no kapitāla pieauguma darījumos ar kapitāla aktīviem, kuri ir uzsākti

¹ Valsts Nodokļu politikas pamatnostādnes 2018.-2021.gadam. Finanšu ministrija, 2017. gada 2. maijs. 22. lpp. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/files/nodoklupolitika/FMPamnp_02%2005%202017.pdf (skatīts 01.12.2017)

² Jadviga Neilande. Algu aprēķini 2018. gadā. Pieejams: <http://ifinanses.lv/raksti/nodokli/iedzivotaju-ienakuma-nodoklis/algu-aprekini-2018-gada/12322> (skatīts 17.12.2017)

³ LR likums. Grozījumi likumā „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 2017. gada 22. novembris. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/295588-grozijumi-likuma-par-iedzivotaju-ienakuma-nodokli-> (skatīts 17.12.2017)

līdz 2017. gada 31.decembrim un par kuriem ir iesniegta deklarācija par ienākumu no kapitāla pieauguma, piemēro IIN likmi 15% apmērā.

IIN atvieglojumus pēc to mērķa nosacīti var iedalīt piecās grupās:

1) neapliekamie minimumi (IIN likuma 12.pants).

tai skaitā:

- neapliekamais minimums;
- neapliekamais minimums pensionāriem;

Saskaņā ar IIN likuma grozījumiem, kas stāsies spēkā ar 2018. gada 1. janvāri paredz, ka maksimālais neapliekamais minimums katru gadu pieaugs, 2020. gadā sasniedzot 250 eiro. Neapliekamo minimumu pilnā apmērā piemēros algām zem 440 eiro. Algām virs 440 eiro neapliekamais minimums būs diferencēts un pieaugot bruto algas apmēram samazināsies.

2018. gads			
Neapliekamais minimums	200 €	Diferencēts	0 €
Alga	0 €	440 €	1 000 €
2019. gads			
Neapliekamais minimums	200 €	Diferencēts	0 €
Alga	0 €	440 €	1 000 €
2020. gads			
Neapliekamais minimums	200 €	Diferencēts	0 €
Alga	0 €	440 €	1 000 €

1.7. att. Diferencētā neapliekamā minimuma apmērs Latvijā no 2018. līdz 2020. gadam.¹

Kā jau var redzēt 1.7. attēlā, tad neapliekamais minimums, sākot no 2018. gada 1. janvāra algām virs 440 eiro tiks piemērots atkarībā no algas lieluma. Turpmāk tiks piemērots nevis minimālais mēneša neapliekamais minimums, kā 2017. gadā, bet gan VID prognozētais mēneša neapliekamais minimums, kuru aprēķinās VID izmantojot iestādes rīcībā esošos datus. 2018. gadā VID prognozētais mēneša neapliekamais minimums netiks piemērots, ja personas ienākums iepriekšējā taksācijas gadā ir pārsniedzis 1000 eiro mēnesī, kurš pakāpeniski tiks palielināts nākamajos gados, kā var redzēt 1.7. attēlā.

VID prognozēto neapliekamo minimumu piemēros katru mēnesi ienākuma gūšanas vietā, kur iesniegta maksātāja algas nodokļa grāmatiņa. Saskaņā ar MK noteikumiem nr. 676, VID ienākuma izmaksātājam, kuram ir iesniegta algas nodokļa grāmatiņa, nodrošina ierakstu par maksātājam piemērojamo VID prognozēto mēneša neapliekamā minimuma apmēru VID EDS pārskatā "Iesniegto algas nodokļa grāmatiņu dati" šādā kārtībā:²

¹ Autores veidots attēls, izmantojot Finanšu Ministrijas mājas lapā pieejamos resursus.

² LR likums. Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 12. pants 1. daļa, 28.07.2017. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/292698-grozijumi-likuma-par-iedzivotaju-ienakuma-nodokli-> (skatīts 17.12.2017)

- līdz taksācijas gada 1. janvārim par mēnesī piemērojamo VID prognozēto mēneša neapliekamā minimuma apmēru taksācijas gadā no 1. janvāra līdz 31. jūlijam, pamatojoties uz aprēķinu, kas veikts, izmantojot VID rīcībā esošos datus pēc stāvokļa pirmstaksācijas gada 15. decembrī.
- Līdz taksācijas gada 1. augustam par mēnesī piemērojamo VID prognozēto mēneša neapliekamā minimuma apmēru taksācijas gadā no 1. augusta līdz 31. decembrim, pamatojoties uz aprēķinu, kas veikts, izmantojot VID rīcībā esošos datus pēc stāvokļa pirmstaksācijas gada 20. jūlijā.

Maksātāja prognozēto mēneša neapliekamo minimumu aprēķināšanas kārtību nosaka MK noteikumi Nr. 676. Prognozēto mēneša neapliekamo minimumu periodam no 1. janvāra līdz 31. jūlijam aprēķina, izmantojot šādu formulu:

$$PMNM = \frac{GNMmax - K * (Almvid * 12 - Almin)}{12} \quad [1.1]^1$$

kur,

PMNM – prognozētais mēneša neapliekamais minimums;

GNMmax – maksimālais gada neapliekamais minimums gadam, kuram tiek veikts PMNM aprēķins;

K – koeficients, kuru aprēķina, izmantojot šādu formulu:

$$K = \frac{GNMmax}{Almax - Almin} \quad [1.2]^2$$

kur,

Almax – apliekamā ienākuma apmērs, virs kura nepiemēro gada diferencēto neapliekamo minimumu, gadam, kuram tiek veikts PMNM aprēķins;

Almin – apliekamā ienākuma apmērs, līdz kuram piemēro maksimālo gada neapliekamo minimumu, gadam, kuram tiek veikts PMNM aprēķins;

Almvid – nodokļa maksātāja periodā IP(t) gūto apliekamo ienākumu vidējā mēneša ienākumu summa.

IP(t) – periods, kurā tiek uzskaitīti nodokļa maksātāja ienākumi PMNM aprēķinam (nosakot no 1. janvāra līdz 31. jūlijam piemērojamo PMNM, tas ir periods no pirms pirmstaksācijas gada 1. oktobra līdz pirmstaksācijas gada 30. septembrim, bet, nosakot no 1. augusta līdz 31. decembrim piemērojamo PMNM, tas ir periods no pirmstaksācijas gada 1. decembra līdz taksācijas gada 31. maijam).

¹ MK noteikumi Nr. 676. Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai. (aktuālā redakcija 14.11.2017) Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/295500-noteikumi-par-neapliekama-minimuma-un-nodokla-atvieglojuma-apmeru-iedzivotaju-ienakuma-nodokla-aprekinasanai> (skatīts 17.12.2017)

² Turpat

Almvid aprēķina, izmantojot šādu formulu:

$$Almvid = \frac{AI}{IP(m)} \quad [1.3]^1$$

kur,

AI – nodokļa maksātāja periodā IP(m) gūto apliekamo ienākumu kopējais apmērs;

IP(m) – mēnešu skaits periodā IP(t), kuros ir gūts ienākums.

Izmantojot šīs formulas VID noteiks katra darbinieka mēneša prognozēto neapliekamo minimumu un divas reizes gadā sniegs informāciju caur VID EDS.

2) nodokļa atvieglojumi (IIN likuma 13.pants),

tai skaitā:

- atvieglojums par apgādībā esošu personu;
- nodokļu papildu atvieglojumi personām, kuras ir atzītas par invalīdiem vai politiski represētām personām;

Saskaņā ar MK noteikumiem nr. 676, kas stāties spēkā ar 2018. gada 1. janvāri paredz, ka atvieglojums par apgādībā esošu personu 2018. gadā palielināsies līdz 200 eiro, 2019. gadā – 230 eiro un 2020. gadā 250 eiro. Papildus, likuma grozījumi paredz, ka sākot no 2018. gada 1. jūlija darba ņēmējs varēs pievienot kā apgādājamo arī nestrādājošu laulāto, kura apgādībā ir:²

- bērns vecumā līdz trim gadiem;
- 3 vai vairāk bērni līdz 18 gadu vecumam vai 24 gadu vecumam, no kuriem vismaz viens ir jaunāks par septiņiem gadiem, kamēr bērns turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu;
- 5 bērni līdz 18 gadu vecumam vai līdz 24 gadu vecumam, kamēr bērns turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu.

3) attaisnotie izdevumi (IIN likuma 10.pants), kas pirms ienākuma aplikšanas ar nodokli tiek atskaitīti no gada apliekamo ienākumu apjoma, no tiem:

- izdevumi par maksātāja un viņa ģimenes locekļu kvalifikācijas paaugstināšanu, specialitātes iegūšanu, izglītības iegūšanu, tai skaitā interešu izglītības

¹ MK noteikumi Nr. 676. Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai. (aktuālā redakcija 14.11.2017) Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/295500-noteikumi-par-neapliekama-minimuma-un-nodokla-atvieglojuma-apmeru-iedzivotaju-ienakuma-nodokla-aprekinasanai> (skatīts 17.12.2017)

² Jadviga Neilande. Algu aprēķini 2018. gadā. Pieejams: <http://ifinanses.lv/raksti/nodokli/iedzivotaju-ienakuma-nodoklis/algu-aprekinini-2018-gada/12322> (skatīts 17.12.2017)

programmu apgūšanu bērniem, par medicīnas un ārstniecisko pakalpojumu izmantošanu un veselības apdrošināšanas prēmiju maksājumiem apdrošināšanas sabiedrībām;

IIN likuma grozījumi, kas stāsies spēkā ar 2018. gada 1. janvāri paredz, ka turpmāk maksātāja attaisnotie izdevumi kopā nedrīkstēs pārsniegt 50% no maksātāja taksācijas gada apliekamā ienākuma, bet ne vairāk kā 600 eiro gadā par katru ģimenes locekli, iepriekšējo 215 eiro vietā.

- summa, kas ziedojuma vai dāvinājuma veidā nodota budžeta iestādei vai LR reģistrētai biedrībai, nodibinājumam, reliģiskai organizācijai vai to iestādei;
- zinātnes, literatūras un mākslas darbu, atklājumu, izgudrojumu un rūpniecisko paraugu autoru izdevumi, kuri saistīti ar šo darbu radīšanu, izdošanu, izpildīšanu vai citādu izmantošanu un par kuriem autori saņem autoratlīdzību (honorāru);
- privātajos pensiju fondos izdarītās iemaksas;
- apdrošināšanas prēmiju maksājumi, kas atbilstoši dzīvības apdrošināšanas līgumam (ar līdzekļu uzkrāšanu) izdarīti apdrošināšanas sabiedrībai;

Saskaņā ar IIN likuma grozījumiem, kas stāsies spēkā ar 2018. gada 1. janvāri paredz, ka iemaksas privātajos pensiju fondos un apdrošināšanas prēmiju maksājumi nedrīkstēs pārsniegt 10% no maksātāja apliekamā ienākuma lieluma – no mēneša bruto darba samaksas, kas ir kalendārā mēneša darba samaksa pirms to summu atskatīšanas, par kurām saskaņā ar likumu ir atļauts samazināt apliekamo ienākumu, kā arī pirms jebkuru ieturējumu atskaitīšanas, bet ne vairāk, kā 4000 eiro gadā.

- summas, kas ziedojuma vai dāvinājuma veidā nodotas LR reģistrētai politiskajai partijai vai politisko partiju apvienībai un kas kopā taksācijas gada laikā nepārsniedz to attaisnotajos izdevumos ietveramo izdevumu summu (stājas spēkā no 01.01.2016.);

4) neapliekamie ienākumi (IIN likuma 9.pants), kas netiek ietverti gada apliekamajā ienākumā un netiek aplikti ar nodokli.

Saskaņā ar IIN likuma grozījumiem, kas stāsies spēkā ar 2018. gada 1. janvāri, tiks grozīti IIN likuma 9. panta 1. daļas 14. punkts un 1. daļas 32¹ punkts, kas paredz, ka turpmāk ar nodokli netiks aplikts darbinieka vai viņa radnieku nāves gadījumā darba devēja piešķirtais bērnu pabalsts, kura vērtība nepārsniedz 250 eiro, (iepriekš 213,43 eiro), un darba devēja dāvana, kas taksācijas gada laikā nepārsniedz 15 eiro (iepriekš 14,23 eiro).¹ Kā arī turpmāk izložu,

¹ LR likums. Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" (aktuālā redakcija 28.07.2017)
Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/292698-grozijumi-likuma-par-iedzivotaju-ienakuma-nodokli-> (skatīts 17.12.2017)

azartspēļu un loteriju laimesti, kas pārsniedz 3000 eiro, bet nepārsniedz 55 000 eiro, taksācijas gada laikā piemēro nodokļa likmi 23% apmērā, bet izložu vai azartspēļu laimesta daļai, kas pārsniedz 55 000 eiro, piemēro nodokļa likmi 31,4% apmērā.

5) īpašie noteikumi, tai skaitā attiecībā uz:

- ienākumu no tāda nekustāmā īpašuma atsavināšanas, kurš pēc lietošanas mērķa ir lauksaimniecības zeme (likuma 11.7 pants), ja ir izpildīti atbilstoši nosacījumi (skat. pielikumā Nr.1);
- summām, kas izmaksātas kā valsts atbalsts lauksaimniecībai vai ES atbalsts lauksaimniecībai un lauku attīstībai (spēkā no 2013.gada līdz 2016.gadam);
- ES Nodarbinātības un sociālās inovācijas programmas (EaSI) līdzfinansētā projekta Nr.VS/2015/0206 “Elastīga bērnu uzraudzības pakalpojuma nodrošināšana darbiniekiem, kas strādā nestandarta darba laiku” ietvaros elastīgā bērnu uzraudzības pakalpojuma līdzfinansējuma veidā darbinieka gūtajiem ienākumiem, ja darbinieks strādā nestandarta darba laiku un piedalās minētajā projektā (stājas spēkā no 01.05.2016.);
- ienākumu no augoša meža un kokmateriālu pārdošanas (likuma 17.panta 10.2 daļa);
- ienākumiem, ko fiziskā persona gūst uz tādu darba attiecību pamata, kas paredz šo personu nodarbināt uz starptautiskos pārvadājumos izmantojama kuģa (likuma 8.panta 4.daļa);
- sezonas laukstrādnieku ienākumiem (likuma 15.panta 10.daļa).¹

Ar 2017.gada 1.janvāri ir ieviests IIN atbrīvojums vienai no koplīgumā noteiktajām darbinieku sociālajām garantijām – ēdināšanas izdevumiem līdz 480 eiro gadā. Šādas izmaiņas tika paredzētas, lai mazinātu slēptā veidā vai grāmatvedības uzskaitē vispār neuzrādītu personificējamu darbiniekiem nodrošinātu izdevumu apmaksu par ēdināšanu, kā arī veicinātu legālā atalgojuma pieaugumu un šādu pakalpojumu sniedzēju ienākumu uzrādīšanu grāmatvedības uzskaitē. Ņemot vērā sasaisti ar aprēķināto darba algu apmēru un nomaksājamiem nodokļiem, regulējums nodrošina tā piemērošanu godprātīgiem nodokļu maksātājiem, kā arī papildus veicina darba apstākļu uzlabošanu, nodarbinātību un mobilitāti, t.sk., nodarbinātību reģionos.

¹ Valsts Nodokļu politikas pamatnostādnes 2018.-2021.gadam. Finanšu ministrija, 2017. gada 2. maijs. 24. – 25. lpp. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/files/nodoklupolitika/FMPamnp_02%2005%202017.pdf (skatīts 17.12.2017)

1.2.2. Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas

Valsts sociālās apdrošināšanas sistēma paredz apdrošināt personu risku zaudēt darba ienākumus noteiktās situācijās – sasniedzot noteiktu vecumu (pensionējoties), zaudējot darbu, iegūstot invaliditāti, zaudējot apgādnieku, saslimstot, dodoties grūtniecības, dzemdību vai bērna kopšanas atvaļinājumā, kā arī ciešot nelaimes gaidījumā darbā vai iegūstot arodslimību. Tiesības saņemt attiecīgos sociālās apdrošināšanas pakalpojumus (pensijas, pabalstus un atlīdzības) sociāli apdrošinātajai personai dod sociālās apdrošināšanas iemaksu veikšana no saviem ienākumiem.¹

Valsts sociālās apdrošināšanas sistēma balstās uz diviem pamatprincipiem:

- 1) sociālās apdrošināšanas pakalpojumu apmērs ir tieši atkarīgs no ienākumiem, no kuriem aprēķinātas sociālās apdrošināšanas iemaksas;
- 2) pastāv solidaritāte starp sociālās apdrošināšanas iemaksu veicējiem un sociālās apdrošināšanas pakalpojumu saņēmējiem – kārtējās izmaksas tiek finansētas no kārtējām sociālās apdrošināšanas iemaksām.

Valsts sociālās apdrošināšanas pamatprincipus, kā arī sistēmas finansiālo un organizatorisko struktūru, sākot ar 1998.gada 1.janvāri, regulē likums “Par valsts sociālo apdrošināšanu”. Likums nosaka sociāli apdrošināmo personu loku, t.i., izdala obligāti sociāli apdrošināmās personas (darba ņēmēji, pašnodarbinātie) un personas, kuras sociālajai apdrošināšanai var pievienoties brīvprātīgi. Likuma grozījumos ir noteikti septiņi sociālās apdrošināšanas veidi, iepriekšējo sešu vietā, kuriem personas pašas vai to darba devēji veic sociālās apdrošināšanas iemaksas:

- 1) pensiju apdrošināšana;
- 2) apdrošināšana pret bezdarbu;
- 3) apdrošināšana pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām;
- 4) invaliditātes apdrošināšana;
- 5) maternitātes un slimības apdrošināšana;
- 6) vecāku apdrošināšana.
- 7) veselības apdrošināšana²

No 2018. gada 1. janvāra sociālās apdrošināšanas veidiem tiek pievienots jauns veids – veselības apdrošināšana. Darba ņēmēji, par kuriem sociālās apdrošināšanas iemaksas jāveic vispārējā režīmā, ir sociāli apdrošināmi atbilstoši visiem sociālās apdrošināšanas veidiem. Darba ņēmēji, par kuriem sociālās apdrošināšanas iemaksas nav jāveic vispārējā režīmā, ir

¹ Valsts Nodokļu politikas pamatnostādnes 2018.-2021.gadam. Finanšu ministrija, 2017. gada 2. maijs. 46. lpp. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/files/nodoklupolitika/FMPamnp_02%2005%202017.pdf (skatīts 17.12.2017)

² Turpat, 46. lpp

pakļauti pensiju apdrošināšanai, maternitātes un slimības apdrošināšanai, vecāku apdrošināšanai, darba negadījumu apdrošināšanai, invaliditātes apdrošināšanai un apdrošināšanai pret bezdarbu.¹ Tiesības saņemt sociālās apdrošināšanas pakalpojumus (pensijas, pabalstus un atlīdzības) dod sociālo iemaksu veikšana no saviem ienākumiem, turklāt šo sociālās apdrošināšanas pakalpojumu apmēri ir tieši atkarīgi no ienākumiem, no kuriem aprēķinātas sociālās apdrošināšanas iemaksas. Lai nodrošinātu sociālās apdrošināšanas stāža nepārtrauktību, no valsts pamatbudžeta un sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta pensijai, invaliditātei un bezdarba gadījumam tiek apdrošinātas atsevišķas personu grupas, piemēram, maternitātes, paternitātes, bērna kopšanas vai vecāku pabalsta saņēmēji, personas, kuras saņem bezdarbnieka pabalstu, nestrādājošie invalīdi u.c.

Ministru kabinets nosaka ienākumu, no kura veicamas sociālās apdrošināšanas iemaksas, minimālo apmēru pašnodarbinātajiem un personām, kas sociālās apdrošināšanas sistēmai pievienojas brīvprātīgi. Jaunie likuma grozījumi paredz izmaiņas valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu veikšanai autoratlīdzību saņēmējiem un pašnodarbinātajiem. LR likuma grozījumi *“Par valsts sociālo apdrošināšanu”* 23¹. pants paredz, ka autoratlīdzības (autortiesību un blakustiesību atlīdzības) izmaksātājs, izņemot mantisko tiesību kolektīvā pārvaldījuma organizāciju, no saviem līdzekļiem maksā obligātās iemaksas piecu procentu apmērā no šīs autoratlīdzības (autortiesību un blakustiesību atlīdzības) tās saņēmēja valsts pensiju apdrošināšanai. Savukārt LR likuma grozījumi *“Par valsts sociālo apdrošināšanu”* 23². pants paredz, ka pašnodarbinātie, izņemot autoratlīdzības (autortiesību un blakustiesību atlīdzības) saņēmējus, par kuriem obligātās iemaksas veic šā likuma 23¹ pantā noteiktajā kārtībā, obligātās iemaksas pensiju apdrošināšanai veic vismaz piecu procentu apmērā:

- ja pašnodarbinātā ienākumi mēnesī sasniedz vai pārsniedz Ministru kabineta noteikto obligāto iemaksu objekta minimālo apmēru, - papildus šā likuma 14. panta otrajā daļā noteiktajam obligāto iemaksu objektam reizi ceturksnī veic obligātās iemaksas valsts pensiju apdrošināšanai no brīvi izraudzīto obligāto iemaksu objektu un faktisko ienākumu starpības;
- ja pašnodarbinātā ienākumi mēnesī nerasniedz Ministru kabineta noteikto obligāto iemaksu objekta minimālo apmēru, - reizi ceturksnī veic obligātās iemaksas valsts pensiju apdrošināšanai. Ja pašnodarbinātā ienākumi taksācijas gadā nerasniedz 50 eiro, iemaksas pensiju apdrošināšanai var neveikt.

Tādējādi no likuma izriet, ka norma, kas ļāva autoratlīdzības saņēmējam neveikt VSAOI no autoratlīdzības kā pašnodarbinātai personai, ja tā ir darba ņēmējs un vienlaikus saņem

¹ LR likums. Par valsts sociālo apdrošināšanu. 6. panta 1. daļa. (aktuālā redakcija 27.07.2017). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/292701-grozijumi-likuma-par-valsts-socialo-apdrosinasanu-> (skatīts 17.12.2017)

autoratlīdzību, ir izslēgta. Tādējādi autoratlīdzību saņēmējam, ja tā ienākumi mēnesī sasniedz vai pārsniedz minimālās algas apmēru, ir jāveic VSAOI kā pašnodarbinātai personai no obligāto iemaksu objekta, kas ir brīvi izraudzīti ienākumi, kuri nav mazāki par minimālo algu.

Turpinājumā autore vēlas apskatīt vispārējās VSAOI likmes izmaiņas gadu griezumā un tās sadalījumu starp darba devēju un darba ņēmēju. Laika posmā no 2004. līdz 2010.gadam VSAOI likme bija nemainīga. 2011.gadā, lai nodrošinātu sociālā budžeta ilgtspēju, darba ņēmēja VSAOI likme tika paaugstināta no 9% uz 11%, bet tai pašā laikā tika paaugstināta minimālā darba alga, par 1 procentpunktu samazināta IIN likme, paaugstināts ar IIN neapliekamais minimums un atvieglojums par apgādībā esošu personu. No 2014.gada 1.janvāra, valdībai sadarbojoties ar valdības sociālajiem un sadarbības partneriem, tika pieņemti lēmumi, lai mazinātu iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzību, it sevišķi zemo algu saņēmējiem un ģimenēm ar bērniem. Kā viens no pasākumiem bija VSAOI likmes samazināšana par 1 procentpunktu, tai skaitā darba devēja likmes samazināšana no 24,09% uz 23,59% un darba ņēmēja likmes samazināšana no 11% uz 10,5%.¹

1.3. tabula

VSAOI vispārējā režīma likmju izmaiņas Latvijā no 2004. līdz 2018. gadam, %.²

Gads	2004. – 2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
VSAOI likme, tai skaitā:	33,09	35,09	35,09	35,09	34,09	34,09	34,09	34,09	35,09
Darba devēja likme	24,09	24,09	24,09	24,09	23,59	23,59	23,59	23,59	24,09
Darba ņēmēja likme	9,0	11,0	11,0	11,0	10,5	10,5	10,5	10,5	11,0

Likuma grozījumi paredz, ka sākot no 2018. gada 1. janvāra VSAOI likme tiks paaugstināta par 1%. Turpmāk darba ņēmēja daļa tiks paaugstināta no iepriekšējiem 10,5% uz 11% un darba devēja daļa no iepriekšējiem 23,59% uz 24,09%. VSAOI likmes palielināšana tiek pamatota ar iztrūkstošo finansējumu veselības nozarei, un no papildus budžeta ienākumiem 1% tiks novirzīts veselības aprūpes sistēmas uzlabošanai.

Līdzīgi kā IIN, pastāv atšķirīgas VSAOI likmes, kas stāsies spēkā sākot no 2018. gada 1. janvāra, būs, piemēram, VSAOI likme darba ņēmējam, kurš ir sasniedzis vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju, vai kuram tā ir piešķirta, ir 30,87% (darba devēja daļa 21,31% un darba ņēmēja – 9,56%). Obligāto iemaksu likme, ja darba ņēmējs ir izdienas pensijas saņēmējs vai persona ar invaliditāti - valsts speciālās pensijas saņēmējs, ir 32,64 % (darba

¹ Valsts Nodokļu politikas pamatnostādnes 2018.-2021.gadam. Finanšu ministrija, 2017. gada 2. maijs. 48. lpp. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/files/nodoklupolitika/FMPamnp_02%2005%202017.pdf

² Autores veidota tabula, izmantojot Finanšu ministrijas izstrādātās pamatnostādnes 2018. – 2021. gadam.

devēja daļa 22,52% un darba ņēmēja – 10,12%), pašnodarbinātajam VSAOI likme ir 32,15% (pašnodarbinātajam, kurš sasniedzis vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamo vecumu – 30,34%).¹ Kā arī likuma grozījumi paredz, ka patentmaksas apmērs, sākot no 2018. gada 1. janvāra, būs ir no 50 līdz 100 eiro mēnesī. (67% no patentmaksas tiek novirzīti VSAOI, 33% - IIN), savukārt samazinātajā patentmaksā VSAOI nav ietverts.

Piemērojot VSAOI likmes, pastāv ierobežojumi gan attiecībā uz VSAOI minimālo objektu (attiecas uz pašnodarbinātām personām), gan attiecībā uz VSAOI maksimālo objektu. VSAOI maksimālais objekts nozīmē to, ka par ienākumiem, kas pārsniedz VSAOI maksimālo objektu netiek piemērota ne darba devēja, ne darba ņēmēja VSAOI likme. VSAOI maksimālie griesti pastāvēja jau no 1997.gada.²

1.4. tabula

VSAOI objekta maksimālais un minimālais apmērs Latvijā no 2004. līdz 2018.gadam.³

Gads	2004. - 2005.	2006.	2007.	2008.	2009. - 2010.	2011. - 2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Maksimālais VSAOI objekts, <i>eiro gadā</i>	28315	29453	33864	42117	-	-	46400	48600	48600	52400	55000
Minimālais VSAOI objekts (pašnodarbinātām personām), <i>eiro gadā</i>	1878	1878	2561	2561	3073	3415	3840	4320	4440	4560	5160

Lai palielinātu sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta ieņēmumus ekonomiskās krīzes laikā, no 2009.gada 1.janvāra līdz 2013.gada 31.decembrim valsts sociālo apdrošināšanas maksimālie iemaksu griesti tika atcelti. 2014.gada sākumā iemaksu griesti tika atjaunoti un noteikti 46 400 eiro apmērā gadā, bet 2015. gadā sociālās apdrošināšanas maksimālais iemaksu objekts tika palielināts līdz 48 600 eiro gadā un 2017.gadā līdz 52 400 eiro gadā. Savukārt 2018. gadā sociālās apdrošināšanas maksimālais iemaksu objekts tiek palielināts līdz 55 000 eiro.

Lai risinātu problēmas saistībā ar sociālo nodrošinājumu nākotnē, ar 2015.gada 18.decembra grozījumiem likumā “Par valsts sociālo apdrošināšanu” tika pieņemts no 2017.gada ieviest VSAO ikmēneša minimālo maksājumu, kas attiektos gan uz katru darba ņēmēju, kuram atlīdzība ir noteikta mazāka par minimālo algu, gan uz MU strādājošiem. Tomēr

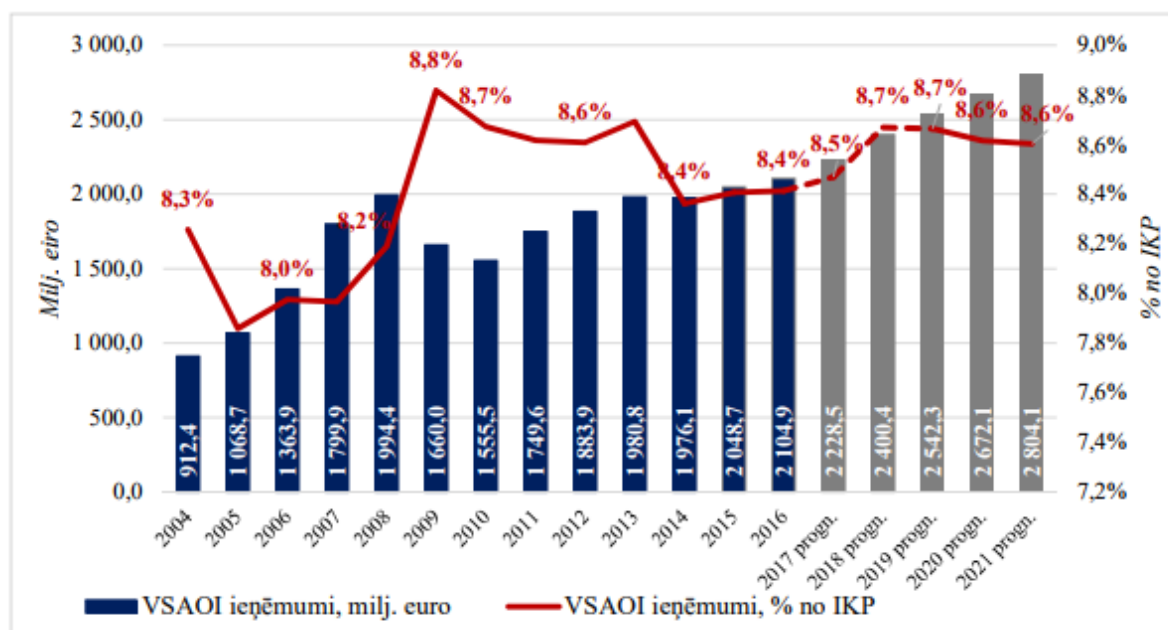
¹ MK noteikumi Nr. 786. Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas likmes sadalījumu pa valsts sociālās apdrošināšanas veidiem. (aktuālā redakcija 19.12.2017) Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/296041-noteikumi-par-valsts-socialas-apdrosinasanas-iemaksu-likmes-sadalijumu-pa-valsts-socialas-apdrosinasanas-veidiem> (skatīts 27.12.2017)

² Valsts Nodokļu politikas pamatnostādnes 2018.-2021.gadam. Finanšu ministrija, 2017. gada 2. maijs. 48. lpp. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/files/nodoklupolitika/FMPamnp_02%2005%202017.pdf (skatīts 17.12.2017)

³ Autores veidota tabula, izmantojot Finanšu ministrijas izstrādātās pamatnostādnes 2018. – 2021. gadam.

ar 2016.gada 20.decembra grozījumiem likumā “Par valsts sociālo apdrošināšanu” tika atcelta VSAO ikmēneša minimālā maksājuma ieviešana no 2017.gada un vienlaicīgi, lai risinātu sociālās aizsardzības jautājumu MU strādājošajiem, tika grozīts arī Mikrouzņēmumu nodokļa likums, paaugstinot MUN likmi un to nodokļa daļu, kas vēlāk tiek sadalīta un ieskaitīta valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu kontā (2018.gadā - 80%).¹ Likuma grozījumi paredz, ka no 2018. gada 1. janvāra pašnodarbinātajiem un autoratlīdzību saņēmējiem būs jāveic sociālās iemaksas 5% apmērā par ienākumiem, kas nepārsniedz 430 eiro. Personām, kuru ienākumi pārsniedz minimālās mēnešalga apmēru, t.i. 430 eiro, būs jāveic sociālās iemaksas no brīvi izvēlēta ienākuma, kas nav mazāks par 430 eiro, 32,15% apmērā, un par pārējo daļu, kas ir starpība starp reālo ienākumu un izvēlēto ienākumu par, kuru tiks veiktas sociālās iemaksas, būs jāveic sociālās iemaksas 5% apmērā. Sociālās iemaksas varēs neveikt, ja personas ienākumi gada laikā nepārsniegs 50 eiro.

VSAOI ieņēmumiem ir lielākais īpatsvars kopējos nodokļu ieņēmumos. 2016.gadā VSAOI ieņēmumi veidoja 28,4% no kopējiem nodokļu ieņēmumiem. Līdz 2008.gadam VSAOI ieņēmumi katru gadu pakāpeniski pieauga, kas bija saistīts ar darba ņēmēju skaita pieaugumu, kā arī ar nodarbināto personu ienākumu palielināšanos.

1.8. att. VSAOI ieņēmumi Latvijā no 2004. līdz 2021.gadam, milj. eiro un % no IKP²

Apskatot 1.8. attēlu, var secināt, ka 2009.gadā krīzes ietekmē VSAOI ieņēmumi strauji samazinājās un sasniedza 1 660,0 milj. eiro, kas, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ir par 16,8% mazāk. Tā kā VSAOI likme un tās sadalījums starp darba devēju un darba ņēmēju laika posmā

¹ Valsts Nodokļu politikas pamatnostādnes 2018.-2021.gadam. Finanšu ministrija, 2017. gada 2. maijs. 49. lpp. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/files/nodoklupolitika/FMPamnp_02%2005%202017.pdf

² Turpat, 49. lpp

līdz 2010.gadam netika mainīts, turpinoties ekonomiskajai krīzei, 2010.gadā VSAOI ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, samazinājās par 6,3%, sasniedzot 1 555,5 milj. eiro jeb 8,7% no IKP. 2011.gadā, lai nodrošinātu sociālā budžeta ilgtspēju, darba ņēmēja VSAOI likme tika paaugstināta no 9% uz 11%, kas nodrošināja, ka VSAOI ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, palielinājās par 12,5%, sasniedzot 1 749,6 milj. eiro jeb 8,6% no IKP. 2012. - 2013.gadā netika veiktas izmaiņas, kas būtiski ietekmētu VSAOI ieņēmumus, kā rezultātā VSAOI ieņēmumi uz darba ņēmēju skaita pieauguma un nodarbināto personu ienākumu palielināšanās rēķina 2012.gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, palielinājās par 7,7%, bet 2013.gadā – par 5,1%. 2014.gadā, ņemot vērā VSAOI likmes samazināšanu par 1 procentpunktu un VSAOI objekta maksimālā apmēra atjaunošanu, VSAOI ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, samazinājās par 4,7 milj. eiro jeb 0,2%, sasniedzot 1 976,1 milj. eiro jeb 8,4% no IKP. 2015.gadā VSAOI ieņēmumi, pieaugot nodarbinātībai un darba samaksai, bija 2 048,7 milj. eiro, jeb, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, par 3,7% vairāk. 2016.gadā VSAOI ieņēmumi, salīdzinot ar 2015.gadu, pieauga par 2,7%, ko galvenokārt noteica darba samaksas pieaugums. 2016.gadā VSAOI ieņēmumi sasniedza 2 104,9 milj. eiro jeb 8,4% no IKP. FM eksperti prognozē, ka 2017.gadā VSAOI ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, pieaugs par 5,9%, 2018.gadā – par 7,7%, 2019.gadā – par 5,9%, 2020.gadā – par 5,1%, bet 2021.gadā – par 4,9%. Prognozējot VSAOI ieņēmumus 2017. - 2021.gadam, tika ņemts vērā darba samaksas fonda pieauguma temps, kā arī mēneša minimālās darba algas palielināšana.¹

1.2.3. Solidaritātes nodoklis

VSAOI objekta maksimālā apmēra atjaunošana no 2014.gada 1.janvāra padarīja darbaspēka nodokļu sistēmu regresīvu, jo nodokļu maksātājiem, kuru ienākumi ir virs noteiktā iemaksu objekta maksimālā apmēra, nodokļu slogs ir mazāks nekā personām, kas nodokļu maksājumus veic no visiem darba ienākumiem. Tāpēc no 2016.gada 1.janvāra tika ieviests solidaritātes nodoklis. Solidaritātes nodokļa likme ir tāda pati kā VSAOI likme (2017. gadā - 34,09%, 2018. gadā – 35,09%) un to piemēro ienākumu daļai, kas pārsniedz VSAOI maksimālo objektu. 2016.gadā solidaritātes nodokļa ieņēmumi bija 25,8 milj. eiro, savukārt, 2017.gadā solidaritātes nodokļa ieņēmumi tiek prognozēti 49,1 milj. eiro apmērā, kas, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, pieaugs par 90,1%, kas saistīts ar nodokļa maksāšanas kārtību. 2018.gadā prognozēts, ka solidaritātes nodokļa ieņēmumi salīdzinājumā ar 2017.gadu pieaugs par 1,1%. Analizējot darba devēju sniegto informāciju, ziņojumos par VSAOI no darba ņēmēju darba ienākumiem, IIN un uzņēmējdarbības riska valsts nodevu, var secināt, ka 2016.gada 11

¹ Valsts Nodokļu politikas pamatnostādnes 2018.-2021.gadam. Finanšu ministrija, 2017. gada 2. maijs. 50. lpp. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/files/nodoklupolitika/FMPamnp_02%2005%202017.pdf

mēnešos 4 475 personām kopējie ienākumi no algota darba pārsniedza 48 600 eiro, kas salīdzinājumā ar 2015.gada 11 mēnešiem ir par 9,1% vairāk.¹

Solidaritātes nodoklis pēc savas būtības ir ienākumu nodoklis, kas nodrošina strauju progresivitāti attiecībā uz nelielu maksātāju skaitu, bet tā piemērošanas kārtība vairāk saistīta ar budžeta procedūrām, nevis nodokļu sistēmas loģiku (ja tas būtu IIN - ienākumi dalītos starp valsts un pašvaldību budžetiem, ja tas būtu VSAOI – valsts uzņemtos saistības attiecībā uz ievērojami lielāku pensiju nodrošināšanu nelielam nodokļu maksātāju lokam salīdzinājumā ar citiem nodokļu maksātājiem).² Tādējādi, sākot no 2018. gada 1. janvāra solidaritātes nodoklis praktiski tiek transformēts. Ar solidaritātes nodokļa daļas novirzīšanu iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksājumiem tiek nodrošināta iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmes trešā progresivitātes pakāpe. Nodokļu ieņēmumi tiks novirzīti veselības aprūpes finansēšanai, pensiju apdrošināšanai (t. sk. privāto pensiju fondu pensiju plānos), kā arī solidaritātes maksājumam VSAOI speciālajā budžetā.

1.2.4. Mikrouzņēmuma nodoklis

Sākotnējais mikrouzņēmumu nodokļa mērķis bija radīt nepieciešamos priekšnoteikumus bez darba palikušajiem iedzīvotājiem uzsākt uzņēmējdarbību, samazināt administratīvās prasības un vienkāršot UIN, IIN un VSAOI noteikšanas kārtību MU. Minētais likumprojekts tika izstrādāts atbilstoši Ministru kabineta 2009.gada 30.oktobra rīkojumam „Par Konceptiju par mikrouzņēmumu atbalsta pasākumiem” apstiprinātajai Konceptijai par MU atbalsta pasākumiem, kuras mērķis bija ne tikai radīt nepieciešamos priekšnoteikumus, lai bez darba palikušos iedzīvotājus mudinātu uzsākt komercdarbību, bet arī izveidot MU darbību veicinošu komercdarbības vidi, samazinot bezdarba līmeni, kā arī attīstīt uzņēmēja spējas, tādējādi palielinot uzņēmēju īpatsvaru kopējo nodarbināto skaitā.³

Šobrīd MUN mērķis ir mazināt administratīvo un nodokļu slogu MU, it īpaši saimnieciskās darbības uzsākšanas periodā, kā arī nozarēs ar zemu ienākuma līmeņa potenciālu, vienlaikus ievērojot sabiedrības kopējās intereses godīgas konkurences un sociālās drošības jomā.

MUN režīms Latvijā stājās spēkā 2010.gada 1.septembrī, nosakot, ka par mikrouzņēmumu var būt IK, IU, ZS, ZvS, kā arī fiziskā persona, kas reģistrēta VID kā saimnieciskās darbības veicējs, vai SIA, kas pēc spēkā esošās likumdošanas atbilst noteiktiem kritērijiem:

¹ Valsts Nodokļu politikas pamatnostādnes 2018.-2021.gadam. Finanšu ministrija, 2017. gada 2. maijs. 52. lpp. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/files/nodoklupolitika/FMPamnp_02%2005%202017.pdf

² Turpat, 53. lpp

³ Turpat, 53. lpp

- 1) dalībnieki ir fiziskās personas;
- 2) apgrozījums kalendāra gadā nepārsniedz 40 000 eiro;
- 3) darbinieku skaits nevienā brīdī nav lielāks par pieciem;
- 4) SIA valdes locekļi ir tikai mikrouzņēmuma darbinieki;
- 5) fiziskā vai juridiskā persona nav personālsabiedrības biedrs (spēkā no 2014.gada 1.jūlija).

1.5. tabula

MUN likmes Latvijā no 2010. līdz 2018.gadam¹

Apgrozījums, <i>eiro</i> <i>gadā</i>	No 2010. gada 1. septembra – 2016. gadam	2017. gadā	2018. gadā
Līdz 7000	9 %	12 %	15 %
No 7000 līdz 100000		15 %	

Lai risinātas problēmas saistībā ar MU strādājošo sociālo nodrošinājumu 2015.gadā bija plānots no 2017.gada ieviest mikrouzņēmumu VSAOI minimālo objektu (VSAOI ½ no minimālās algas objekta), tai pašā laikā tika plānots no MUN izslēgt VSAOI daļu un attiecīgi MUN likmi samazināt no 9% uz 5%. Tomēr ar 2016.gada 20.decembra grozījumiem likumā Par valsts sociālo apdrošināšanu tika atcelta Valsts sociālās apdrošināšanas obligātā ikmēneša minimālā maksājuma ieviešana no 2017.gada. Vienlaicīgi, lai risinātu sociālās aizsardzības jautājumu, 2016.gada 20.decembrī tika grozīts arī Mikrouzņēmumu nodokļa likums. Minētie grozījumi paredz, ka no 2017.gada 1.janvāra MUN nodokļa likme mikrouzņēmuma apgrozījumam līdz 7000 eiro ir 12%, savukārt apgrozījumam no 7000,01 līdz 100 000 eiro - 15%. Nodokļu reformas ietvaros, sākot ar 2018.gada 1.janvāra MUN likme visam mikrouzņēmuma apgrozījumam līdz 40 000 eiro būs vienāda – 15%.

2017.gadā, mainoties MUN likmēm, tika mainīts arī MUN ieņēmumu sadalījums starp atsevišķiem nodokļu veidiem.

1.6. tabula

MUN maksājumu sadalījums pa nodokļu veidiem Latvijā no 2016. līdz 2018.gadam, %²

Maksātāji, kas iepriekšējā taksācijas period bija:	VSAOI			IIN			UIN			URVN		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
UIN maksātāji (SIA, ZZvS, IU)	72,4	70,4	80	23,7	27,6	18,8	3,8	1,9	1,1	0,1	0,1	0,2
IIN maksātāji (saimnieciskās)	72,4	70,4	80	26,7	29,6	20	-	-	-	-	-	-

¹ Autores veidota tabula, izmantojot MUN likumu

² Valsts Nodokļu politikas pamatnostādnes 2018.-2021.gadam. Finanšu ministrija, 2017. gada 2. maijs. 55. lpp. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/files/nodoklupolitika/FMPamnp_02%2005%202017.pdf

darbības veicēji)												
IIN maksātāji (IK, ZS, ZvS, IU)	72,4	70,4	80	27,5	29,5	19,9	-	-	-	0,1	0,1	0,1

Tā kā MU strādājošie izmanto atvieglotā nodokļu maksāšanas režīma priekšrocības, tad no viņu atalgojuma nav ieturēti darbaspēka nodokļi jeb MU darbiniekam aprēķinātais atalgojums (bruto alga) ir vienāds ar saņemto atalgojumu (neto algu). Savukārt darbiniekiem, kas maksā darbaspēka nodokļus vispārējā kārtībā, atšķirība starp bruto algu un neto algu ir būtiska. Sociālā riska iestāšanās gadījumā šīs personas būs mazāk sociāli aizsargātas, jo pakalpojumu apmēri tiks aprēķināti no daudz zemākiem iemaksu objektiem. MU darbinieku iemaksu objekts 2011. - 2014.gadā vidēji mēnesī bija ap 40% no valstī noteiktās minimālās darba algas, bet 2015.gada pirmajā ceturksnī ap 30% no valstī noteiktās minimālās darba algas. Tādējādi MU darbinieku veiktās iemaksas nav pietiekamas, lai nodrošinātu uzkrājumu minimālās vecuma pensijas apmēram, un nodokļu maksātājiem, kuri maksā iemaksas vispārējā kārtībā, būs faktiski jāuztur MU darbinieki, tiem sasniedzot pensijas vecumu.¹

Jāsecina, ka “Mikrouzņēmumu nodokļa likums” vairs nepilda savu sākotnējo mērķi, jo statistika liecina, ka liela daļa MU režīmu izmanto nodokļu optimizācijai:

- ✓ kopš MUN režīma ieviešanas 29% MUN režīma izmantotāji ir mainījuši statusu no vispārējā nodokļu režīma, kļūstot par MU;
- ✓ absolūti lielākā daļa – 91% no kopējā MU īpašnieku skaita (kas atbilda likumam “Par uzņēmumu ienākuma nodokli” 2014.gada sākumā) vienlaikus ir bijuši vai ir dalībnieki arī citās saimnieciskās darbības formās (pēc būtības MU dibināti ar mērķi nodalīt funkcijas);
- ✓ dod iespēju būtiski ietaupīt uz darbaspēka nodokļiem – darbaspēka izmaksas parastam uzņēmumam, maksājot vienādu neto algu vidēji ir par 57% lielākas nekā MU;
- ✓ atalgojuma fonds (2013.gada dati) veidoja aptuveni 2/3 no apgrozījuma;
- ✓ no pēdējos gados reģistrēto SIA skaita MU veido vairāk kā vienu trešdaļu, kas liecina, ka MUN režīms, kas tika radīts kā uzņēmējdarbības atbalsta instruments krīzes periodā, ir kļuvis par plaši izmantotu uzņēmējdarbības formu, kas rada nopietnu ietekmi uz konkurences situāciju, budžetu un darbinieku nākotnes sociālajām garantijām.²

¹ Valsts Nodokļu politikas pamatnostādnes 2018.-2021.gadam. Finanšu ministrija, 2017. gada 2. maijs. 55. lpp. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/files/nodoklupolitika/FMPamnp_02%2005%202017.pdf

² Turpat, 55. lpp

MU bieži tiek izmantots kā nodokļu optimizācijas instruments, nevis pilda vienu no sākotnējiem likuma ieviešanas mērķiem – radīt nepieciešamos priekšnoteikumus bez darba palikušajiem iedzīvotājiem uzsākt uzņēmējdarbību. Autore 1.7. tabulā ir apkopojusi datus par MUN maksātāju skaitu laika posmā no 2011. – 2016. gadam.

1.7. tabula

Mikrouzņēmuma nodokļa maksātāju skaits Latvijā gada sākumā no 2011. līdz 2016.gadam.¹

NM darbības veids	01.01.2011.	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016
IK	517	1015	1284	1491	1623	1724
IU, ZvZS	186	247	254	254	273	265
SIA	4424	11902	17080	21693	25202	27505
Saimnieciskās darbības veicējs, kas reģistrēts VID	2071	4663	6556	8549	12921	17656
Kopā:	7198	17827	25174	31987	40019	47150
<i>% no kopējā nodokļu maksātāja skaita</i>	2,8 %	6,4 %	8,3 %	9,7 %	11,6 %	13,4 %

Apskatot 1.7. tabulu, var secināt, ka uz 2016.gada 1.janvāri MUN maksātāju skaits no kopējā nodokļu maksātāju skaita bija jau 13,4%, kas ir pārmērīgi liels īpatsvars salīdzinājumā ar MUN ieņēmumu īpatsvaru kopējos nodokļu ieņēmumos (2015.gadā – 11,6%). Kopumā MUN īpatsvars kopējos nodokļu ieņēmumos, salīdzinot ar MU īpatsvaru, ir neliels (2016.gadā tas bija 0,86%), taču tam ir tendence ar katru gadu pieaugt, kas ir skaidrojams ar arvien pieaugošo MUN maksātāju skaitu un īpatsvaru.

¹ Autore izveidota tabula, izmantojot VID pieejamos datus

2. DARBA SAMAKSAS APRĒĶINĀŠANA UN AR TO SAISTĪTO NODOKĻU PIEMĒROŠANAS KĀRTĪBA DAŽĀDU LATVIJAS REPUBLIKAS NODOKĻU MAKSĀTĀJU VEIDOS

2.1. Latvijas Republikas uzņēmējdarbības formu raksturojums

Uzsākot komercdarbību, jebkuram uzņēmējam ir jāizlemj, kāda tipa uzņēmums viņam būtu vispiemērotākais, tas ir, jāizvēlas vispiemērotākā uzņēmējdarbības forma. Šī izvēle ir atkarīga no vairākiem faktoriem: pieejamiem resursiem, uzņēmējdarbības veida, dibinātāju skaita, esošās likumdošanas u.c. Tā pat uzņēmējam ir jāizvēlas, vai viņš vēlas dibināt firmu kā fiziska vai juridiska persona. Visi šie aspekti tiešā mērā ietekmē turpmāko saimnieciskās darbības uzskaiti grāmatvedībā, nodokļu aprēķināšanas kārtību un tiesisko atbildību. Komerclikumā ir uzskaitītas piecas uzņēmējdarbības formas:

- ✓ Individuālais komersants (IK);
- ✓ Pilnsabiedrība (PS);
- ✓ Komandītsabiedrība (KS);
- ✓ Sabiedrība ar ierobežotu atbildību (SIA);
- ✓ Akciju sabiedrība (AS);

Uzņēmējs var izvēlēties dibināt uzņēmumu kā fiziska persona, kļūstot par individuālo komersantu vai juridiska persona dibinot komercsabiedrību, tālāk izvēloties vienu no četriem komercsabiedrības veidiem – sabiedrība ar ierobežotu atbildību, akciju sabiedrība, komandītsabiedrība vai pilnsabiedrība. Autore īsumā apskatīs katru no komerclikumā uzskaitītajām komercdarbības formām.

Individuālais komersants ir fiziskā persona, kura kā komersants ierakstīta komercreģistrā.¹ Fiziskajai personai, kas veic saimniecisko darbību, ir pienākums pieteikt sevi ierakstīšanai komercreģistrā kā individuālo komersantu, ja gada apgrozījums no veiktās saimnieciskās darbības pārsniedz 284 600 eiro vai tās veiktā saimnieciskā darbība atbilst komercaģenta darbībai vai māklera darbībai, vai arī tās veiktā saimnieciskā darbība atbilst šādām pazīmēm:

- 1) gada apgrozījums no šīs darbības pārsniedz 28 500 eiro;

¹ LR likums. Komerclikums 01.01.2002. 74. pants. (aktuālā redakcija) Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=5490> (skatīts 05.12.2017)

2) tā savas saimnieciskās darbības veikšanai vienlaikus nodarbina vairāk nekā piecus darbiniekus.¹

Fiziskā persona var pieteikt sevi ierakstīšanai komercregistrā kā komersantu arī tad, ja nepastāv Komerclikuma 75. panta pirmajā daļā minētie apstākļi.

Savukārt komercsabiedrības ir fizisko vai juridisko personu apvienības uzņēmējdarbības veikšanai. Uzņēmējsabiedrību var nodibināt uz tās dibinātāju pieņemto statūtu vai noslēgto līgumu pamata, nosakot tajos uzņēmējsabiedrības un tās dalībnieku tiesības un pienākumus (arī atbildību par sabiedrības saistībām), pārvaldes kārtību. Komercsabiedrības iedala divās grupās kapitālsabiedrībās (SIA, AS) un personālsabiedrībās (PS, KS).

Pilnsabiedrība ir personālsabiedrība, kuras mērķis ir komercdarbības veikšana, izmantojot kopīgu firmu, un kurā uz sabiedrības līguma pamata, neierobežojot savu atbildību pret pilnsabiedrības kreditoriem, apvienojušās divas vai vairākas personas (biedri).²

Komandītsabiedrība ir personālsabiedrība, kuras mērķis ir komercdarbības veikšana, izmantojot kopēju firmu, un kurā uz sabiedrības līguma pamata apvienojušās divas vai vairākas personas (biedri), ja vismaz viena sabiedrības biedra (komandīta) atbildība attiecībā uz sabiedrības kreditoriem ir ierobežota ar viņa ieguldījuma apmēru, bet pārējo personiski atbildīgo sabiedrības biedru (komplementāru) atbildība nav ierobežota.³

Kapitālsabiedrība ir komercsabiedrība, kuras pamatkapitāls sastāv no pamatkapitāla daļu vai akciju nominālvērtību kopsummas. Kapitālsabiedrība ir sabiedrība ar ierobežotu atbildību vai akciju sabiedrība. Sabiedrība ar ierobežotu atbildību ir slēgta sabiedrība, kuras daļas nav publiskās apgrozības objekts. Akciju sabiedrība ir atklāta sabiedrība, kuras daļas (akcijas) var būt publiskās apgrozības objekts.⁴

Kopš 2010. gada Latvijā tika izveidots alternatīvs nodokļu maksāšanas veids – mikrouzņēmuma nodoklis. Pēc būtības mikrouzņēmums ir individuālais komersants, individuālais uzņēmums, zemnieka vai zvejnieka saimniecība, kā arī fiziskā persona, kas reģistrēta Valsts ieņēmumu dienestā kā saimnieciskās darbības veicējs, vai sabiedrība ar ierobežotu atbildību, ja tie atbilst visiem turpmāk šajā punktā minētajiem kritērijiem:

a) dalībnieki, ja tādi ir, ir fiziskās personas,

b) apgrozījums kalendāra gadā nepārsniedz 40 000 eiro,

c) darbinieku skaits nevienā brīdī nav lielāks par pieciem. Darbinieku skaitā neiekļauj personu, kura darba attiecību laikā atrodas prombūtnē (tai skaitā mācību atvaļinājumā bez darba

¹ LR likums. Komerclikums 01.01.2002. 75. pants. 1. daļa (aktuālā redakcija) Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=5490> (skatīts 05.12.2017)

² Turpat, 77. pants 1. daļa.

³ Turpat, 118. pants 1. daļa.

⁴ Turpat, 134. pants

algas saglabāšanas, grūtniecības, dzemdību, bērna kopšanas atvaļinājumā, atvaļinājumā bērna tēvam, adoptētājiem vai citai personai, kura faktiski kopj bērnu, kā arī atvaļinājumā bez darba samaksas saglabāšanas vai saņem slimības pabalstu) un par šo periodu nesaņem no mikrouzņēmuma ienākumu, kā arī no darba atstādinātus darbiniekus,

d) sabiedrības ar ierobežotu atbildību valdes locekļi ir tikai mikrouzņēmuma darbinieki;

e) šajā punktā minētā fiziskā vai juridiskā persona nav personālsabiedrības biedrs.¹

Sākotnēji mikrouzņēmums tika izveidots ar mērķi atbalstīt mazos uzņēmējus, mazināt birokrātisko slogu un komercdarbības uzsākšanas izmaksas un nodrošināt pievilcīgāku pamatu pārejai uz legālo ekonomiku. Mikrouzņēmuma nodokļu maksātāja statusa iegūšana pēdējos gados ir kļuvusi ļoti pieprasīta, jo tas būtiski samazina uzņēmumu nodokļu maksājumus. Šis nodoklis "aizvieto" uzņēmuma ienākuma nodokli, iedzīvotāju ienākuma nodokli, valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas un uzņēmējdarbības riska valsts nodevu. Daudzi esošie uzņēmumi, ar nolūku ir sadalījuši vai pārveidojuši savu struktūru, lai atbilstu mikrouzņēmuma nodokļa maksātāja statusam, tādējādi samazinot nodokļu maksājumus, un tā vairs nav gluži godprātīga konkurence, un deformē tirgu līdzīgi kā ēnu ekonomika. Tādēļ nodokļu reforma paredz, ka sākot no 2018. gada 1. janvāra mikrouzņēmuma gada apgrozījuma sliekšnis tiks būtiski samazināts no pieļaujamajiem 100 000 eiro uz 40 000 eiro, kas mazinās negodprātīgiem uzņēmējiem piemērot šī nodokļu maksātāju veida statusu.

Turpinājumā autore ir izvēlējusies aprakstīt darba samaksas un nodokļu aprēķināšanas kārtību trīs visbiežāk izmantotajās komercdarbības formās un nodokļu maksātāju veidos.

2.2. Sabiedrība ar ierobežotu atbildību, kas nodokļus maksā vispārējā kārtībā

Autore kā pirmo ir izvēlējusies apskatīt visbiežāk izvēlēto komersanta un darba tiesisko attiecību formu - SIA, kas nodokļu maksā vispārējā kārtībā. Grāmatveža viens no atbildīgākajiem pienākumiem ir darba algas aprēķināšana, kas ir viens no vislielākajiem izmaksu posteņiem katrā uzņēmumā, un sastāda lielāko izmaksu daļu no kopējām izmaksām. Darba algas un nodokļu aprēķināšana ir ļoti atbildīgs process, jo tas paredz daudz dažādu likumdošanas aktu ievērošanu. Grāmatvežiem ir nepārtraukti jāseko līdzi likumdošanas aktu izmaiņām, lai darbinieku algas tiktu aprēķinātas un nodokļi tiktu nomaksāti pareizi, tādējādi izvairoties no VID aprēķinātajām soda naudām, gadījumā, ja ir konstatēti pārkāpumi nodokļu nomaksāšanā, nepareizas algu aprēķināšanas dēļ.

¹ LR likums. Mikrouzņēmuma nodokļa likums. 09.08.2010. 1. pants. (aktuālā redakcija) Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=215302> (skatīts 05.12.2017)

Darba ņēmējam darba alga tiek aprēķināta atbilstoši LR Darba likumā noteiktajai kārtībai. Bruto alga tiek noteikta pamatojoties uz darba līgumā noteikto darba samaksa organizācijas veidu, attiecīgi, ja darbinieks ir nodarbināts laika algas sistēmas veidā, tad šim darbiniekam darba alga tiek aprēķināta ņemot vērā darba līgumā noteikto mēnešalgu, stundas tarifa likmi vai dienas tarifa likmi, bet, ja darbinieks ir nodarbināts akorda algas sistēmas veidā, tad darba algu aprēķina atbilstoši darba līgumā noteiktajam izcenojumam par paveikto darbu. Bruto darba alga, izmantojot laika algas sistēmu, tiek aprēķināta atbilstoši darbinieka nostrādātajām stundām vai dienām kalendārajā mēnesī vai, ja izmanto akorda algas sistēmu – attiecīgi padarītā darba daudzumam. Bruto darba alga tiek aprēķināta izmantojot šādu formulu:

Darba alga mēnesī (laika darba)

$$= \frac{\text{Pamatalga}}{\text{Darba dienu skaits mēnesī}} * \text{Nostrādāto stundu skaits mēnesī} \quad [2.1]^1$$

Darba alga mēnesī (akorda darba)

$$= \text{Izcenojums par vienību} * \text{Izstrādājumu skaits mēnesī} \quad [2.2]^2$$

Atvaļinājuma naudas aprēķināšanas:

Ja darbinieks kalendārajā mēnesī ir atradies atvaļinājumā, tad bruto darba alga par atvaļinājuma dienām, kurās darbiniekam būtu jāveic savi darba pienākumi, tiek aprēķināta izmantojot darbinieka vidējo izpeļņu. Tiek izdalīti divu veidu atvaļinājumi – ikgadējais apmaksātais atvaļinājums un papildatvaļinājums.

Darbiniekam un darba devējam vienojoties, ikgadējo apmaksāto atvaļinājumu kārtējā gadā var piešķirt pa daļām, taču viena no atvaļinājuma daļām kārtējā gadā nedrīkst būt īsāka par divām nepārtrauktām kalendāra nedēļām. LR likuma *Darba likuma 149. pants* nosaka, ka izņēmuma gadījumos, kad ikgadējā apmaksātā atvaļinājuma piešķiršana darbiniekam pilnā apmērā kārtējā gadā var nelabvēlīgi ietekmēt parasto darba gaitu uzņēmumā, ar darbinieka rakstveida piekrišanu pieļaujams pārcelt atvaļinājuma daļu uz nākamo gadu. Šādā gadījumā atvaļinājuma daļa kārtējā gadā nedrīkst būt īsāka par divām nepārtrauktām kalendāra nedēļām. Pārcelto atvaļinājuma daļu pēc iespējas pievieno nākamā gada atvaļinājumam. Atvaļinājuma daļu var pārcelt tikai uz vienu gadu.

LR likuma *Darba likuma 150. pants* nosaka, ka “ikgadējo apmaksāto atvaļinājumu piešķir katru gadu noteiktā laikā saskaņā ar darbinieka un darba devēja vienošanos vai atvaļinājumu grafiku, ko sastāda darba devējs pēc konsultēšanās ar darbinieku pārstāvjiem. Ar

¹ Zaiceva E., Zadorožnaja O., Krutikova L., Pikule S. *Darba algas uzskaitē*. Rīga: SIA „Beno Prese” 2005., 15. lpp

² Turpat, 15. lpp

atvaļinājumu grafiku un tā grozījumiem iepazīstināmi visi darbinieki, un tam jābūt pieejamam ikvienam darbiniekam.”

Laikā, kas dod tiesības uz ikgadējo apmaksāto atvaļinājumu, ieskaita laiku, kad darbinieks bijis faktiski nodarbināts pie attiecīgā darba devēja, un laiku, kad darbinieks nav veicis darbu attaisnojošu iemeslu dēļ, ieskaitot - pārejošas darbnespējas laiku, grūtniecības un dzemdību atvaļinājuma laiku, īslaicīgas prombūtnes laiku un darba piespiedu kavējuma laiku, ja darbinieks prettiesiski atlaists no darba un atjaunots iepriekšējā darbā, taču neieskaita bērna kopšanas atvaļinājuma laiku un atvaļinājuma laiku bez darba samaksas saglabāšanas, kas ir ilgāks par četrām nedēļām viena gada laikā.

LR likuma Darba likuma 151. pants nosaka, ka “ikgadējo apmaksāto papildatvaļinājumu piešķir:

- 1) darbiniekiem, kuru aprūpē ir trīs vai vairāki bērni vecumā līdz 16 gadiem vai bērns ar invaliditāti līdz 18 gadu vecumam, — trīs darba dienas;
- 2) darbiniekiem, kuru darbs saistīts ar īpašu risku, — ne mazāk kā trīs darba dienas;
- 3) darbiniekiem, kuru aprūpē ir mazāk par trim bērniem vecumā līdz 14 gadiem, — ne mazāk par vienu darba dienu.”

Gan ikgadējā atvaļinājuma dienas, gan papildatvaļinājuma dienas, kas iekrīt darbinieka darbnespējas laikā tiek pārceltas vai pagarinātas.

Laikā, kad darbinieks ir atradies grūtniecības un dzemdību atvaļinājumā, bērnu kopšanas atvaļinājumā, paternitātes atvaļinājumā vai atvaļinājumā bez darba algas saglabāšanas, darba alga netiek aprēķināta. LR likuma Darba likuma 157. pants nosaka, ka par mācību atvaļinājumu, saskaņā ar darba koplīgumu vai darba līgumu darbiniekam var tikt piešķirts mācību atvaļinājumu ar darba algas saglabāšanu vai bez tās.

Slimības naudas aprēķināšana:

Darbinieka darbnespējas laikā, kamēr darbinieks slimības dēļ nav varējis veikt savus darba pienākumus, tiek aprēķināta slimības nauda. Slimības dienu apmaksu nosaka LR likums *Par maternitātes un slimības apdrošināšanu 36. pants*, kurš nosaka, ka “darba devēja pienākums ir darba ņēmējiem, kuriem darba periodā iestājusies ar Ministru kabineta noteiktajā kārtībā izsniegtu darbnespējas lapu apliecināta pārejoša darba nespēja (izņemot darba nespēju, kas saistīta ar grūtniecību un dzemdībām un slima bērna kopšanu), izmaksāt no saviem līdzekļiem slimības naudu ne mazāk kā 75 procentu apmērā no vidējās izpeļņas par otro un trešo pārejošas darba nespējas dienu un ne mazāk kā 80 procentu apmērā — par laiku no ceturtās darba nespējas dienas, taču ne ilgāku par 10 kalendāra dienām. Slimības naudu aprēķina par darbnespējas dienām (stundām), kurās darba ņēmējam būtu bijis jāstrādā. Darba ņēmējiem, kuriem noteikts summētais darba laiks un kuru mēnešalga nav atkarīga no faktiski

nostrādāto stundu skaita konkrētā mēnesī, darba devējs, ņemot vērā darba specifiku, var noteikt, ka slimības naudu aprēķina par kalendāra darba dienām darbnespējas periodā.”

Izrietot no Darba likumā teiktā, darba devējam ir jāaprēķina slimības nauda šādā kārtībā:

1. diena – netiek apmaksāta;
2. – 3. diena – jāapmaksā ne mazāk kā 75% apmērā;
4. – 10. diena – jāapmaksā ne mazāk kā 80% apmērā.

Darba devējs drīkst darbiniekam darbnespējas laikā, sākot no 2. dienas, izmaksāt slimības naudu arī 100% apmērā, bet reti, kurš uzņēmums darbiniekam slimības laikā par darbnespējas dienām izmaksā algu pilnā apmērā. Praksē tomēr darba devēji pieturās pie likumā noteiktas zemākās robežas.

Vidējās izpeļņas aprēķināšana:

Lai aprēķinātu gan atvaļinājuma naudu, gan slimības naudu ir nepieciešams aprēķināt vidējo izpeļņu.

LR likuma Darba likuma 75. pants nosaka, ka “visos gadījumos, kad darbiniekam saskaņā ar šo likumu izmaksājama vidējā izpeļņa, tā aprēķināma par pēdējiem sešiem kalendāra mēnešiem no darba algas, no normatīvajos aktos, darba koplīgumā vai darba līgumā noteiktajām piemaksām, kā arī no prēmijām.”

LR likuma *Darba likuma 75. panta 2. daļa* nosaka, ka “ja pēdējo sešu vai vairāk mēnešu laikā darbinieks nav strādājis un viņam nav izmaksāta darba samaksa, vidējo izpeļņu aprēķina no darba samaksas par darbu sešos kalendāra mēnešos pirms attaisnotās prombūtnes perioda sākuma. Ja darbinieks pirms attaisnotās prombūtnes perioda sākuma ir strādājis mazāk par sešiem mēnešiem, vidējo izpeļņu aprēķina no darba samaksas par periodu, kurā darbinieks ir strādājis. Ja aprēķinātā mēneša vidējā izpeļņa par darbu normāla darba laika ietvaros ir mazāka nekā spēkā esošā minimālā mēneša darba alga, mēneša vidējā izpeļņa izmaksājama spēkā esošās minimālās mēneša darba algas apmērā.”

LR likuma *Darba likuma 75. panta 3. daļa* nosaka, ka “mēneša vidējo izpeļņu aprēķina, dienas vidējo izpeļņu reizinot ar mēneša vidējo darba dienu skaitu pēdējos sešos kalendāra mēnešos (saskaitot darba dienas pēdējos sešos kalendāra mēnešos un šo kopsummā dalot ar seši).”

LR likuma *Darba likuma 75. panta 4. daļa* nosaka, ka “dienas vidējo izpeļņu aprēķina, pēdējo sešu kalendāra mēnešu darba samaksas kopsummā dalot ar šajā periodā nostrādāto dienu skaitu. Ja darbiniekam ir noteikts summētais darba laiks, dienas vidējo izpeļņu aprēķina, stundas vidējo izpeļņu reizinot ar vidējo nostrādāto stundu skaitu darba dienā, kuru aprēķina, pēdējo sešu mēnešu laikā nostrādāto stundu skaitu dalot ar kalendāra darba dienu skaitu (izņemot attaisnotu prombūtni) pēdējo sešu mēnešu laikā. Nostrādāto dienu skaitā neietilpst

pārejošas darbnespējas dienas, atvaļinājuma dienas un dienas, kad darbinieks nav veicis darbu šā likuma 74.panta pirmajā un sestajā daļā minētajos gadījumos.”

LR likuma *Darba likuma 75. panta 5. daļa* nosaka, ka “stundas vidējo izpeļņu aprēķina, pēdējo sešu kalendāra mēnešu darba samaksas kopsummu dalot ar šajā periodā nostrādāto stundu skaitu.”

LR likuma *Darba likuma 75. panta 6. daļa* nosaka, ka “ja darbinieks ir nodarbināts mazāk par sešiem mēnešiem, dienas vai stundas vidējo izpeļņu aprēķina no darba samaksas par nostrādātajām dienām vai stundām, tās kopsummu dalot attiecīgi ar šajā periodā nostrādāto dienu vai stundu skaitu. Šo noteikumu piemēro arī tad, ja darbinieks ir nodarbināts mazāk par sešiem mēnešiem pēc vismaz 12 mēnešu ilgas attaisnotas prombūtnes.”

LR likuma *Darba likuma 75. panta 7. daļa* nosaka, ka “izmaksājamās vidējās izpeļņas summu aprēķina, dienas (stundas, mēneša) vidējo izpeļņu reizinot ar to dienu (stundu, mēnešu) skaitu, par kurām darbiniekam izmaksājama vidējā izpeļņa.”

LR likuma *Darba likuma 75. panta 8. daļa* nosaka, ka “par ikgadējā apmaksātā atvaļinājuma vai apmaksātā papildatvaļinājuma laiku izmaksājamās samaksas summu aprēķina, dienas vai stundas vidējo izpeļņu reizinot ar darba dienu vai stundu skaitu atvaļinājuma laikā.”

Aprēķinot vidējo izpeļņu netiek ņemtas vērā dienas, kad darbinieks ir atradies atvaļinājumā, grūtniecības un dzemdību atvaļinājumā, slimības dienas, un citu attaisnoto prombūtnes laiku. Aprēķinā ņem vērā tikai faktiski nostrādātās dienas vai stundas.

Piemaksu aprēķināšana:

Bruto darba samaksa ietver arī piemaksas, kas darbiniekam pienākas par darbu, kas saistīts ar īpašu risku, par nakts darbu, par virsstundām un par darbu svētku dienās.

LR likums *Darba likums 65. pants* nosaka, ka “darbiniekam, kas pie viena un tā paša darba devēja līdztekus nolīgtajam pamatdarbam veic papildu darbu, ir tiesības saņemt atbilstošu piemaksu par šāda darba veikšanu.”

LR likuma *Darba likuma 66. pants* nosaka, ka “darbiniekam, kas veic ar īpašu risku saistītu darbu (darbu, kas saskaņā ar darba vides risku novērtējumu saistīts ar paaugstinātu psiholoģisko vai fizisko slodzi vai paaugstinātu risku darbinieka drošībai un veselībai, ko nevar novērst vai samazināt līdz pieļaujamam līmenim ar citiem darba aizsardzības pasākumiem), nosaka piemaksu.” Piemaksas apmērs, tiek atrunāts darba līgumā vai koplīgumā, tādējādi likums nenosaka, cik lielai ir jābūt piemaksai.

LR likuma *Darba likuma 67. pants* nosaka, ka “darbinieks, kas veic nakts darbu, saņem piemaksu ne mazāk kā 50% apmērā no viņam noteiktās stundas vai dienas algas likmes, bet, ja nolīgta akorda alga, — piemaksu ne mazāk kā 50% apmērā no akorddarba izcenojuma par paveiktā darba daudzumu.” Piemaksas apmērs, tiek noteikts darba līgumā vai koplīgumā. Šajā

gadījumā likums jau precīzāk nosaka, ka piemaksas apmērs nedrīkst būt mazāks kā 50% no noteiktās algas stundas vai dienas algas likmes.

LR likuma *Darba likuma 68. pants* nosaka, ka “darbinieks, kas veic virsstundu darbu vai darbu svētku dienā, saņem piemaksu ne mazāk kā 100% apmērā no viņam noteiktās stundas vai dienas algas likmes, bet, ja nolīgta akorda alga, — ne mazāk kā 100% apmērā no akorddarba izcenojuma par paveiktā darba daudzumu.” Uzņēmumam, darbiniekam par virsstundu darbu vai darbu svētku dienās, ir jānosaka piemaksa, kas ir vismaz divkārt lielāka par stundas vai dienas algas likmi.

Darba algas aprēķināšana attaisnotas prombūtnes laikā:

Ja darbinieks neveic darbu attaisnojošu iemeslu dēļ, darba devējam ir pienākums darbiniekam izmaksāt atlīdzību. LR likuma *Darba likuma 74. panta 1. daļa* nosaka, ka “Darba devējam ir pienākums izmaksāt šā panta trešajā daļā noteikto atlīdzību, ja darbinieks neveic darbu attaisnojošu iemeslu dēļ, īpaši gadījumos, kad darbinieks”:

- 1) pamatojoties uz attiecīgu darba devēja rīkojumu, veic veselības pārbaudi ārstniecības iestādē;
- 2) iepriekš par to paziņojot darba devējam, ārstniecības iestādē nodod asinis vai asins komponentus;
- 3) pamatojoties uz attiecīgu darba devēja rīkojumu, darba laika ietvaros piedalās profesionālajā apmācībā vai kvalifikācijas paaugstināšanā;
- 4) ne ilgāk kā divas darba dienas neveic darbu sakarā ar laulātā, vecāku, bērna vai cita tuva ģimenes locekļa nāvi;
- 5) ne ilgāk kā vienu darba dienu neveic darbu sakarā ar pārcelšanos uz citu dzīvesvietu tajā pašā apdzīvotajā vietā pēc darba devēja iniciatīvas vai - ne ilgāk kā divas darba dienas - sakarā ar pārcelšanos uz citu dzīvesvietu citā apdzīvotajā vietā;
- 6) pamatojoties uz izsaukumu, ierodas izziņas iestādē, prokuratūrā vai tiesā;
- 7) piedalās tādu nepārvaramas varas, nejauša notikuma vai citu ārkārtējo apstākļu izraisītu seku novēršanā, kuras apdraud vai var apdraudēt sabiedrisko drošību vai kārtību;
- 8) neveic darbu svētku dienā, kas iekrīt darbiniekam noteiktajā darba dienā;

LR likuma *Darba likuma 74. panta 2. daļa* nosaka, ka “Darbinieka saistība uzskatāma par izpildītu un darba devējam ir pienākums izmaksāt šā panta trešajā daļā noteikto atlīdzību arī tad, ja darba devējs darbinieku nenodarbina vai arī neveic darbinieka saistības izpildījuma pieņemšanai nepieciešamās darbības (dīkstāve). Par dīkstāvi, kas radusies darbinieka vainas dēļ, viņš šo atlīdzību nesaņem.”

LR likuma *Darba likuma 74. panta 3. daļa* nosaka, ka “Ja darbiniekam ir noteikta laika alga, šā panta pirmajā un otrajā daļā minētajos gadījumos viņam izmaksā noteikto darba samaksu. Ja darbiniekam ir noteikta akorda alga, šā panta pirmajā un otrajā daļā minētajos gadījumos viņam izmaksā vidējo izpeļņu.”

74. panta 1. daļas 6. un 7. punktā noteiktajos gadījumos darbiniekam šā panta trešajā daļā noteikto atlīdzību izmaksā darba devējs, kuram to atlīdzina attiecīgā valsts institūcija. Kārtību, kādā valsts institūcija darba devējam atlīdzina darbiniekam izmaksājamo atlīdzību, nosaka Ministru kabinets.

74. panta 1. daļas noteikumi neattiecas uz gadījumiem, kad darbinieks neveic darbu pārejošas darbnespējas dēļ.

LR likuma *Darba likuma 74. panta 6. daļa* nosaka, ka “darbiniekam pēc asins vai asins komponentu nodošanas ārstniecības iestādē ir tiesības uz atpūtas dienu. Darbiniekam un darba devējam vienojoties, šo atpūtas dienu var piešķirt citā laikā, bet ne vēlāk kā viena gada laikā pēc asins vai asins komponentu nodošanas ārstniecības iestādē. Darba devējam ir pienākums apmaksāt ne vairāk kā piecas šādas dienas kalendāra gada laikā, izmaksājot šā panta trešajā daļā noteikto atlīdzību, ja darba līgumā vai darba koplīgumā nav noteikts lielāks apmaksāto atpūtas dienu skaits.”

Laikā, kad darbinieks neveic darba pienākumus, darba devējam ir pienākums, par attaisnotās prombūtnes laiku, izmaksāt darbiniekam vidējo izpeļņu, attiecīgi par tām dienām, kad darba ņēmējs ir atradies attaisnotā prombūtnē.

2.3. Pašnodarbinātais, kas ir valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu veicējs

Fiziskā persona, kas ir saimnieciskās darbības veicējs saskaņā ar likuma "Par valsts sociālo apdrošināšanu" 1.panta 3.punktu, uzskatāma par pašnodarbinātu personu. Pašnodarbinātā darba samaksu veido visi mēnesī gūtie ieņēmumi, no kuriem ir atskaitīti ar saimniecisko darbību saistītie izdevumi, kas nepārsniedz 80% no kopējiem ieņēmumiem. Šajā nodaļā autore apskatīs tikai atšķirīgo, kas jāņem vērā aprēķinot darba algu un nodokļus pašnodarbinātai personai.

Lai nodarbinātu pašnodarbināto ir jāslēdz “Uzņēmuma līgums”, pretēji “Darba līgumam”, kuru paraksta darba devējs un darba ņēmējs. Uzņēmuma līguma gadījumā, nolīgtais pats veic savu nodokļu apmaksu. Tas nozīmē, ka viņam ir jābūt reģistrētam VID kā saimnieciskās darbības veicējam.

No 2018. gada 1. janvāra, ja ienākumi taksācijas gadā nesasniedz 50 EUR, pašnodarbinātais VSAOI var neveikt. Savukārt pašnodarbinātajiem, kuru ienākumi mēnesī nesasniedz minimālās algas apmēru (430 EUR 2018.gadā), būs jāveic sociālās iemaksas vismaz 5% apmērā no ienākumiem VSAOI pensiju apdrošināšanai. Veicot šīs iemaksas, jāiesniedz deklarācija par ceturksni.

Savukārt pašnodarbinātajiem, kuru ienākumi mēnesī sasniedz un pārsniedz minimālās algas apmēru, VSAOI būs jāveic:

- no minimālās algas apmēra – 32,13%;
- no pārsnieguma summas – vismaz 5%.

Pašnodarbinātā persona ir VSAOI maksātājs, un tās obligāto iemaksu objekts ir brīvi izraudzīti ienākumi no preču ražošanas, darbu izpildes, pakalpojumu sniegšanas, radošās un profesionālās darbības un citi ienākumi no saimnieciskās darbības, izņemot ar to gūšanu saistītos izdevumus. Likuma par VSA grozījumos noteikts, ka pašnodarbinātā persona, aprēķinot ienākumus VSAOI objektam, neņem vērā likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" noteiktos ar saimniecisko darbību saistītos izdevumu ierobežojumus (80% no ieņēmumiem). LR likuma "*Par iedzīvotāju ienākuma nodokli*" 11. panta 3^{1.} daļa nosaka, ka ar saimniecisko darbību saistītie izdevumi tiek piemēroti apmērā, kas nepārsniedz 80% no fiziskās personas kopējiem saimnieciskās darbības ieņēmumiem. LR likuma "*Par iedzīvotāju ienākuma nodokli*" 11. panta 3^{2.} daļā ir uzskaitīti izdevumi, kurus drīkst atskaitīt pilnā apmērā, un tie ir:

- darba alga un darba devēja VSAOI, tai skaitā solidaritātes nodoklis, ko saimnieciskās darbības veicējs maksā par saviem darbiniekiem;
- nekustamā īpašuma nodoklis;
- pamatlīdzekļu nolietojums, ko aprēķina saskaņā ar IIN likuma 11. panta un MK noteikumos noteikto kārtību;
- kompensācijas īrniekiem par dzīvojamo telpu atbrīvošanu un īres līguma laušanu sakarā ar dzīvojamās telpas kapitālremontu vai telpu pārbūvi saimnieciskās darbības veikšanai.

IIN pašnodarbinātas personas maksā vienu reizi gadā, iesniedzot gada ienākumu deklarāciju. IIN likmes ir tādas pašas kā darba ņēmējam, kas nodokļus maksā vispārējā kārtībā.

2.4. Sabiedrība ar ierobežotu atbildību, kas ir mikrouzņēmuma nodokļu maksātājs

Saimnieciskās darbības veicējiem, individuālajiem komersantiem, individuālajiem uzņēmumiem un zvejnieku saimniecībām, kā arī SIA, kuru apgrozījums, sākot no 2018. gada 1. janvāra, nepārsniedz 40 000 eiro un saimnieciskajā darbībā nav iesaistīti vairāk kā 5 cilvēki (ieskaitot īpašniekus un darbiniekus) ir iespēja maksāt mikrouzņēmuma nodokli, kuru reglamentē Mirkouzņēmuma nodokļa likums.¹ MUN ceturkšņa maksājums ietver uzreiz visu nodokļus - IIN, VSAOI, UIN un UDRN.

Jaundibināts uzņēmums MUN maksātāja statusam var pieteikties vienlaikus ar reģistrāciju uzņēmumu reģistrā vai saimnieciskās darbības veicējam reģistrējoties VID.

Mikrouzņēmumu nodokļa likumā ir atrunāti trīs gadījumi, kad tiek piemērota nevis pamatlikme (15%), bet palielinātā mikrouzņēmuma likme:²

- 1) Ja jaundibināta mikrouzņēmuma apgrozījums gadā pārsniedz 40 000 eiro, tad pārsnieguma daļai piemēro 20% likmi. Likuma grozījumi paredz, ka esošie MUN maksātāji, par 2018. un 2019. taksācijas gadu, ir tiesīgi nepiemērot palielināto nodokļa likmi apgrozījumam, kas nepārsniedz 52 000 eiro, ja MUN maksātāja pirmstaksācijas gada apgrozījums vai tā gada apgrozījums, kas ir pirms pirmstaksācijas gada, pārsniedz 40 000 eiro.
- 2) Ja MUN maksājošā mikrouzņēmuma darbinieku skaits ceturksnī pārsniedz piecus darbiniekus, MUN pamatlikmei pieskaita divus procenta punktus par katru papildus nodarbināto darbinieku. Ja mikrouzņēmuma darbinieku skaits ceturksnī ir mainīgs, MUN likmi nosaka pēc lielākā darbinieku skaita attiecīgajā ceturksnī, ņemot vērā tos darbiniekus, kuri nostrādājuši ne mazāk par pusi no attiecīgā ceturkšņa. Piemēram, ja mikrouzņēmumā ir 6 darbinieki, tad likme, ko piemēro apgrozījumam ir 17%. MUN likuma 6. panta 2¹. daļa nosaka, ka MUN maksātājs ir tiesīgs nepiemērot šā panta otro daļu, ja mikrouzņēmuma darbinieku skaits taksācijas gadā ir lielāks par pieciem un mikrouzņēmuma darbinieku skaits taksācijas gadā salīdzinājumā ar pirmstaksācijas gadu un pirmstaksācijas gadā salīdzinājumā ar gadu, kas ir pirms pirmstaksācijas gada, pieaudzis par vienu vai diviem darbiniekiem. Ja mikrouzņēmuma darbinieku skaits gadā ir mainīgs, MUN maksātāja darbinieku

¹ Leibus I. Pašnodarbināto grāmatvedība un nodokļi. Rīga: SIA „Lietišķās informācijas dienests”, 2015. 99. lpp

² LR likums. Mikrouzņēmumu nodokļa likums. 09.08.2010. 1. pants. (aktuālā redakcija) Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=215302> (skatīts 05.12.2017)

skaitu attiecīgajā gadā nosaka, ņemot vērā tos darbiniekus, kuri nostrādājuši ne mazāk par pusi no kalendāra gada.

3) Ja mikrouzņēmuma darbinieka ienākums pārsniedz 720 eiro, pārsnieguma daļai piemēro palielināto likmi 20% apmērā. Piemēram, ja darbinieka ienākums mēnesī ir 750 eiro, tad par ienākumu daļu līdz 720 eiro papildus nodoklis netiek aprēķināts, bet tikai pārsnieguma daļai, kas ir $(750 - 720 = 30 \text{ eiro} * 20\% = 6 \text{ eiro})$. Ja mikrouzņēmuma darbinieka ienākums no mikrouzņēmumu nodokli maksājošā mikrouzņēmuma pārsniedz 720 eiro Darba likumā noteiktā atļaišanas pabalsta dēļ vai tādēļ, ka viņam ir izmaksāta kompensācija par neizmantoto atvaļinājumu, darba tiesisko attiecību izbeigšanas gadījumā un ar šo personu darba tiesiskās attiecības netiek atjaunotas sešu mēnešu laikā pēc to izbeigšanas, kā arī tādēļ, ka darbiniekam izmaksājamā summa par ikgadējo apmaksāto atvaļinājuma laiku ir aprēķināta atbilstoši Darba likuma normām, mikrouzņēmuma darbinieka ienākuma apmēra kritērijs netiek uzskatīts par pārsniegtu un šajā daļā noteiktā nodokļa likme nav jāpiemēro.

Turklāt pārsniedzot jebkuru no šiem trīs noteiktajiem kritērijiem, nākamajā gadā MUN maksātāja statuss tiek zaudēts un jāsāk maksāt nodokļi vispārējā kārtībā.

Likuma grozījumi paredz, ka sākot no 2018. gada 1. janvāra, fiziskā persona vienlaicīgi varēs tikt nodarbināta kā mikrouzņēmuma darbinieks tikai vienā mikrouzņēmumā. *MUN likuma 2². pants* nosaka, ka MUN, slēdzot darba līgumu, no pretendenta saņem rakstveida apliecinājumu, ka tas nav nodarbināts pie cita MUN. VID neregistrē mikrouzņēmuma darbinieku kā darba ņēmēju mikrouzņēmumā, ja tas ir nodarbināts citā mikrouzņēmumā."

MUN likuma 2¹. pants nosaka, ka mikrouzņēmuma darbinieka ienākumā no mikrouzņēmuma neietver:¹

1) labumu no mikrouzņēmumam piederoša vai tā rīcībā esoša vieglā pasažieru automobiļa izmantošanas tādiem uzdevumiem vai vajadzībām, kas nav saistītas ar darba pienākumu vai saimnieciskās darbības veikšanu mikrouzņēmumā, ja labuma gūšanas mēnesī par vieglo pasažieru automobili maksā uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokli;

2) mikrouzņēmuma darbinieka vai viņa laulātā vai radnieka (radniecība līdz trešajai pakāpei Civillikuma izpratnē) nāves gadījumā darba devēja piešķirto bērnu pabalstu;

3) komandējuma un darba brauciena izdevumu kompensāciju mikrouzņēmuma darbiniekam atbilstoši normatīvajiem aktiem, kas paredz saistībā ar komandējumu vai darba braucienu radušos izdevumu kompensācijas apmēru;

¹ LR likums. Mikrouzņēmumu nodokļa likums. 09.08.2010. 1. pants. (aktuālā redakcija) Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=215302> (skatīts 05.12.2017)

4) kompensāciju, ko darba devējs darbiniekam izmaksā par darbiniekam piederoša personiskā transportlīdzekļa (kas atbilstoši darba līgumam tiek izmantots darba vajadzībām) nolietojanos un kas noteikta 0,04 eiro apmērā par katru nobraukto kilometru, bet ne vairāk kā 57 eiro mēnesī;

5) citas kompensācijas, kuras izmaksā darba devējs saskaņā ar Darba likumu un kuras ir pamatotas ar izdevumus apliecinošiem dokumentiem.

Ja mikrouzņēmums darbiniekam ir izsniedzis aizdevumu, kas saskaņā ar likumu "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" ir ienākumam pielīdzināms aizdevums, tas neietilpst mikrouzņēmuma darbinieka ienākumā no mikrouzņēmuma un ir apliekams ar iedzīvotāju ienākuma nodokli saskaņā ar likumu "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli".

MUN likuma 9. pants nosaka, ka MUN maksājošā mikrouzņēmuma darbinieks ir sociāli apdrošināms, sākot ar dienu, kad viņš ieguvījis MUN maksājošā mikrouzņēmuma darbinieka statusu.

Atbilstoši aprēķinātajai VSAOI summai VSAA aprēķina VSAOI objektu par pilnu kalendāra mēnesi (izņemot gadījumu, kad MUN maksājošā mikrouzņēmuma darbinieks sāk vai beidz strādāt mikrouzņēmumā) katram MUN maksājošā mikrouzņēmuma darbiniekam proporcionāli MUN deklarācijā norādītajam darbinieku skaitam katrā mēnesī un viņu faktiskajiem ienākumiem, piemērojot VSAOI likmi, kāda noteikta attiecīgi darbiniekam, kurš ir apdrošināts atbilstoši visiem sociālās apdrošināšanas veidiem, darbiniekam, kurš sasniedz vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju, vai kuram valsts vecuma pensija ir piešķirta (tai skaitā priekšlaicīgi), un darbiniekam, kurš ir izdienas pensijas saņēmējs vai kurš ir persona ar invaliditāti — valsts speciālās pensijas saņēmējs.¹

MUN likuma 9. pants nosaka, ka mikrouzņēmuma darbinieks var brīvprātīgi pievienoties valsts sociālajai apdrošināšanai, veicot reizi mēnesī sociālās apdrošināšanas iemaksas no brīvi izraudzīta objekta, kas nepārsniedz MK noteiktās minimālās mēneša darba algas apmēru. Mikrouzņēmuma darbinieks veic valsts sociālās apdrošināšanas brīvprātīgās iemaksas atbilstoši visiem sociālās apdrošināšanas veidiem, bet tāds MUN maksājošā mikrouzņēmuma darbinieks, kurš sasniedz vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju, vai kuram valsts vecuma pensija ir piešķirta (tai skaitā priekšlaicīgi), veic valsts sociālās apdrošināšanas brīvprātīgās iemaksas valsts pensiju apdrošināšanai, maternitātes un slimības apdrošināšanai, vecāku apdrošināšanai un darba negadījumu apdrošināšanai, savukārt MUN maksājošā mikrouzņēmuma darbinieks, kurš ir izdienas pensijas saņēmējs vai kurš ir persona ar invaliditāti — valsts speciālās pensijas saņēmējs, veic valsts sociālās apdrošināšanas brīvprātīgās iemaksas

¹ LR likums. Mikrouzņēmuma nodokļa likums. 09.08.2010. 1. pants. (aktuālā redakcija) Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=215302> (skatīts 05.12.2017)

valsts pensiju apdrošināšanai, darba negadījumu apdrošināšanai, invaliditātes apdrošināšanai, maternitātes un slimības apdrošināšanai un vecāku apdrošināšanai. Kārtību, kādā MUN maksājošā mikrouzņēmuma darbinieki brīvprātīgi pievienojas valsts sociālajai apdrošināšanai, valsts sociālās apdrošināšanas brīvprātīgo iemaksu veikšanas kārtību un šo iemaksu likmes nosaka MK noteikumi nr. 976 "Noteikumi par brīvprātīgu pievienošanos valsts sociālajai apdrošināšanai".

MUN maksātāju darba algas aprēķināšana tiek veikta saskaņā ar Darba likumu, kas sīkāk tika apskatīta 2.2. nodaļā.

Autore uzskata, ka MUN nodokļa būtiskākie mīnusi ir tas, ka valsts sociālajai apdrošināšanai pārdalītā summa var ļoti svārstīties pa mēnešiem, kas būtiski ietekmē darbinieku sociālās apdrošināšanas pabalstus – B slimības lapas apmaksu, bezdarbnieka pabalstu, u.c., kā arī gan Mikrouzņēmuma īpašnieki, gan darbinieki nevar piemērot IIN atvieglojumus ne vienā no ienākumu gūšanas vietām. Savukārt pozitīvi ir vērtējams tas, ka vispārīgi tiek samazināti nodokļu maksājumu slogi un ir iespējams veikt brīvprātīgas VSAOI iemaksas no jebkuras summas, kas nepārsniedz 720 eiro.

3. DARBA SAMAKSA UN AR TO SAISTĪTO NODOKĻU SLOGA ANALĪZE DAŽĀDU LATVIJAS REPUBLIKAS NODOKĻU MAKSĀTĀJU VEIDOS

3.1. Praktiskie piemēri darba algas aprēķināšanā

Šajā nodaļā autore strukturēti vēlas parādīt darba algas aprēķinu. Darbinieka darba samaksas aprēķins parastā gadījumā tiek veikts sekojošā secībā:

1) Bruto darba algas aprēķināšana, kas ietver:

- Darba līgumā noteikto mēnešalgu;
- Piemaksas par papilddarbu, nakts darbu, virsstundām, darbu svētku dienās un nedēļas atpūtas dienās, u.c. piemaksas;
- Atvaļinājuma naudu, kas attiecas uz tekošo mēnesi, par kuru tiek veikts aprēķins;
- Darbnespējas lapas “A” aprēķinātā slimības naudu, kas attiecas uz tekošo mēnesi, par kuru tiek veikts aprēķins;
- Piemaksas un vienreizējus maksājumus (gada prēmijas, ceturkšņa prēmijas, dāvanas, u.c. labumi)

2) Apliekamā ienākuma aprēķins, no kura atskaita:

- Darba ņēmēja VSAOI daļu;
- Neapliekamo minimumu, ja ir piemērojams;
- Atvieglojumus par apgādībā esošām personām;
- Citus ar IIN neapliekamus ienākumus, kas uzskaitīti likumā Par iedzīvotāju ienākuma nodokli 9. pantā.

3) Nodokļu un citu ieturējumu no darbinieka aprēķins:

- VSAOI darba ņēmēja un darba devēja aprēķins;
- Algas nodokļa aprēķins;
- Iepriekš izmaksātā avansa summas ieturēšana;
- Citu ieturējumu aprēķins.

4) Neto darba algas aprēķins.

Šīs nodaļas ietvaros, autore apskatīs dažādus darba samaksas aprēķināšanas piemērus, ņemot vērā dažādus faktoros, kas ietekmē bruto un neto algas apmēru, un ieturēto nodokļu slogu. Autore vēlas izpētīt, kā algas apmēru ietekmē atvaļinājuma naudas un slimības naudas aprēķins, nakts darbs, darbs svētku dienā vai virsstundas, un citas piemaksas.

1. piemēra nosacījumi:

Darba ņēmēja darba alga mēnesī ir 430 eiro un viņam apgādībā ir viens cilvēks. Darba vietā ir iesniegta algas nodokļa grāmatiņa. Darbinieks strādā normālu darba laiku – 40 stundas nedēļā.

1) Darba ņēmējs ir nostrādājis visas darba dienas.

$$\text{Bruto alga} = 430 \text{ eiro}$$

$$\text{VSAOI (darba ņēmēja)} = 430 * 11\% = 47,30 \text{ EUR}$$

$$\text{Apliekamais ienākums} = 430 - 47,30 - 200 - 200 = - 17,30 \text{ EUR}$$

$$\text{Algas nodoklis} = 0 \text{ EUR}$$

$$\text{Neto alga} = 430 - 47,30 = \underline{382,70 \text{ EUR}}$$

$$\text{VSAOI (darba devēja)} = 430 * 24,09\% = \underline{103,59 \text{ EUR}}$$

Pirmajā piemērā autore aprēķināja darba algu, ņemto vērā to, ka darbinieks ir nostrādājis visas darba dienas kalendārajā mēnesī. Strādājot normālu darba laiku un saņemot bruto algā 430 eiro, darbinieks uz rokas saņems 382,70 EUR, savukārt darba devējam darbinieks izmaksā 382,70 (izmaksājamā alga) + 103,59 (VSAOI darba devēja daļa) + 0,36 (riskā nodeva) = 486,65 EUR. Tā kā apliekamais ienākums ir negatīvs algas nodoklis nav jāmaksā.

2) Darba ņēmējs ir nostrādājis visas darba dienas un viņam tika aprēķināta gada prēmija 400 eiro apmērā.

$$\text{Bruto alga} = 430 + 400 = 830 \text{ EUR}$$

$$\text{VSAOI (darba ņēmēja)} = 830 * 11\% = 91,30 \text{ EUR}$$

$$\text{Apliekamais ienākums} = 830 - 91,30 - 200 - 200 = 338,70 \text{ EUR}$$

$$\text{Algas nodoklis} = 338,70 * 20\% = 67,74 \text{ EUR}$$

$$\text{Neto alga} = 830 - 91,30 - 67,74 = \underline{670,96 \text{ EUR}}$$

$$\text{VSAOI (darba devēja)} = 830 * 24,09\% = \underline{199,95 \text{ EUR}}$$

Šajā piemērā darbinieks papildus pamatalgai par nostrādātajām dienām ir saņēmis prēmiju, kas būtiski palielina darbinieka apliekamo ienākumu. Šajā gadījumā apliekamais ienākums ir pozitīvs un apliekamajam ienākumam tiek piemērota 20% likme.

3) Darba ņēmējs ir nostrādājis visas darba dienas un papildus normālajam darbalaikam ir nostrādājis 8 stundas virsstundās.

$$\text{Virsstundu algas aprēķins} = 430 / 176 = 2,44 * 8 * 2 = 39,09 \text{ EUR}$$

$$\text{Bruto alga} = 430 + 39,09 = 469,09 \text{ EUR}$$

$$\text{VSAOI (darba ņēmēja)} = 469,09 * 11\% = 51,60 \text{ EUR}$$

$$\text{Apliekamais ienākums} = 469,09 - 51,60 - 200 - 200 = 17,49 \text{ EUR}$$

$$\text{Algas nodoklis} = 17,49 * 20\% = 3,50 \text{ EUR}$$

$$\text{Neto alga} = 469,09 - 51,60 - 3,50 = \underline{413,99 \text{ EUR}}$$

$$\text{VSAOI (darba devēja)} = 469,09 * 24,09\% = \underline{113,00 \text{ EUR}}$$

Ja darba ņēmējs kalendārā mēneša laikā ir strādājis vairāk par normālo darba laiku, kas ir 40 stundas nedēļā, viņš ir tiesīgs par papildus nostrādātajām stundām saņemt piemaksu. Darba likums nosaka, ka par virsstundu darbu darba ņēmējam ir jāsaņem piemaksa ne mazāk kā 100% apmērā no viņam noteiktās stundas vai dienas likmes.

4) Darba ņēmējs kalendārajā mēnesī ir nostrādājis 6 nakts maiņas, 1 svētku dienu un 15 dienas normālo darba laiku.

$$\text{Nakts darbs} = 430 / 22 = 19,55 + (19,55 * 0,5) = 29,33 * 6 = 175,98 \text{ EUR}$$

$$\text{Svētku diena} = 430 / 22 * 2 = 39,09 \text{ EUR}$$

$$\text{Normālais darba laiks} = 430 / 22 = 19,55 * 15 = 293,25 \text{ EUR}$$

$$\text{Bruto alga} = 175,98 + 39,09 + 293,25 = 508,32 \text{ EUR}$$

$$\text{VSAOI (darba ņēmēja)} = 508,32 * 11\% = 55,92 \text{ EUR}$$

$$\text{Apliekamais ienākums} = 508,32 - 55,92 - 200 - 200 = 52,40 \text{ EUR}$$

$$\text{Algas nodoklis} = 52,40 * 20\% = 10,48 \text{ EUR}$$

$$\text{Neto alga} = 508,32 - 55,92 - 10,48 = \underline{441,92 \text{ EUR}}$$

$$\text{VSAOI (darba devēja)} = 508,32 * 24,09\% = \underline{122,45 \text{ EUR}}$$

Darba likums nosaka, ka arī par darbu svētku dienās un nakts laikā, darba ņēmējs ir tiesīgs saņemt piemaksas, attiecīgi par darbu svētku dienās darba ņēmējs ir tiesīgs saņemt piemaksu ne mazāk kā 100% apmērā no viņam noteiktās stundas vai dienas likmes, bet par nakts darbu - ne mazāk kā 50% apmērā no viņam noteiktās stundas vai dienas likmes.

5) Darba ņēmējs ir izmantojis ikgadējo atvaļinājumu - 5 darba dienas. Vidējā izpeļņa jāaprēķina ņemot vērā, ka pēdējo 6 mēnešu laikā darbinieks kopā algās saņēmis 3097,42 eiro un nostrādājis 127 dienas.

$$\text{Atvaļinājuma nauda} = 3097,42 / 127 = 24,39 * 5 = 121,95 \text{ EUR}$$

$$\text{Normālais darba laiks} = 430 / 22 * 17 = 332,27 \text{ EUR}$$

$$\text{Bruto alga} = 121,95 + 332,27 = 454,22 \text{ EUR}$$

$$\text{VSAOI (darba ņēmēja)} = 454,22 * 11\% = 49,96 \text{ EUR}$$

$$\text{Apliekamais ienākums} = 454,22 - 49,96 - 200 - 200 = 4,26 \text{ EUR}$$

$$\text{Algas nodoklis} = 4,26 * 20\% = 0,85 \text{ EUR}$$

$$\text{Neto alga} = 454,22 - 49,96 - 0,85 = \underline{403,41 \text{ EUR}}$$

$$\text{VSAOI (darba devēja)} = 454,22 * 24,09\% = \underline{109,42 \text{ EUR}}$$

Atvaļinājuma nauda tiek aprēķināta ņemot vērā darba ņēmēja pēdējo sešu mēnešu vidējo izpeļņu. Izpeļņu ietekmē darbinieka pēdējo sešu mēnešu kopējā darba alga, kas sastāv no pamatalgas par nostrādātajām dienām, darba līgumā noteiktajām piemaksām un prēmijām, aprēķinā netiek ņemta vērā atvaļinājuma nauda un slimības nauda. Autore uzskata, ka aprēķinā

iekļaujot vienreizējās prēmijas, mākslīgi tiek palielināta dienas vidējā izpeļņa. Lai noskaidrotu, kā prēmijas ietekmē darbinieka vidējo izpeļņu, autore ir izveidojusi nākamo piemēru.

6) Darba ņēmējs ir izmantojis ikgadējo atvaļinājumu - 5 darba dienas. Darbinieks pēdējo sešu mēnešu laikā ir strādājis tikai vienu mēnesi, pēc tam ilgstoši slimojis uz atradies uz darba nespējas lapas "B", tādējādi kopā pēdējo sešu mēnešu laikā darba algā ir saņēmis tikai 942,35 un nostrādājis 21 dienu.

$$\text{Atvaļinājuma nauda} = 942,35 / 21 = 44,87 * 5 = 224,37 \text{ EUR}$$

$$\text{Normālais darba laiks} = 430 / 22 * 17 = 332,27 \text{ EUR}$$

$$\text{Bruto alga} = 224,37 + 332,27 = 556,64 \text{ EUR}$$

$$\text{VSAOI (darba ņēmēja)} = 556,64 * 11\% = 61,23 \text{ EUR}$$

$$\text{Apliekamais ienākums} = 556,64 - 61,23 - 200 - 200 = 95,41 \text{ EUR}$$

$$\text{Algas nodoklis} = 95,41 * 20\% = 19,08 \text{ EUR}$$

$$\text{Neto alga} = 556,64 - 95,41 - 19,08 = \underline{442,15 \text{ EUR}}$$

$$\text{VSAOI (darba devēja)} = 556,64 * 24,09\% = \underline{134,09 \text{ EUR}}$$

Autores apgalvojums ir apstiprinājies un sakarā ar to, ka darbinieks pēdējo sešu mēnešu laikā ir nostrādājis tikai vienu mēnesi, kura laikā ir saņēmis apjomīgu vienreizējo prēmiju, vidējā dienas izpeļņa, salīdzinot ar iepriekšējo piemēru, ir gandrīz dubultojusies. Tādējādi šis darbinieks par tādu pašu atvaļinājumu, kā piemēram viņa kolēģis, kas ir strādājis visas darba dienas pēdējo sešu mēnešu laikā, saņems ievērojami lielāku atvaļinājuma naudu. Autore uzskata, ka būtu nepieciešams izslēgt no aprēķina šīs vienreizējās piemaksas, kas mākslīgi palielina vidējo izpeļņu.

7) Darba ņēmējs darba devējam ir iesniedzis darba nespējas lapu "A" - slimojis 5 darba dienas.

$$\text{Vidējā izpeļņa} = 3097,42 / 127 = 24,39 \text{ EUR/dienā}$$

$$1. \text{ diena} = 0 \text{ EUR}$$

$$2. - 3. \text{ diena} = 24,39 * 2 * 0,75 = 36,59 \text{ EUR}$$

$$4. \text{ diena} = 24,39 * 1 * 0,8 = 19,51 \text{ EUR}$$

$$\text{Slimības nauda} = 0 + 36,59 + 19,51 = 56,10 \text{ EUR}$$

$$\text{Normālais darba laiks} = 430 / 22 * 17 = 332,27 \text{ EUR}$$

$$\text{Bruto alga} = 56,10 + 332,27 = 388,37 \text{ EUR}$$

$$\text{VSAOI (darba ņēmēja)} = 388,37 * 11\% = 42,72 \text{ EUR}$$

$$\text{Apliekamais ienākums} = 388,37 - 42,72 - 200 - 200 = - 54,35 \text{ EUR}$$

$$\text{Algas nodoklis} = 0 \text{ EUR}$$

$$\text{Neto alga} = 388,37 - 42,72 = \underline{345,65 \text{ EUR}}$$

$$\text{VSAOI (darba devēja)} = 388,37 * 24,09\% = \underline{93,56 \text{ EUR}}$$

Pēdējā piemērā ir parādīts slimības naudas aprēķins, kura aprēķināšanā arī tiek izmantota darbinieka vidējā izpeļņa par pēdējiem sešiem mēnešiem. Atšķirībā no atvaļinājuma naudas, slimības nauda netiek apmaksāta pilnā apmērā, bet gan procentuālā daļa no vidējās dienas izpeļņas. Par pirmo slimošanas dienu darba devējs neaprēķina slimības naudu, bet sāk to rēķināt tikai no otrās dienas. Darba likums paredz, ka par otro un trešo dienu darba devējam slimības nauda ir jāaprēķina vismaz 75% apmērā no pēdējo sešu mēnešu vidējās izpeļņas, un sākot no ceturtās dienas - vismaz 80% apmērā no pēdējo sešu mēnešu vidējās izpeļņas. Autore secina, ka slimības nauda, ja darba devējs izvēlas slimības naudu rēķināt saskaņā ar Darba likumā noteiktajam minimālajam procentu likmēm, samazina darba ņēmēja algu.

Nākamajā apakšnodaļā autore sīkāk apskatīs nodokļu slogu trim dažādiem nodokļu maksātājiem – SIA, SIA MUNM un pašnodarbinātais.

3.2. Nodokļu sloga analīze SIA, SIA MUNM un pašnodarbinātā nodokļu maksātāju veidiem

Pēdējos gados darba ņēmējiem ir vairākas iespējas izvēlēties sev piemērotāko un vienlaikus vienkāršāko nodokļu aprēķinu veidu. Tādēļ autore šajā nodaļā aplūkos piemērus un analizēs darba samaksu un ar to saistīto nodokļu slogu dažādu nodokļu maksātāju veidos, izvērtējot darba ņēmēja un darba devēja ekonomisko izdevīgumu, izvēloties SIA, SIA MUN vai pašnodarbinātā nodokļu maksātāja statusu.

Apkopojot iepriekšējās nodaļās izklāstītos likuma grozījumus, autore piedāvā aplūkot detalizētus darbaspēka nodokļu aprēķinus trim dažādām ikmēneša pamatalgām – 430 EUR, 700 EUR, un 2500 EUR, sekojošiem nodokļu maksātāju veidiem – SIA, SIA MUN un pašnodarbinātai personai, kas savu saimniecisko darbību ir reģistrējusi VID.

Pirmajā piemērā autore ir izvēlējusies apskatīt šādu situāciju - darba ņēmējs ir nodarbināts pie darba devēja vai ir pašnodarbināta persona, kas savu saimniecisko darbību ir reģistrējusi VID, un tam noteiktā darba alga ir valstī noteiktā minimālā mēnešalga, kas ir 430 eiro. Darba ņēmējs darba devējam ir iesniedzis algas nodokļu grāmatiņu un viņam ir viens apgādājams. Nodokļu aprēķins ir apskatāms 3.1. tabulā.

3.1. tabula

Darba algas aprēķina un nodokļu sloga salīdzinājums starp dažādu Latvijas nodokļu maksātāju veidiem 2018. gadā.¹

	2018		
	SIA	SIA MUN	Pašnodarbinātais

¹ Autores izveidota tabula

3.1. tabulas turpinājums

Bruto alga (EUR)	430,00	430,00	430,00
Darba ņēmēja VSAOI (EUR)	47,30 (11%)		138,25 (32,15%)
Neapliekamais minimums (EUR)	200,00	-	-
Atvieglojums par apgādībā esošu personu (EUR)	200,00	-	-
Apliekamais ienākums (EUR)	-17,30	-	291,75
IIN (EUR)	0,00 (20%)		58,35 (20%)
Izmaksājamā alga (EUR)	382,70	430,00	233,40
Darba devēja izmaksas (EUR)	430 + 103,59 (VSAOI 24,09%) + 0,36 (Riska nodeva) = 533,95	430 + MUN nodoklis	-

Apskatot 3.1. tabulu autore secina, ka darba ņēmējs, kas ir nodarbināts pie darba devēja, kas nodokļus maksā vispārējā kārtībā (SIA), saņems algu uz rokas 376,70 eiro, kas ir par 12,4% mazāka algu, nekā ja būtu nodarbināts pie darba devēja, kas ir MUNM, jo darbaspēka nodokļus nomaksā darba devējs, un no darba ņēmēja bruto algas netiek ieturēts IIN un VSAOI. Tādējādi sanāk, ka darba ņēmēja, kas ir nodarbināts MU, bruto darba alga un neto darba alga ir vienāda. No darba ņēmēja puses ekonomiski izdevīgāk liekas būt nodarbinātam pie darba devēja, kas ir MUNM, bet ir jāsaprot arī tas, ka darba ņēmējs strādājot MU ir sociāli mazāk aizsargāts, jo sociālās iemaksas, kas tiek veiktas par darba ņēmēju ir minimālas, un gadījumā, ja darba ņēmējs ilgstoši slimos, vai dosies grūtniecības, dzemdību un bērna kopšanas atvaļinājumā, u.c., tad valsts aprēķinātais pabalsts tiks aprēķināts ņemot vērā darba devēja veiktās iemaksas un tās būs mazākas, nekā nodokļu maksājot vispārējā kārtībā. Ja darba ņēmējs tomēr izvēlas šķietami ekonomiski izdevīgāko variantu, tad viņš ir tiesīgs pieteikties brīvprātīgi veikt sociālas iemaksas, lai darbnespējas gadījumā saņemtu lielāku pabalstu no VSAA.

Aplūkojot trešo nodokļu maksātāja veidu – pašnodarbinātais, kas ir reģistrējis savu saimniecisko darbību VID, nodokļu slogs, salīdzinot ar SIA, kas nodokļus maksā vispārējā kārtībā un SIA MUNM, ir vislielākais. Pašnodarbinātās personas neto darba alga pēc nodokļu nomaksas ir 233,40 eiro, kas ir par 38% mazāk kā darba ņēmējam, kas nodarbināts SIA, un par 45,7% mazāk kā darba ņēmējam, kas nodarbināts MU. Izmaksājamā neto darba alga pēc nodokļu nomaksas ir krietni mazāka kā abiem pārējiem nodokļu maksātāju veidiem, jo

pašnodarbinātajam ir pašam jāveic sociālās iemaksas pilnā apmērā - 32,15%, bet darba ņēmējam, kas ir nodarbināts SIA, no saviem līdzekļiem ir jāveic sociālās iemaksas tikai 11% apmērā, atlikušo sociālo iemaksu daļu darba devējs sedz no saviem līdzekļiem – 24,09%. Savukārt darba ņēmējam, kas ir nodarbināts MU, sociālās iemaksas un IIN no darba algas netiek ieturētas, jo tās sedz darba devējs.

Kā otro piemēru, autore ir izvēlējusies apskatīt situāciju, kad darba ņēmējs ir nodarbināts pie darba devēja vai ir pašnodarbināta persona, kas savu saimniecisko darbību ir reģistrējusi VID, noteiktā darba alga ir 700 eiro. Darba ņēmējs darba devējam ir iesniedzis algas nodokļu grāmatiņu un viņam ir viens apgādājama. Nodokļu aprēķins ir apskatāms 3.2. tabulā.

3.2. tabula

Darba algas aprēķina un nodokļu sloga salīdzinājums starp dažādu Latvijas nodokļu maksātāju veidiem 2018. gadā.¹

	2018		
	SIA	SIA MUN	Pašnodarbinātais
Bruto alga (EUR)	700,00	700,00	700,00
Darba ņēmēja VSAOI (EUR)	77,00 (11%)		430 * 32,15% = 138,25 700 – 430 = 270 * 5% = 13,50 VSAOI Kopā = 151,75
Neapliekamais minimums (EUR)	107,14	-	-
Atvieglojums par apgādībā esošu personu (EUR)	200,00	-	-
Apliekamais ienākums (EUR)	315,86		548,25
IIN (EUR)	63,17 (20%)		109,65 (20%)
Izmaksājamā alga (EUR)	559,83	700,00	438,60
Darba devēja izmaksas (EUR)	700 + 168,63 (VSAOI 24,09%) + 0,36 = 868,99	700 + MUN nodoklis	-

Aplūkojot rūpīgāk piemēru, ievērosiet, ka vienīgā atšķirība nodokļu aprēķinā ar pirmo piemēru, ir piemērotā diferencētā neapliekamā minimuma summa, kura sākot no 2018. gada 1. janvāra, tiks piemērota katram darba ņēmējam individuāli ņemot vērā iepriekšējos taksācijas periodos noteikto mēnešalgu. Arī šajā piemērā, līdzīgi kā pirmajā piemērā, šķietami ekonomiski

¹ Autores izveidota tabula

izdevīgākais variants ir būt nodarbinātam MU. Darba ņēmējs, kurš ir nodarbināts SIA un maksā nodokļus vispārējā kārtībā, saņems par 20% mazāku algu nekā darba ņēmējs, kas nodarbināts MU. Savukārt pašnodarbinātais, saņems par 21,6% mazāku algu, kā darba ņēmējs, kurš ir nodarbināts SIA un 37,3% mazāku algu nekā darba ņēmējs, kas nodarbināts MU. Autore secina, ka palielinoties bruto darba algai nodokļu slogs starp dažādiem nodokļu maksātājiem nedaudz samazinās.

Trešajā piemērā autore ir izvēlējusies apskatīt piemēru, kā tiks aprēķināti nodokļi algai, kas pārsniedz 1667 eiro, jo, kā paredz jaunie likuma grozījumi, kas stāsies spēkā no 2018. gada 1. janvāra, IIN tiks piemērota progresīvā nodokļa likme. Nosacījumi paliek nemainīgi, mainās tikai darba alga – 2500 eiro. Nodokļu aprēķins ir apskatāms 3.3. tabulā.

3.3. tabula

Darba algas aprēķina un nodokļu sloga salīdzinājums starp dažādu Latvijas nodokļu maksātāju veidiem 2018. gadā.¹

	2018		
	SIA	SIA MUN	Pašnodarbinātais
Bruto alga (EUR)	2500,00	2500,00	2500,00
Darba ņēmēja VSAOI (EUR)	275,00 (11%)		430 * 32,15% = 138,25 2500 – 430 = 2070 * 5% = 103,50 VSAOI Kopā = 241,75
Neapliekamais minimums (EUR)	0,00	-	-
Atvieglojums par apgādībā esošu personu (EUR)	200,00	-	-
Apliekamais ienākums (EUR)	Ienākumam līdz 1667 EUR – IIN 20% 1667 – 275 – 200 = 1192 Ienākumam virs 1667 EUR – IIN 23% 2500 – 1667 = 833,00		Ienākumam līdz 1667 EUR – IIN 20% 1667 – 241,75 = 1425,25 Ienākumam virs 1667 EUR – IIN 23% 2500 – 1667 = 833,00
IIN (EUR)	1667 – 275 – 200 = 1192 * 20% = 238,40 2500 - 1667 = 833 * 23% = 191,59 IIN Kopā = 429,99		1667 – 241,75 = 1425,25 * 20% = 285,05 2500 – 1667 = 833 * 23% = 191,59 IIN Kopā = 476,64
Izmaksājamā alga (EUR)	1795,01	2500,00	1781,61

¹ Autore izveidota tabula

Darba devēja izmaksas (EUR)	$2500 + 602,25$ (VSAOI 24,09%) + 0,36 = 3102,61	2500 + MUN nodoklis + papildus piemērojamais nodoklis 20% apmērā par darba ņēmēja ienākuma pārsnieguma daļu	-
-----------------------------	---	---	---

Apskatot 3.3. tabulu, var redzēt, ka darba ņēmējam, kurš ir nodarbināts SIA, kas nodokļus maksā vispārējā kārtībā, diferencētais neapliekamais minimums ir nulle, jo algām, kuras pārsniedz 1000 eiro neapliekamais minimums netiek piemērots. Būtiskākā atšķirība starp diviem iepriekšējiem piemēriem ir IIN aprēķināšanas kārtība. Ienākumam līdz 1667 eiro mēnesī IIN likme ir 20%, pārsnieguma daļai 23%. Tādējādi 3.3 tabulā var redzēt, ka apliekamais ienākums katrai likmei tiek aprēķināts atsevišķi. No ienākuma līdz 1667 eiro tiek atskaitīts darba ņēmēja sociālais nodoklis un atvieglojumi par apgādībā esošajām personām, kā arī LR likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 9. pantā noteiktās piemaksas, kas netiek apliktas ar IIN, un tiek piemērota 20% likme, un pārsnieguma daļai, kas tiek aprēķināta no faktiskās bruto darba algas atņemot noteikto progresīvā nodokļa pirmo sliksni - 1667 eiro, no kura tika ieturēta 20% likme.

Nodokļu slogs starp darba ņēmēju, kurš ir nodarbināts SIA, kas nodokļus maksā vispārējā kārtībā un pašnodarbinātajam, ir samazinājies līdz minimumam – 0,7%. Nodokļu slogs ir samazinājies uz sociālo iemaksu rēķina, jo pašnodarbinātais var izvēlēties ienākumu, no kura maksāt sociālas iemaksas pilnā apmērā, vienīgais nosacījums ir, ka šis ienākums nevar būt mazāks par valstī noteiktās minimālās mēnešalgas lielumu - 430 eiro. Par pārsnieguma daļu, kas ir faktiskie ienākumi mīnus ienākums, no kura tika veiktas sociālās iemaksas, pašnodarbinātajam sociālās iemaksas ir jāveic 5% apmērā. Autore uzskata, ka šajā gadījumā pašnodarbinātajam būtu jāveic lielākas sociālas iemaksas nekā no noteiktās minimālās mēnešalgas, lai darbnespējas gadījumā saņemtu lielāku sociālo pabalstu.

Savukārt, ja MUNM darba ņēmējs, kādā no taksācijas gada mēnešiem, saņemtu darba algu 2500 eiro apmērā, tad MUNM papildus MUN tiktu aprēķināts papildus nodoklis. Jo, ja darba ņēmēja darba alga pārsniedz 720 eiro mēnesī, pārsnieguma daļai, papildus MUN, tiek piemērota 20% likme, šajā piemērā tas būtu $2500 - 720 = 1780 * 20\% = 356$ eiro. Un no nākamā gada šis uzņēmuma zaudētu MUNM statusu, un sākot no nākamā gada šim uzņēmumam būtu jāmaksā nodokļi vispārējā kārtībā, jo taksācijas gada laikā tika pārkāpts viens no MUNM kritērijiem.

Kopumā vērtējot pieņemtos likuma grozījumus, kas stājās spēkā ar 2018. gada 1. janvāri var secināt, ka par darba ņēmēju, kurš ir nodarbināts SIA, kas nodokļus maksā vispārējā kārtībā, tiek veiktas vislielākās sociālās iemaksas, un tādējādi šis darba ņēmējs ir sociāli aizsargātāks, nekā abi pārējie nodokļu maksātāji. Pašnodarbinātām personām, kas ir reģistrējušas saimniecisko darbību VID, no šī gada būtiski mainās VSAOI maksāšanas kārtība, jo jaunie likuma grozījumi paredz, ka pašnodarbinātām personām būs jāveic sociālās iemaksas katru mēnesi neatkarīgi no ienākumiem, ja vien tie nepārsniegs 50 eiro gadā. Tādējādi, ja pašnodarbinātā ienākums mēnesī būs no 51 līdz 429 eiro, tad pašnodarbinātajam būs jāveic sociālās iemaksas 5% apmērā. Ja mēneša ienākums būs 430 eiro, tad sociālās iemaksas būs jāveic pilnā apmērā un jāietur 32,15%. Savukārt, ja ienākums pārsniegs 430 eiro, tad par pārsnieguma daļu, par kuru netika ieturētas sociālās iemaksas, sociālās iemaksas būs jāveic 5% apmērā, jo pašnodarbinātais var veikt sociālās iemaksas no brīvi izvēlēta ienākuma, kas nav mazāks par valstī noteikto minimālo mēneša algu. Sociālo iemaksu aprēķinu pašnodarbinātai personai var aplūkot 3.2. un 3.3. tabulā.

Darba ņēmēja ekonomiski izdevīgākais variants īstermiņā ir būt nodarbinātam MU, jo darba līgumā noteiktā bruto darba alga ir vienāda ar neto darba algu, taču ilgtermiņā šis darba ņēmējs ir zaudētājs, jo par darba ņēmēju veiktās sociālās iemaksas ir mazas, un darbnespējas gadījumā, sasniedzot pensijas vecumu, vai zaudējot darbu sociālās garantijas būs niecīgas, ja darba ņēmējs brīvprātīgi nepievienosies sociālo iemaksu veikšanai no brīvi izvēlēta ienākuma, kas nav mazāks par valstī noteikto minimālo mēneša darba algu.

Pašnodarbinātās personas nodokļu slogs ir vislielākais, pieņemot, ka pašnodarbinātā ienākums ir vienāds ar darba ņēmēja ienākumu, kas nodarbināts SIA un SIA MUNM. Jo ir jāņem vērā, ka pašnodarbinātā ienākums tiek aprēķināts no visiem mēneša ieņēmumiem atskaitot izdevumus, kas nepārsniedz 80% no personas kopējiem saimnieciskās darbības ieņēmumiem. Tādējādi ja pašnodarbinātā kopējie ienākumi nepārsniedz 430 eiro mēnesī, tad ekonomiski izdevīgāk ir kļūt par pašnodarbināto, jo sociālās iemaksas būs jāveic tikai 5% apmērā.

Ļoti būtiski pirms stāšanās darba attiecībās vai saimnieciskās darbības uzsākšanas ir izvērtēt visus plusus un mīnus, ko piedāvā katrs no nodokļu maksātāju statusiem, jo tie katram ir sava specifika.

SECINĀJUMI

Veicot pētījumu par darba samaksas sistēmu un ar to saistīto nodokļu sloga analīzi dažādu Latvijas Republikas nodokļu maksātāju veidos, tika iegūti šādi galvenie secinājumi:

1. Autore uzskata, ka šobrīd lielā daļā Latvijas teritorijas atalgojuma līmenis ir zems, kā rezultātā liela daļa kvalificēta darbaspēka emigrē uz citām ES valstīm, kur atalgojuma līmenis ir augstāks. Darbaspēka trūkums Latvijā var nopietni ietekmēt tautsaimniecības izaugsmi.

2. Autore secina, ka darbaspēka emigrācija ir signāls darba devējiem un valsts institūcijām, ka darba attiecību un darbaspēka nodokļu likumdošana nav sakārtota. Zems atalgojums liecina arī par augstu aplokšņu algu risku, un tādējādi cilvēki ir pakļauti zemam sociālo garantiju atbalstam.

3. Darba samaksas jēdziens Latvijas Republikas likumdošanas aktos un dažādos literatūras avotos tiek definēts atšķirīgi. Visprecīzāk darba samaksu definē *LR Darba likums* – darba samaksa ir darbiniekam regulāri izmaksājamā atlīdzība par darbu, kura ietver darba algu un normatīvajos aktos, darba koplīgumā vai darba līgumā noteiktās piemaksas, kā arī prēmijas un jebkuru cita veida atlīdzību saistībā ar darbu. Taču autore uzskata, ka šī definīcija skaidri neizskaidro, kas un kāda var būt jebkura cita atlīdzība saistībā ar darbu.

4. Vēsturiski ir izveidojušās divas darba samaksas sistēmas – laika darba algas un akorda algas jeb gabaldarba sistēma. Laika darba algu aprēķina atbilstoši faktiski nostrādātajam darba laikam neatkarīgi no paveiktā darba daudzuma. Savukārt akorda algu aprēķina atbilstoši paveiktā darba daudzumam neatkarīgi no laika, kādā tas ir veikts. Izvēloties un nosakot darba samaksas sistēmu, konkrētajam darbam, darbiniekam vai darbinieku kategorijai jāatceras, ka katra darba samaksas sistēma atbilst noteiktam darba veidam, tādēļ ir būtiski izvērtēt, kurš no samaksas veidiem būs piemērotākais. Nepareiza darba samaksas sistēmas izvēle var radīt zaudējumus, negatīvi ietekmējot uzņēmuma peļņu, kā arī radīt situācijas, kad darba process kļūst nekontrolējams.

5. Autore secina, ka 2017.gadā sieviešu vidējā mēneša bruto darba samaksa Latvijā bija par 15,4% zemāka nekā vīriešiem, bet salīdzinājumā ar iepriekšējo, 2016.gadu, darba samaksas nevienlīdzība kļūst samazinās.

6. Minimālā mēneša darba alga normālā darba laika ietvaros 2018. gadā tika paaugstināta līdz 430 eiro. Minimālās darba algas paaugstināšana paredz legalizēt lielāku darba algas daļu, no kuras tiek maksāti nodokļi.

7. Bruto alga ietver darba līgumā noteikto mēnešalgu, piemaksas par papilddarbu, nakts darbu, virsstundām, darbu svētku dienās un nedēļas atpūtas dienās, u.c. piemaksas,

atvaļinājuma naudu, kas attiecas uz tekošo mēnesi, par kuru tiek veikts aprēķins, darbnespējas lapas "A" aprēķināto slimības naudu, kas attiecas uz tekošo mēnesi, par kuru tiek veikts aprēķins, piemaksas un vienreizējus maksājumus (gada prēmijas, ceturkšņa prēmijas, dāvanas, u.c. labumi). Autore uzskata, ka visbūtiskāk bruto darba algu ietekmē elementi, kuriem aprēķinā ir jāizmanto vidējā izpeļņa, jo izpeļņu ietekmē darbinieka pēdējo sešu mēnešu kopējā darba alga, kas sastāv no pamatalgas par nostrādātajām dienām, darba līgumā noteiktajām piemaksām un prēmijām, un šajā periodā nostrādātās dienas. Autore uzskata, ka aprēķinā iekļaujot vienreizējās prēmijas, mākslīgi tiek palielināta dienas vidējā izpeļņa, kas mākslīgi palielina vidējo izpeļņu.

8. Autore secina, ka darbaspēka nodokļi ietekmē gan darbaspēka pieprasījumu, gan piedāvājumu, jo tie maina darba devēja izmaksas un darba ņēmēja neto atalgojumu.

9. Autore uzskata, ka liels darbaspēka nodokļu slogs ietekmē darba devēju un darba ņēmēju lēmumu par izvairīšanos no nodokļu nomaksas (ēnu ekonomiku).

10. Latvijā pie darbaspēka nodokļiem var attiecināt - iedzīvotāju ienākuma nodokli (IIN), valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (VSAOI), mikrouzņēmumu nodokli (MUN) un solidaritātes nodokli.

11. Darbaspēka nodokļi ir būtisks valsts budžeta ieņēmumu avots. 2016.gadā IIN, VSAOI un solidaritātes nodokļa ieņēmumi Latvijā veidoja aptuveni 49,3% no kopējiem nodokļu ieņēmumiem.

12. Likuma grozījumi paredz, ka sākot no 2018. gada 1. janvāra, IIN tiks piemērotas progresīvas nodokļa likmes, lai samazinātu nodokļu slogu cilvēkiem ar mazāku maksātspēju, pārnesot nodokļu slogu uz iedzīvotājiem ar lielāku maksātspēju, lai cilvēki ar mazāku algu maksātu mazāk nodokļus, nekā cilvēki, kam alga ir lielāka, tādējādi mazinot iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzību. Gada ienākumam līdz 20 004 EUR piemēros 20% likmi, gada ienākuma daļai, kas pārsniedz 20 004 EUR, bet nepārsniedz 55 000 EUR piemēros 23% likmi un gada ienākuma daļai, kas pārsniedz 55 000 EUR piemēros 31,4% likmi.

13. Algas nodoklim piemēros divas likmes – ienākumam līdz 1667 eiro mēnesī piemēros 20% likmi un ienākumam, kas pārsniedz 1667 eiro mēnesī piemēros 23% likmi. Ja darba ņēmējs nebūs iesniedzis algas nodokļa grāmatiņu, tad visam ienākumam tiks piemērota 23% likme.

14. Likuma grozījumi paredz, ka sākot no 2018. gada 1. janvāra, tiks piemērots nevis minimālais mēneša neapliekamais minimums, kā 2017. gadā, bet gan VID prognozētais mēneša neapliekamais minimums, kuru aprēķinās VID izmantojot iestādes rīcībā esošos datus. 2018. gadā VID prognozētais mēneša neapliekamais minimums netiks piemērots, ja personas ienākums iepriekšējā taksācijas gadā ir pārsniedzis 1000 eiro mēnesī. Neapliekamo minimumu

pilnā apmērā piemēros algām zem 440 eiro, un tas būs 200 eiro. Savukārt algām virs 440 eiro neapliekamais minimums būs diferencēts un pieaugot bruto algas apmēram samazināsies.

18. Likuma grozījumi paredz, ka sākot no 2018. gada 1. janvāra, atvieglojums par apgādībā esošu personu palielināsies līdz 200 eiro.

19. Likuma grozījumi paredz, ka sākot no 2018. gada 1. janvāra, nodokļu maksātāja attaisnotie izdevumi kopā nedrīkstēs pārsniegt 50% no maksātāja taksācijas gada apliekamā ienākuma, bet ne vairāk kā 600 eiro gadā par katru ģimenes locekli, iepriekšējo 215 eiro vietā.

20. Likuma grozījumi paredz, ka sākot no 2018. gada 1. janvāra, vispārējā VSAOI likme tiks paaugstināta par 1%, kas tiks novirzīta veselības nozares finansēšanai. Turpmāk darba ņēmēja daļa tiks paaugstināta no iepriekšējiem 10,5% uz 11% un darba devēja daļa no iepriekšējiem 23,59% uz 24,09%.

21. Brīvprātīgo iemaksu likme personai, kura brīvprātīgi pievienojusies pensiju apdrošināšanai, ir 24,50 % no brīvprātīgo iemaksu objekta. Ja persona, kura brīvprātīgi pievienojusies pensiju apdrošināšanai, vēlas veikt sociālās iemaksas arī invaliditātes apdrošināšanai, maternitātes un slimības apdrošināšanai un vecāku apdrošināšanai, ir 31,72 % no brīvprātīgo iemaksu objekta. Brīvprātīgo iemaksu likme mikrouzņēmuma darbiniekam, kurš brīvprātīgi pievienojies visiem sociālās apdrošināšanas veidiem, ir 34,09 % no brīvprātīgo iemaksu objekta.

22. Likuma grozījumi paredz, ka sākot no 2018. gada 1. janvāra, sociālās apdrošināšanas maksimālais iemaksu objekts būs 55 000 eiro un minimālais iemaksu objekts – 5160 eiro.

23. Pašnodarbinātā darba samaksu veido visi mēnesī gūtie ieņēmumi, no kuriem ir atskaitīti ar saimniecisko darbību saistītie izdevumi, kas nepārsniedz 80% no kopējiem ieņēmumiem.

24. Likuma grozījumi paredz, ka sākot no 2018. gada 1. janvāra, pašnodarbinātajiem un autoratlīdzību saņēmējiem būs jāveic sociālās iemaksas 5% apmērā par ienākumiem, kas nepārsniedz 430 eiro. Personām, kuru ienākumi pārsniedz minimālās mēnešalga apmēru, t.i. 430 eiro, būs jāveic sociālās iemaksas no brīvi izvēlēta ienākuma, kas nav mazāks par 430 eiro - 32,15% apmērā, un par pārējo daļu, kas ir starpība starp faktisko ienākumu un izvēlēto ienākumu par, kuru tiks veiktas sociālās iemaksas, papildus būs jāveic sociālās iemaksas vēl 5% apmērā. Sociālās iemaksas varēs neveikt, ja personas ienākumi gada laikā nepārsniegs 50 eiro.

25. VSAOI ieņēmumiem ir lielākais īpatsvars kopējos nodokļu ieņēmumos. 2016.gadā VSAOI ieņēmumi veidoja 28,4% no kopējiem nodokļu ieņēmumiem.

26. Likuma grozījumi paredz, ka sākot no 2018.gada 1.janvāra, MUN likme visam mikrouzņēmuma apgrozījumam līdz 40 000 eiro būs vienāda – 15%.

27. Likuma grozījumi paredz, ka sākot no 2018.gada 1.janvāra, MU darbinieki drīkst būt nodarbināti tikai vienā MU.

28. Autore secina, ka MU strādājošie izmanto atvieglotā nodokļu maksāšanas režīma priekšrocības, jo no viņu atalgojuma netiek ieturēti darbaspēka nodokļi jeb MU darbiniekam aprēķinātais atalgojums (bruto alga) ir vienāds ar saņemto atalgojumu (neto algu), kas īstermiņā ir ekonomiski izdevīgākais variants, bet ilgtermiņā darba ņēmēji, kas ir nodarbināti MU, ir sociāli neaizsargātāki, kā darba ņēmējs SIA vai pašnodarbinātais, jo sociālās iemaksas, kuras veic darba devējs, ir minimālas.

29. Autore secina, ka sociāli visaizsargātākie ir darba ņēmēji, kuri ir nodarbināti SIA, kas nodokļus maksā vispārējā kārtībā un ilgtermiņā ir ekonomiski visizdevīgākais variants. Taču darba devējam darba ņēmējs izmaksā dārgāk, nekā piemēram darba ņēmējs, kurš ir nodarbināts SIA MUNM.

30. Autore secina, ka pašnodarbinātajiem, salīdzinot ar SIA un SIA MUNM darba ņēmējiem, ir vislielākais nodokļu slogs. Galvenokārt tas ir tādēļ, ka pašnodarbinātais ir vienlaicīgi gan darba devējs, gan darba ņēmējs un tādējādi sociālo iemaksu likme pilnā apmērā ir jāsedz pašam no saviem līdzekļiem.

PRIEKŠLIKUMI

Pamatojoties iepriekš izdarītajiem secinājumiem autore izvirza šādus priekšlikumus:

1. Lai mazinātu ēnu ekonomiku, FM un VID ir jāizglīto sabiedrība par ieguvumiem, veidojot dažādas reklāmas kampaņas, rīkojot bezmaksas seminārus, ka godīgi nomaksājot visus nodokļus sabiedrība kļūst sociāli aizsargātāka, darbnespējas iestāšanās gadījumā vai sasniedzot vecuma pensiju, tādējādi cenšoties mainīt darba devēju un darba ņēmēju attieksmi pret nodokļu nomaksu.

2. Lai palielinātu darba ņēmēju, kas nodarbināti, pie darba devēja, kas ir MUNM, sociālo aizsardzību, autore piedāvā ieviest obligātās sociālās apdrošināšanas iemaksas darba ņēmējiem, kas nodarbināti MU, veicot sociālās iemaksas vismaz no valstī noteiktās minimālās mēnešalgas, jo darba devēja veiktās iemaksas ir mazas.

3. LR Saeimai būtu nepieciešams veikt grozījumus LR likumā *Darba likums 59. pantā* precizējot darba samaksas definīciju - *darba samaksa ir darba līgumā, kas noslēgts starp darba ņēmēju un darba devēju, noteiktā darbiniekam regulāri izmaksājama atlīdzība par paveikto darbu, kas ietver darba līgumā noteikto darba algu, darba koplīgumā vai darba līgumā noteiktās piemaksas, prēmijas un jebkuru citu monetāru vai nemonetāru atlīdzību saistībā ar darbu.*

4. LR Saeimai būtu nepieciešams veikt grozījumus LR likumā *Darba likums 75. pantā*, izslēdzot no vidējās izpeļņas aprēķināšanas darba ņēmējam izmaksātās vienreizējās prēmijas, jo tās mākslīgi palielina dienas vidējo izpeļņu. Ja darbinieks pēdējo sešu mēnešu laikā ir nostrādājis tikai vienu mēnesi, kura laikā ir saņēmis apjomīgu vienreizējo prēmiju, vidējā dienas izpeļņa nesamērīgi palielināsies, tādējādi šis darbinieks par tādu pašu atvaļinājumu, kā piemēram viņa kolēģis, kas ir strādājis visas darba dienas pēdējo sešu mēnešu laikā, saņems ievērojami lielāku atvaļinājuma naudu.

5. LR Saeimai būtu jāizvērtē iespēja pārstrukturēt sociālo iemaksu veikšanu pašnodarbinātām personām, samazinot sociālo iemaksu nodokļu slogu, jo pašnodarbinātā sociālā nodokļu slogs ir ievērojami lielāks kā darba ņēmējam, kas nodarbināts SIA, kura lielāko sociālo iemaksu daļu (24,09%) sedz darba devējs no saviem līdzekļiem. Autore piedāvā samazināt VSAOI likmi, un atcelt minimālo VSAOI objektu, maksājot sociālās iemaksas no faktiskā mēneša ienākuma.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. LR likums *Darba Likums*. 20.06.2001 (aktuālā redakcija). Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=26019> (skatīts 02.11.2017)
2. LR likums. Par iedzīvotāju ienākuma nodokli. 11.05.1993 (aktuālā redakcija) Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=56880> (skatīts 04.11.2017)
3. LR likums. Par valsts sociālo apdrošināšanu. 01.10.1997 (aktuālā redakcija) Pieejams: https://likumi.lv/doc.php?id=45466&version_date=01.01.2017 (skatīts 04.11.2017)
4. LR likums. Mikrouzņēmuma nodokļa likums. 09.08.2010 (aktuālā redakcija) Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=215302> (skatīts 17.11.2017)
5. LR likums. Solidaritātes nodokļa likums. 30.11.2015 (aktuālā redakcija) Pieejams: https://likumi.lv/doc.php?id=278636&version_date=01.01.2018 (skatīts 17.11.2017)
6. LR likums. Komerclikums 13.04.2000 (aktuālā redakcija) Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=5490>
7. LR likums. Par maternitātes un slimības apdrošināšanu. 06.11.1995 (aktuālā redakcija) Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=38051>
8. LR MK noteikumi Nr. 676. Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/295500-noteikumi-par-neapliekama-minimuma-un-nodokla-atvieglojuma-apmeru-iedzivotaju-ienakuma-nodokla-aprekinasanai>
9. LR MK noteikumi Nr. 786. Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu likmes sadalījumu pa valsts sociālās apdrošināšanas veidiem. (aktuālā redakcija 19.12.2017) Pieejams: https://likumi.lv/google_search.php?cx=009844013171831310159%3Avxe2anixcfq&cof=FORID%3A11&sa=Mekl%C4%93t&num=20&q=soci%C4%81l%C4%81s
10. LR MK noteikumi Nr. 748. Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligāto un brīvprātīgo iemaksu objekta minimālo un maksimālo apmēru. (aktuālā redakcija 12.12.2017) Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/295814?&search=on>
11. LR MK noteikumi Nr. 791. Grozījumi Ministru kabineta 2010. gada 21. septembra noteikumos Nr. 899 Likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" normu piemērošanas kārtība (aktuālā redakcija 19.12.2017) Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/296048?&search=on>
12. **Ešenvalde I.**, *Personāla praktiskā vadība*. Rīga: SIA „Merkurijs LAT”,. 2004., 144. - 181. lpp

13. **Gods U.**, *Mikroekonomika*. Rīga: SIA “Biznesa augstskola Turība”, 2008. 286 - 287. lpp
14. **Leibus I.**, *Individuālā uzņēmēja grāmatvedība un nodokļi*. Rīga: SIA „Lietišķās informācijas dienests”, 2008. 154. – 166. lpp
15. **Leibus I.**, *Pašnodarbināto grāmatvedība un nodokļi*. Rīga: SIA „Lietišķās informācijas dienests”, 2015. 54. – 99. lpp
16. **Pelša G., Ruperte I.**, *Uzņēmēja rokasgrāmata. Papildināts izdevums*. Rīga: Apgāds „Jumava”, 2009. 91. – 106. Lpp
17. **Praude V., Beļčikovs J.**, *Menedžments. Teorija un prakse*. Rīga: SIA „Vaidelote”, 2001.
18. **Zaiceva E., Zadorožnaja O.**, *Darba samaksa un darba algas uzskaitē*. Rīga: SIA „Beno Prese”, 2004.
19. **Zaiceva E., Zadorožnaja O., Krutikova L., Pikule S.**, *Darba algas uzskaitē*. Rīga: SIA „Beno Prese”, 2005., 10. – 35. lpp
20. **Ehrenberg R. G., Smith R. S.**, *Modern Labor Economics. Ninth Edition*. Pearson Education, 2006. Page 239 – 242.
21. Eiropas Savienības struktūrfondu Nacionālās programmas „Darba tirgus pētījumi” projekta „Labklājības ministrijas pētījumi” *Darba algas un to ietekmējošie faktori*. Rīga, nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” un SIA FACTUM, 2006. 21 lpp.
22. Valsts Nodokļu politikas pamatnostādnes 2018.-2021.gadam. Finanšu ministrija, 2017. gada 2. maijs. 19. - 55. lpp. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/files/nodoklupolitika/FMPamnp_02%2005%202017.pdf
23. Jadviga Neilande. Algu aprēķini 2018. gadā. (skatīts 17.12.2017) Pieejams: <http://ifinanses.lv/raksti/nodokli/iedzivotaju-ienakuma-nodoklis/algu-aprekini-2018-gada/12322>
24. *Latvijā darba samaksas atšķirības starp sievietēm un vīriešiem arvien pieaug*. LETA, 2016. gada 9. oktobris. Pieejams: <http://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/latvija-darba-samaksas-atskiribas-starp-sievietem-un-viriesiem-arvien-pieaug.a204611/>
25. Centrālās statistikas pārvaldes datu bāze. *Iedzīvotāju un sociālie procesi .Darba samaksas ikgadējie dati*. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__dsamaksa/?tablelist=true&rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0
26. Minimālās darba algas apmērs 1991. – 2017. gads. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/darba_tirgus/minimala_darba_alga/minmen11102012.pdf

27. O. Krasnopjorovs, K Vilerts. Vai izglītībai Latvijā ir ietekme uz algu? Latvijas Banka. 02.12.2015. [Skatīts 27.11.2017] Pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/vai-izglitiba-latvija-ir-ietekme-uz-algu>
28. Centrālā Statistikas Pārvalde, [Skatīts 27.11.2017] Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/notikumi/2017-gada-3-ceturksni-nodarbinatibas-limenis-latvija-bija-augstakais-20-gadu-laika-44310.ht>
29. MK noteikumi Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/296041-noteikumi-par-valsts-socialas-apdrosinasanas-iemaksu-likmes-sadalijumu-pa-valsts-socialas-apdrosinasanas-veidiem>

Diplomdarbs „Darba samaksa un ar to saistīto nodokļu sloga analīze dažādu Latvijas Republikas nodokļu maksātāju veidos” izstrādāts LU Biznesa, vadības un ekonomikas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Dace Kravale _____ 06.01.2018.
(paraksts)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: docētāja M. ekon. Maiga Kasale _____ .01.2018.
(paraksts)

Recenzents: Dr.ekon. as.prof. Ruta Šneidere

Darbs iesniegts Studiju centrā ____ .01.2018.

Dekāna pilnvarotā persona:

Studiju metodiķe Alla Ščukina

(paraksts)

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

____. ____ .2018. Nr. ____.

Komisijas sekretāre: _____ / _____ /

(paraksts)

(atšifrējums)